

OTDK-dolgozat

2025.

Budapesti Gazdasági Egyetem
Pénzügy és számviteli kar

**AZ AUTIZMUS SPEKTRUMZAVARRAL ÉLŐ NŐK
MUNKAERŐPIACI INTEGRÁCIÓJA AZ INTERSEKCIONALITÁS
TÜKRÉBEN.**

**THE LABOUR MARKET INTEGRATION OF WOMEN WITH AUTISM
SPECTRUM DISORDERS IN THE PERSPECTIVE OF
INTERSECTIONALITY.**

Lázár Lili

Konzulens: Dr. Csillag Sára

Kézirat lezárásának dátuma: 2024. november 04.

Tartalomjegyzék

1. BEVEZETÉS	1
2. AZ AUTIZMUS SPEKTRUMZAVAR ÉS NEMI DIMENZIÓI	3
2.1. Az autizmus spektrumzavar definíciója és diagnosztikai kritériumai.....	3
2.2. Nemi alapú különbségek az ASD jellemzőiben és diagnosztizálásában.....	4
3. AZ AUTIZMUSSEL ÉLŐ SZEMÉLYEK MUNKAERŐPIACI KIHÍVÁSAI.....	10
3.1. Az autizmussal élő személyek gazdasági aktivitása	10
3.2. Interperszonális készségek a munkahelyen.....	12
3.3. RRBI-k és a munkahely	13
3.4. Az autizmussal élő személyek munkaerőpiaci kihívásai és támogatási lehetőségei.....	15
4. AZ INTERSEKCIONALITÁS SZEREPE AZ AUTIZMUSSEL ÉLŐ NŐK MUNKAERŐPIACI INTEGRÁCIÓJÁBAN.....	20
4.1. Az interszekcionalitás elméleti alapjai.....	20
4.2. A munkaerőpiacon tapasztalható nemi és fogyatékoság alapú diszkrimináció	23
4.3. Autizmussal élő nők helyzete az interszekcionalitás szempontjából.....	27
5. MÉDIAELEMZÉS.....	28
5.1. Az autizmus spektrumzavar társadalmi megítélése	28
5.2. Az autizmus spektrumzavar reprezentációja a nemzetközi napilapokban	30
5.3. Autizmus spektrumzavar megjelenése az online és közösségi médiában.....	32
5.4. Az autizmus ábrázolása a magyar nyelvű weboldalakon az elmúlt 3 évben	35
6. KVALITATÍV KUTATÁS.....	41
6.1. A kutatási módszertan ismertetése.....	41
6.2. A kutatási eredmények bemutatása.....	42
7. DISZKUSZIÓ ÉS KÖVETKEZTETÉSEK	60
7.1. Az eredmények összefoglalása	60
7.2. Gyakorlati javaslatok	66
7.3. További kutatási lehetőségek.....	67
8. Irodalomjegyzék.....	69
9. Mellékletek.....	90
1. melléklet: A médiaelemzéshez használt médiaanyagok kódolási táblája:	90
2. melléklet: Interjúkon használt kérdéslista.....	94

Táblázatok Jegyzéke:

1. Táblázat: Az autizmussal élők gazdasági helyzete nemek szerint a 2011-es népszámlálás adatai alapján.....	10
2. Táblázat: Munkahelyi kihívások és megoldási módszerek.....	17
3. Táblázat: Összefoglaló tábla az autizmussal kapcsolatos eddigi médiaelemzésekről.....	34
4. Táblázat: Összefoglaló a médiaelemzés főbb eredményeiről.....	39
5. Táblázat: Összefoglaló az interjú főbb eredményeiről.....	59
6. Táblázat: A kutatás eredményei összevetve a szakirodalommal	65

Ábrajegyzék:

1. ábra: Osztálypontoszámok a szociális kommunikációs kérdőív (SCQ) alskáláin.	6
2. ábra: Összefoglaló ábra a férfi és női fenotípusról.....	9
3. ábra: Összefoglaló az autizmussal élő személyek munkaerőpiaci kihívásairól és támogatási lehetőségeikről	19
4. ábra: Az autizmusról szóló, napilapokban megjelenő cikkek éves száma Ausztráliában 1996 és 2005 között.....	31
5. ábra: A vizsgált cikkek weboldalainak megoszlása kategóriák szerint.....	36
6. ábra: A vizsgált publikációk kódolásának összesítője	37

1. BEVEZETÉS

Az autizmussal élő nők munkaerőpiaci integrációja különösen releváns kérdés napjainkban, amikor egyre nagyobb figyelem irányul a társadalmi egyenlőség és az esélyegyenlőség előmozdítására. Dolgozatom fő témája az autizmus spektrumzavar diagnózissal rendelkező nők munkaerőpiaci helyzetének vizsgálata az interszekcionalitás szemszögéből, amely kifejezetten a nemi és diagnosztikai különbségekből fakadó kihívásokat, diszkriminációs tapasztalatokat és integrációs lehetőségeket tárgyalja. Az autizmussal élők helyzete – különösen a nők esetében – a legtöbb társadalomban alulreprezentált és kevésbé ismert, ami számos olyan tényezővel jár együtt, amelyek gátolják munkaerőpiaci beilleszkedésüket és szervezeti integrációjukat.

A téma választása személyes és tudományos indíttatásból egyaránt fakad. Egyrészt a társadalmi igazságosság iránti elkötelezettségem késztetett arra, hogy olyan területtel foglalkozzak, amelyben a hátrányos helyzetű csoportok hangjának képviselése kiemelt fontossággal bír. Jelenlegi munkahelyemen toborzás-kiválasztással foglalkozok, ahol rendkívüli hangsúlyt igyekszünk fektetni a megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatására, továbbá tagja vagyok egy esélyegyenlőségi munkacsoportnak is. Másrészt a meglévő szakirodalomban tapasztalható hiányosságok szintén arra ösztönöztek, hogy ezen csoporttal foglalkozzam, hiszen a munkaerőpiaci diszkrimináció és a szervezeti diverzitás kérdései egyre inkább napirendre kerülnek, azonban az autizmussal élő nők speciális helyzetéről és akadályairól továbbra is csak kevés átfogó kutatás született. Kutatásom célja, hogy ezen hiányokat részben pótolja, és új perspektívákat kínáljon a téma kapcsán.

A dolgozat központi kutatási kérdései a következők:

- Milyen akadályokkal szembesülnek az autizmussal élő nők a munkaerőpiacon?
 - Melyek a leggyakoribb diszkriminációs formák és előítéletek, amelyekkel találkoznak, illetve milyen diszkriminációs élményeik és tapasztalataik vannak?
- Milyen tényezők támogatják az autizmussal élő nők munkaerőpiaci és munkahelyi integrációját?
- Hogyan jelenik meg az érintettek szerint az autizmus a magyar médiában, illetve hogyan vélekednek erről? Hogyan jelenik meg valójában?

A kutatásom két egymást kiegészítő szegmensből állt: az egyik részt az érintett személyekkel készült interjúk adták, amelyek közvetlen betekintést nyújtottak az autizmussal élő nők munkaerőpiaci tapasztalataiba, míg a másik rész egy átfogó médiaelemzés volt, amely a társadalomban és a médiában megjelenő autizmus-ábrázolások elemzésével segítette a kutatási

kérdések mélyebb megértését. A médiaelemzés különösen fontos szerepet játszott a kutatásomban, mivel a közbeszéd és a médiában megjelenő narratívák alapvetően formálják a társadalmi attitűdöket és előítéleteket, amelyek az autizmussal élő nőkkel szembeni diszkrimináció egyik forrásai lehetnek. Ezen elemzés során olyan főáramú és szakmai médiumokat vizsgáltam, amelyek meghatározó szereplői a közvélemény formálásának, különös figyelmet fordítva arra, hogyan ábrázolják az autizmust és milyen típusú reprezentációk dominálnak a nők autizmusa kapcsán. A kutatás részeként több olyan autizmussal élő nőt is meginterjúvoltam, akik személyes tapasztalataikon keresztül nyújtottak betekintést abba, hogy milyen kihívásokkal kell szembenézniük a munka világában, és milyen stratégiákkal próbálják ezeket az akadályokat leküzdeni. Az interjúk során feltárt élmények és megélések közvetlen kapcsolatot biztosítottak az elméleti háttér és a valós élethelyzetek között, így a dolgozat célja nem csupán a diszkrimináció és előítéletek dokumentálása, hanem olyan megoldások felkutatása is, amelyek valóban segíthetik az autizmussal élő nők munkaerőpiaci integrációját.

A dolgozat interszekcionális megközelítése révén feltárható, hogy a nemi és diagnosztikai különbségek hogyan alakítják az autizmussal élő nők társadalmi és gazdasági helyzetét, továbbá, hogy milyen egyedi kihívásokkal néznek szembe a munkahelyeken. Reményeim szerint kutatásom nemcsak a tudományos közösség, hanem a munkáltatók számára is értékes következtetésekkel szolgál, elősegítve az autizmussal élő nők méltányosabb foglalkoztatási lehetőségeit és a szervezeti sokszínűség elmélyítését.

2. AZ AUTIZMUS SPEKTRUMZAVAR ÉS NEMI DIMENZIÓI

2.1. Az autizmus spektrumzavar definíciója és diagnosztikai kritériumai

Jelen fejezet az autizmus spektrumzavar fogalmának tisztázásával kezdődik, bemutatva a különböző diagnosztikai szempontokat és kritériumokat, amelyek alapján az autizmust azonosítják a klinikai gyakorlatban. A jelenlegi ismereteink szerint az autizmus spektrumzavar egy összetett rendellenesség, amely az idegrendszer fejlődésének zavarára vezethető vissza. Bár a pontos okok nem teljesen tisztázottak, feltételezhető, hogy mind környezeti, mind genetikai tényezők hozzájárulnak a kialakulásához. (Deth et al., 2008; Kidd, 2002; Landrigan, 2010; Matson et al., 2011) Aarons és Gittens (2001) szerint az autizmus kialakulásában a genetikai tényezők meghatározó szerepet játszanak, azonban szükség van olyan környezeti hatásokra is, amelyek triggerként működnek, és kiváltják a zavart a genetikai hajlam megléte mellett.

Klasszifikációs rendszerei a BNO-10 illetve BNO-11; DSM-5, illetve a Gillberg kritériumok. Az Egészségügyi Világszervezet által kiadott Nemzetközi Betegség Osztályozási Rendszer (BNO) széles körben elterjedt eszköz a betegségek, kórformák és fizikai, pszichikai rendellenességek szisztematikus azonosítására és dokumentálására. Ez az osztályozási rendszer elsősorban az orvosi gyakorlatban alkalmazott, de alapvető jelentőséggel bír a halálozási és betegségi adatok statisztikai feldolgozásában is. A BNO továbbá kulcsfontosságú szerepet tölt be az egészségügyi finanszírozás, az epidemiológiai kutatások és a betegellátás átlátható monitorozásának területén, elősegítve ezzel a morbiditási és mortalitási adatok nemzetközi összehasonlíthatóságát. (APA, 2013) Az autizmus spektrumzavar BNO-10 kódja szerint a pervazív fejlődési zavarok kategóriájába sorolható. Mint pervazív fejlődési disszonancia, széleskörűen érinti az egyén különböző képességeit és működését. A DSM-IV szerint az autizmus diagnosztikai kritériumai három fő viselkedési dimenziót tartalmaztak, ezt nevezzünk autisztikus triásznak: a kölcsönös szociális interakciókat, a kommunikáció minőségi eltéréseit, valamint a korlátozott, repetitív érdeklődési köröket és viselkedésformákat.

A kutatások és a klinikai tapasztalatok bővülésével a DSM-5 kiterjesztette és átstrukturálta ezeket a kategóriákat. Új elemei közé tartozik a szociális kommunikáció és interakciók állandó hiányosságai, továbbá a viselkedés, érdeklődés és aktivitások szűkre szabott, ismétlődő mintázatai is, ahogy azt az Amerikai Pszichiátriai Egyesület is megerősítette. (APA, 2013) A DSM-5 magába foglalja azokat a viselkedésformákat, amelyek nem tartoznak

az autisztikus triász kategóriái közé, de gyakran társulnak az autizmussal, mint például a szokatlan szenzoros reakciók, így ebben az esetben már autisztikus diádról beszélünk. Ezek az atipikus reakciók – mint a túlérzékenység vagy az alulérzékenység bizonyos érzékszervi ingerekre, illetve a szenzoros élménykereső magatartás – most a diád második elemeként jelennek meg. Az autizmusra jellemző egyenetlen képességprofil és a szigetszerű, vagyis rendkívül fejlett specifikus képességek továbbra is a triázon vagy diádon kívüli jelenségeként maradnak fenn. (APA, 2013)

2.2. Nemi alapú különbségek az ASD jellemzőiben és diagnosztizálásában

A következő alfejezetben a figyelem a nemi alapú különbségekre összpontosít, különösen arra, hogy hogyan nyilvánulnak meg ezek az eltérések az autizmus spektrumzavar tüneteiben, megjelenési formáiban és a diagnózis felállításának gyakorlatában. Kiemelt figyelmet kap, hogy a nőknél milyen specifikus kihívások merülhetnek fel az autizmus spektrumzavar felismerése és kezelése kapcsán, valamint milyen tényezők befolyásolhatják a nemi különbségek diagnosztikai folyamatban való megjelenését. Az egyik legnagyobb probléma, ha az autizmus spektrumzavarról (angol nevén: Autism Spectrum Disorder – ASD-ről) beszélünk, hogy a nők esetében jelentősen magasabb a kockázata annak, hogy autizmus spektrumzavaruk diagnosztizálása elmarad: problémáikat gyakran tévesen értelmezik, vagy teljes mértékben figyelmen kívül hagyják őket. (Lai & Baron-Cohen, 2015) Sok nő, aki részletes vizsgálat esetén megfelelné az autizmus spektrumzavar teljes diagnosztikai kritériumainak, soha nem kap diagnózist, és ezzel együtt az esetlegesen járó segítséget. Még azon nők is, akiknél diagnosztizálják az ASD-t, a diagnózist és a kapcsolódó támogatást általában később kapják meg, mint férfi társaik. (Giarelli et al., 2010)

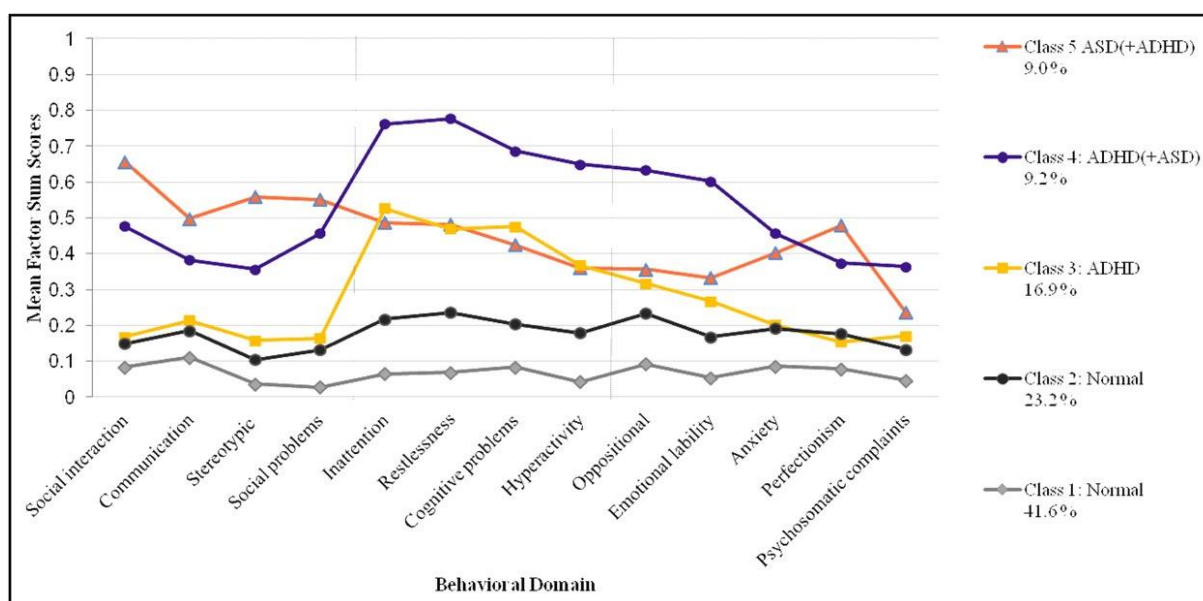
Az autizmus aluldiagnosztizálásának és téves diagnosztizálásának okai között szerepel az autizmusjellemzők nemi sajátosságai, a női autizmusprofilokkal kapcsolatos tudás hiánya, valamint a férfi populációra fejlesztett és normált arány standard diagnosztikai eszközök alkalmazása, amelyek nem érzékenyek a női fenotípusra. (Lai et al., 2011) Egy további jelentős ok, ami az autizmus spektrumzavar téves diagnosztizálásához vezethet, az az általánosan elterjedt felfogás, miszerint az ASD tipikusan "fiú rendellenesség". (Riley-Hall 2012, p. 37) Ezt az álláspontot erősíti meg az a statisztika, miszerint a fiúkat tízszer gyakrabban küldik el diagnosztikai vizsgálatra, mint a lányokat. (Wilkinson, 2008) Ez a tendencia jelentősen befolyásolja a diagnosztikai folyamatokat, különösen a lányok esetében, akiknek tünetei ezáltal

kevésbé ismereteseek vagy felismerhetők lehetnek. Duvekot és munkatársai (2017) által végzett vizsgálatok kimutatták, hogy klinikai környezetben a nőknél az autizmus spektrumzavar diagnózisának megállapítása nagyobb valószínűséggel következik be, ha további viselkedési zavarok is jelen vannak, míg a férfiak esetében ez a kapcsolat nem észlelhető. Ez az eredmény összecseng Dworzynski és munkatársai (2012) kutatásával, amely magas ASD-jellemzőkkel rendelkező mintákat vizsgált. Ezen eredmények alapján úgy tűnik, hogy a nőknek további viselkedési problémákra van szükségük, ugyanis azok által nagyobb eséllyel részesülhetnek diagnózisban. Ez a tendencia rávilágít arra, hogy a diagnosztikai folyamatokban nemi alapú eltérések figyelhetők meg, ami felveti a diagnosztikai kritériumok és módszerek további finomításának szükségességét. (Lockwood Estrin et al., 2021)

A korábban feltételezett 4:1-es férfi-női arány az autizmus diagnózisában (Fombonne, 2009) változhat, ha az életkor és az intellektuális képességek tényezőit is figyelembe vesszük. (Nicholas et al., 2008) Azok a nők, akik erősebb verbális készségekkel és magasabb IQ-val rendelkeznek, illetve emellett megfelelnek az autizmus kritériumainak, sokkal kisebb valószínűséggel kapnak diagnózist, vagy jelentősen később azonosítják őket, mint férfi társaikat. (Loomes et al., 2017) Noha egyes autista nők tünetei hasonlíthatnak a férfiakéra, egyre több kutatás támasztja alá azt az állítást, hogy létezik egy különálló női autizmus fenotípus. A férfi és női autizmus fenotípusok megkülönböztetése összetett kihívást jelent, amit tovább bonyolít a kutatási módszertanokban meglévő elfogultság. Ez az elfogultság a dominánsan férfi mintákra alapozott vizsgálatokból és a férfi fenotípusra szabott diagnosztikai eszközök alkalmazásából ered, amelyek nem mindig képesek pontosan érzékelni a nemi különbségeket az autisztikus vonások megoszlásában. (Young et al., 2018)

A klinikai megjelenési formák nemi különbségei mellett (Lai et al., 2014; May et al., 2014; Young et al., 2018), egyre szélesebb körben ismert, hogy az autista emberek képesek elrejtetni az autizmus spektrumzavarra utaló tüneteket, vagy kompenzáló magatartásformákat alkalmaznak a társas kihívások kezelésére. (Hull et al., 2017; Livingston et al., 2019; Tierney et al., 2016) Ezt bizonyítja, hogy az autizmus spektrumzavarral élő nők esetében gyakran magasabb a társas motiváció és a hagyományos barátságok kialakításának képessége, ami szintén a női fenotípusra utal. (Head et al., 2014; Sedgewick et al., 2016) Ezek a stratégiák különböző agyi folyamatokkal állnak összefüggésben. (Lai et al., 2019) Kutatások során, amikor autizmus spektrumzavar jellemzőkkel bíró nőket és férfiakat hasonlítottak össze, megállapították, hogy a férfiaknál nagyobb valószínűséggel jelentkezik agresszió, hiperaktivitás és figyelemzavarral kapcsolatos tünetek (Giarelli et al., 2010), míg a nők esetében kevésbé valószínű az externalizáló viselkedés, ehelyett nagyobb mértékben vannak kitéve lelki

eredetű problémáknak, mint az szorongás, depresszió és étkezési zavarok. (Mandy et al., 2012; Huke et al., 2013)

1. ábra: Osztálypontosszámok a szociális kommunikációs kérdőív (SCQ) alszáján.

Forrás: Van Der Meer et al. (2012), p. 1163

Van Der Meer és munkatársai (2012) kutatásukban vizsgálták az ASD és a figyelemhiányos hiperaktivitás-zavar (angol nevén a továbbiakban: attention deficit hyperactivity disorder – ADHD) jellemző tüneteit és azok közötti átfedéseket. Az 1.ábra különböző viselkedési formákat ábrázol, mint például a szociális interakció, kommunikáció, sztereotíp viselkedés, nyugtalanság, kognitív problémák, hiperaktivitás, ellenállás, érzelmi labilitás, szorongás, perfekcionizmus, illetve pszichoszomatikus viselkedési mintázatok. A szerzők kérdőívük kidolgozása során öt látens osztályt határoztak meg, amelyek közül az ötödik, egyben utolsó csoport eredményei különös jelentőséggel bírhatnak a dolgozat szempontjából. Ebben az osztályban az autizmus spektrumzavarral kapcsolatos tünetek uralkodnak a figyelemhiányos hiperaktivitás-zavar jellemzőivel szemben, így az érintettek elsősorban ASD profilúak, bár bizonyos ADHD vonásokkal is rendelkeznek. E csoport tagjai a szociális interakció és kommunikáció doménjeiben értek el jelentős pontszámokat, ami arra utal, hogy komoly kihívásokkal néznek szembe a társas kapcsolatok és az effektív kommunikáció területein. A sztereotíp viselkedés kategóriában szintén magas érték mutatkozott meg, jelezve az ismétlődő és rögzült viselkedési mintákat, amelyek gyakori elemei az ASD-nek. A nyugtalanság és hiperaktivitás területein mérsékelt pontszámok figyelhetők

meg, amelyek azt jelzik, hogy bár az ADHD tünetei jelen vannak, ezek nem uralkodnak a csoport viselkedési mintázatán. A kognitív problémák és érzelmi labilitás magas pontértékei a kognitív funkciók és az érzelmi szabályozás terén jelentkező nehézségekre utalnak. A szorongás, perfekcionizmus és pszichoszomatikus panaszok területei mérsékelt pontszámokat kapnak, ami összhangban van az ASD-ben szenvedők gyakori fokozott stressz- és szorongásérzetével.

Az autizmus spektrumzavarral kapcsolatos társas kapcsolódási nehézségek jelentős hatással lehetnek az egyének munkahelyi és személyes kapcsolataira. A társas naivitás egy igen jelentős fogalom az ASD-vel élőkkel kapcsolatban, amely az emberek hajlamát jelenti arra, hogy másokat idealizált módon, túlzottan pozitívan vagy az őszinteségükbe vetett alaptalan bizalommal ítéljenek meg. Ez a fogalom gyakran az egyének azon képességére vonatkozik, hogy mások szándékait, motivációit és viselkedését realisztikusan értékeljék, különösen olyan szituációkban, ahol kevés információ áll rendelkezésre vagy ahol az információk ellentmondásosak. A munkahelyi interakciók és baráti viszonyok kialakítása és fenntartása gyakran akadályba ütközik az érintettek kommunikációs korlátai miatt. (Newson, Dawson & Everard, 1982) Továbbá, az érzelmi és szociális jelzések értelmezésének hiánya akadályozza őket abban, hogy mélyebb, intim kapcsolatokat, mint a randevúzás vagy házasság, kialakítsanak. Howlin 1997-es megfigyelései szerint a társas naivitás miatt félreértelmezhetik a kedvességüket romantikus közeledésként, ami esetenként fokozhatja az indokolatlan szexuális közeledésekkel szembeni kiszolgáltatottságukat. Ám azok a kutatások, amelyek az autizmus spektrumzavar társas és kommunikációs tünetek tükrében a nemek közötti különbségeket vizsgálják, nem jutottak egyértelmű következtetésekre. Az eredmények nem adnak világos képet arról, hogy az ASD-vel élő nők szemben a férfakkal nagyobb, kisebb vagy azonos mértékű társas nehézségeket tapasztalnak-e. Egyes tanulmányok szerint a nők nagyobb társas kihívásokkal néznek szembe (Hartley & Sikora, 2009), míg más kutatások szerint kisebbek ezek a nehézségeik (McLennan et al., 1993) vagy éppen, hogy nincs különbség (Mandy et al., 2012) a két nem között. Ezen eredmények rámutatnak arra, hogy további kutatásokra van szükség az ASD-ben szenvedő nők és férfiak közötti társas és kommunikációs különbségek pontosabb megértéséhez.

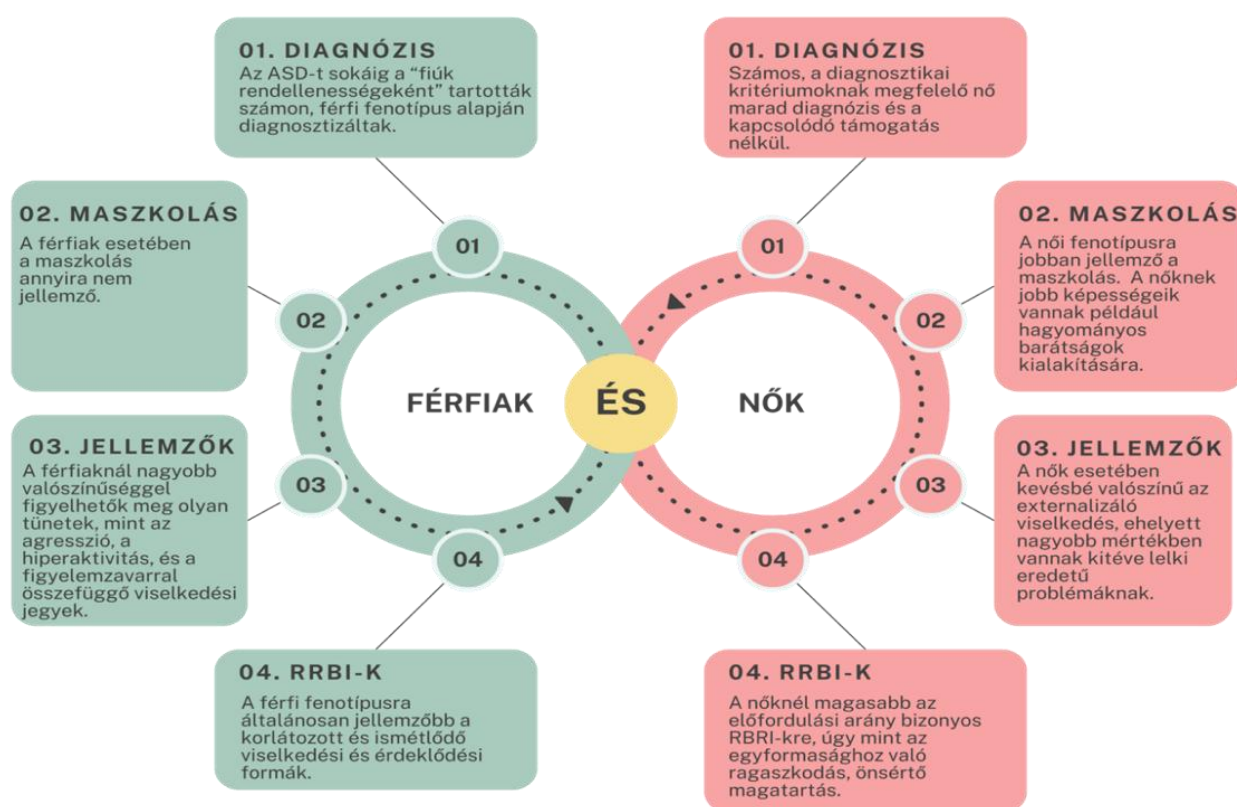
Az autizmus spektrumzavarral élő személyek körében egy gyakori jelenség a repetitív, azaz ismétlődő viselkedésformák megjelenése. A korlátozott és ismétlődő viselkedési és érdeklődési formák (a továbbiakban az angol kifejezés alapján RRBI-k) egy heterogén viselkedéscsoportot alkotnak, melyek a magatartás ismétlődő, merev és állandó jellegére utalnak, gyakran helyzetileg nem megfelelő módon. (Bodfish, Symons, Parker & Lewis, 2000;

Leekam, Prior & Uljarevic, 2011) A szakirodalom kimutatta, hogy az RRBI-k két domináns területre oszthatók: az ismétlődő szenzoros-motoros viselkedések és az azonosságra való ragaszkodás területeire. (Barrett et al., 2015; Georgiades, Papageorgiou, & Anagnostou, 2010; Lidstone et al., 2014) Ezenfelül néhány tanulmány, például Honey és munkatársai (2008) vagy Lam, Bodfish és Piven (2008) az elkülönített érdeklődési köröket is külön tartományként azonosítja, amely tovább bővíti az ASD jellemzőinek spektrumát. Az elkülönített érdeklődési körök az autizmus spektrum zavarral élő egyénekre jellemző szűk érdeklődési területek, amelyek túlmutatnak az életkori vagy társadalmi normákon, miközben az egyén figyelmének jelentős részét lekötik. Ezek az érdeklődések mélyreható ismeretek megszerzésével és az adott terület iránti rendkívüli elköteleződéssel járnak. Ezek a viselkedési minták állandóaknak bizonyulnak nemtől és életkortól függetlenül, ami alátámasztja azonosításuk és megértésük fontosságát az ASD kezelésében és megközelítésében. Az Amerikai Pszichiátriai Társaság (2013) szerint az ismétlődő viselkedések és korlátozott érdeklődési körök az autizmus diagnózisának kulcselemei.

Allely (2019) rendszerezett áttekintésében 19 tanulmányt vizsgált, amely az autista nők és férfiak közötti különbségeket értékelte ezen viselkedési jellemzőkben. A tanulmányok többsége kimutatta, hogy az autista férfiaknál gyakoribbak az RBRI-k, azonban volt egy kutatás, mely szerint az autista lányoknál magasabb az előfordulási arány bizonyos RBRI-kre, úgy, mint a kényszeres viselkedés, az egyformasághoz való ragaszkodás, a korlátozott viselkedésformák és az önsértő magatartás. (Antezana et al., 2019) Más kutatások eredményei rávilágítottak, hogy az autizmussal diagnosztizált nők jelentősen jobb teljesítményt nyújtottak az imitáció és képzelőerő területein, mint férfi társaik. (Simcoe et al., 2018) Emellett az autizmussal diagnosztizált nők esetében alacsonyabb volt az ismétlődő és sztereotip viselkedések gyakorisága. (Knutsen et al., 2018; Tillman et al., 2018) Ezek a kutatások rámutatnak, hogy a diagnosztikai és kezelési megközelítések fejlesztésekor fontos figyelembe venni a nemek közötti viselkedési különbségeket, amelyek jelentős hatással lehetnek az autizmus spektrumzavar megértésére és kezelésére.

Az érzékszervi problémák nemrégiben kerültek be az autizmus diagnosztikai kritériumai közé a DSM-5 dokumentációban. (Duvekot et al., 2017) A nemek közötti különbségeket vizsgáló kutatások ezen a területen még kezdetlegesek (Gould, 2017), de az elsődleges adatok szerint a nők esetében valószínűleg gyakoribbak az érzékszervi zavarok, mint a férfiaknál (Lai et al., 2011). Más kvalitatív kutatások azt mutatják, hogy az autista nők atipikus érzékszervi tapasztalataik miatt gyakran érzik magukat társadalmilag kirekesztettnek. (Davidson, 2007)

Összegzésképpen a 2. ábra az autizmus spektrumzavar férfiak és nők közötti különbségeit mutatja be négy fő dimenzió mentén: diagnózis, maszkolás, jellemzők és RRBI-k. Az autizmust hosszú ideig a "fiúk rendellenességeként" diagnosztizálták, mivel a diagnosztikai eszközök férfi fenotípusra voltak szabva, így a nők gyakran diagnózis nélkül maradtak, mivel a meglévő kritériumok kevésbé alkalmasak a női fenotípus felismerésére. A maszkolás – vagyis az autisztikus vonások rejtése – inkább a nőkre jellemzőbb, akik a társadalmi elvárásokhoz általánosságban is jobban alkalmazkodnak, így ez jelentősen megnehezíti az ASD időben történő felismerését. A viselkedésbeli különbségek tekintetében a férfiaknál gyakoribbak az externalizáló tünetek, mint az agresszió vagy hiperaktivitás, míg a nőknél inkább a belső lelki problémák, például a szorongás és a depresszió dominálnak. Az RRBI-k terén a férfiaknál gyakrabban fordulnak elő szűk, repetitív viselkedési és érdeklődési minták, míg a nőknél ezek sokszor önsértő magatartásban vagy az egyformasághoz való erős ragaszkodásban jelennek meg.

2. ábra: Összefoglaló ábra a férfi és női fenotípusról

Forrás: Saját szerkesztés

3. AZ AUTIZMUSSEL ÉLŐ SZEMÉLYEK MUNKAERŐPIACI KIHÍVÁSAI

3.1. Az autizmussal élő személyek gazdasági aktivitása

Jelen alfejezet az autizmussal élő személyek gazdasági részvételének különböző aspektusait vizsgálja, beleértve az foglalkoztatottsági arányokat, a munkanélküliség problémáját, és az atipikus foglalkoztatási formák előfordulását. Az autizmussal élő felnőttek munkavállalási aránya a nemzetközi adatok szerint alacsonyabb, mint a lakosság többi részének: csupán körülbelül 35-50%-uknak van fizetett állása, és ezen belül is csak körülbelül 20-35% dolgozik a nyílt munkaerőpiacon. Emellett, az autizmussal élők többsége csak részmunkaidőben tud elhelyezkedni; teljes munkaidős állásban mindössze a kutatások résztvevőinek körülbelül 15%-a foglalkoztatott. (Cheak-Zamora, Yang, Farmer, & Clark, 2013; Happé et al., 2016)

A magyarországi helyzet még inkább kihívásokkal teli, különösen az autizmussal élő felnőttek munkaerőpiaci integrációját illetően. Az Országos Autizmus Kutatás (Petri & Vályi, 2009) felmérése szerint 2009-ben a megkérdezettek 31%-a volt rokkantsági nyugdíjas, ami a legnagyobb csoportot jelentette a válaszadók közül. Ez arra utal, hogy sok autizmussal élő felnőtt számára a munkavállalás kihívást jelent, ezért rokkantsági járadékban részesülnek. A tanulók aránya 27%, ami pozitív jelzés, mivel az oktatás növelheti a foglalkoztatási kilátásokat. A dolgozók aránya mindössze 14%, ami az alacsony munkaerőpiaci részvételt mutatja, és ezen belül is mindössze 8% talált állást a nyílt munkaerőpiacon. (Kiss, 2009) További kérdésekből kiderült, hogy a foglalkoztatott autizmussal élők többsége szociális foglalkoztatási formákban részesült. (Kiss, 2009)

1. Táblázat: Az autizmussal élők gazdasági helyzete nemek szerint a 2011-es népszámlálás adatai alapján

	<i>Férfiak</i>	<i>Nők</i>	<i>Összesen</i>
<i>Gazdaságilag aktív népesség</i>	262 fő	103 fő	365 fő
<i>Foglalkoztatott</i>	215 fő	89 fő	304 fő
<i>Munkanélküli</i>	47 fő	14 fő	61 fő
<i>Gazdaságilag nem aktív népesség</i>	3 730 fő	1 025 fő	4 755 fő

Forrás: KSH (2012) alapján saját szerkesztés

A Központi Statisztikai Hivatal 2011-es népszámlálás adatai alapján látható, hogy ebben az évben összesen 365 főt sorolhatunk a gazdaságilag aktív népesség kategóriájába, ezen belül 262 férfit és 103 nőt. A foglalkoztatottak száma 304 fő, amiből 215 férfi és 89 nő, míg a munkanélküliek száma 61, 47 férfi és 14 nő. A gazdaságilag nem aktív népesség lényegesen magasabb, 4755 fő, ebből 3730 férfi és 1025 nő. (1. táblázat) Sajnos olyan frissebb statisztika nem állt rendelkezésemre, amely szintén nemekre bontják az adatokat.

Ezek az adatok rávilágítanak arra, hogy az autizmussal élők körében a gazdasági aktivitás aránya nem csak nemzetközileg nagyon alacsony, hanem Magyarországon is, különösen a nők esetében. A gazdaságilag inaktív egyének magas aránya felveti a szükségességét azon programoknak és politikáknak, amelyek célja az autizmussal élők munkaerőpiaci integrációjának elősegítése és támogatása. Az adatok azt sugallják, hogy bár a férfiak nagyobb arányban vesznek részt a munkaerőpiacon, mindkét nem esetében jelentős a gazdasági aktivitás növelésének lehetősége. Összességében a kutatás ezen része rávilágított az autizmussal élő felnőttek foglalkoztatási kihívásaira és a szükséges támogatási igényekre. Az oktatásban való részvétel pozitívum, de fontos kérdés, hogy mennyire segíti elő a munkaerőpiaci integrációt.

Bár általánosságban a magasabb iskolai végzettség alacsonyabb munkanélküliséget eredményez, a magasan funkcionáló autizmussal (a továbbiakban az angol kifejezést rövidítve HFA-val) élő egyének esetében ez a összefüggés nem feltétlen minden esetben áll fenn. Az Autism Spectrum Australia (Aspect) (2013) jelentése szerint az egyetemi diplomával rendelkező HFA-diagnózissal élők 34%-a munkanélküli. Ugyanezen kutatás, amely 313 magasan funkcionáló autizmussal élő felnőttet (ebből 29% nő) vizsgált, rámutatott, hogy a résztvevők 45%-a nem rendelkezik fizetett állással, ami szignifikánsan magasabb, mint az akkori általános ausztrál munkanélküliségi ráta, mely 5,7% (ABS, 2013) volt.

Ugyanez a helyzet figyelhető meg Németországban, ahol egy 136, HFA diagnózissal élő személyt (ebből 63% nő) vizsgáló felmérés szerint 55,1%-uk volt munkanélküli. Ez az arány jelentősen magasabb, mint a hasonló korcsoportú, átlagosan fejlődő 155 személyt tartalmazó kontrollcsoport 28,4%-os munkanélküliségi rátája. (Lorenz & Heinitz, 2014) Ezek az adatok ellentétben állnak a német általános lakosság munkanélküliségi rátájával, amely 2014-ben mindössze 4,8% volt (Federal Statistical Office of Germany, 2014), míg a fogyatékkal élőknél ez az arány 48% körül mozgott. (Eurostat, 2014) Az autizmussal élő felnőttek körében gyakori probléma az alulfoglalkoztatottság, mely során a munkavállalók képességeihez és szakmai képzéséhez nem illő munkakörökben történik az elhelyezkedés. Ez

a jelenség az egyén képességei alatti pozíciókban történő foglalkoztatását jelenti, ami nemcsak, hogy alábecsüli a munkavállalók képességeit, de gyakran hozzájárul a munkahelyi elégedetlenségükhöz is. (Hedley et al., 2017; Shattuck et al., 2012) HFA-val élő személyek különösen alulfoglalkoztatottak (Autism Spectrum Australia (Aspect), 2013), mivel gyakran olyan munkakörökben helyezkednek el, ahol képességeiket, tudásukat és tapasztalataikat nem használják ki teljes mértékben. (Sullivan & Hauser, 1979) Ennek következményeként előfordulhat az úgynevezett "rust out" jelenség, amely a kiégéshez hasonló állapot, ám itt a kiégés helyett a képességek alulhasználtságából adódik a frusztráció. (Nawe, 2002; Leider & Buchholz, 1995) Baldwin, Costley és Warren (2014) kutatása szerint az HFA-val élő felnőttek 46%-a számít alulfoglalkoztatottnak, ezen belül a nők 32%-a érintett. Más kutatások eredményei is megerősítik ezen megállapításokat, mint Hurlbutt és Chalmers (2004), Griffith, Totsika, Nash és Hastings (2012), valamint Müller és munkatársai (2003) által végzett vizsgálatok melyek szerint, a HFA-val élők, különösen a nők, jelentős mértékben érintettek az alulfoglalkoztatottságban, ami komoly társadalmi és gazdasági kihívásokat jelent.

3.2. Interperszonális készségek a munkahelyen

A fejezet második alfejezete az autizmussal élők szociális és kommunikációs készségeit helyezi fókuszba, melyek jelentős kihívást jelenthetnek a munkahelyi interakciókban. Megvizsgálja, hogy ezek a készségek miként befolyásolják például az együttműködést és a csapatmunkát. Evidensnek mondható, hogy az interperszonális készségek létfontosságúak a munkahelyi sikerhez, ám a HFA-val élő személyek gyakran ütköznek nehézségekbe a szociális kommunikáció és interakció területein. (APA, 2013) Az autizmussal élő egyének gyakran küzdenek kommunikációs kihívásokkal, amelyek a beszéd funkcionális aspektusainak korlátozottságában nyilvánulhatnak meg. Ez magában foglalhatja a kommunikációs szándékok kifejezésének hiányát vagy hiányosságát. Gyakori, hogy az érintettek nem reagálnak a hozzájuk intézett kommunikatív próbálkozásokra, vagy hosszadalmas, egyirányú monológokat tartanak, amelyek nem igényelnek kölcsönös cserét. Az echolália, vagyis a korábban hallott vagy olvasott szövegek időszakos megismétlése, „visszhangozása” is jellemző lehet, ami tovább nehezítheti a kontextusnak megfelelő kommunikációs válaszok adását. (Győri, 2013, p. 293) Ezek a jelenségek jelentősen befolyásolják az autizmussal élő személyek képességét arra, hogy hatékonyan kommunikáljanak és interakcióba lépjenek másokkal. Müller és munkatársai 2008-ban végzett kutatásukban 18 autista felnőttel készítettek interjút, akik a társadalmi kihívásokkal

kapcsolatos tapasztalataikat osztották meg. A résztvevők jelentős kommunikációs akadályokat azonosítottak, mint például a beszélgetés kezdeményezésének, az absztrakt nyelv megértésének és a testbeszéd értelmezésének nehézségeit. Bár erős igényt éreztek a társas kapcsolatokra, ezek a nehézségek gyakran elszigeteltség érzetéhez vezettek náluk.

Az autizmussal élő egyének munkaerőpiaci integrációját jelentősen befolyásolja ezen társas kompetenciák hiánya. (Carter, David, Klin & Volkmar, 2005; Cimera, Burgess & Wiley, 2013) A társas kompetencia a társas készségek és viselkedések hatékony alkalmazását jelenti a kívánt célok elérése érdekében. (Odom, McConnell & Brown, 2008) Kutatások, például Richards (2012) megerősítették, hogy az ASD-vel élő munkavállalók kommunikációs nehézségei gyakran hátráltatják munkateljesítményüket, különösen azokban a helyzetekben, ahol informális kommunikációra vagy csapatmunkára van szükség. Emellett, Hagner és Cooney (2005) szerint a munkahelyi vezetők gyakran számolnak be arról, hogy ezek a kommunikációs problémák negatívan érintik alkalmazottaik teljesítményét, ami tovább nehezíti az ASD-vel élők munkaerőpiaci beilleszkedését. Ezek a kommunikációs akadályok szignifikánsan hozzájárulnak a HFA-val élők alulfoglalkoztatottságához és a magas munkanélküliségi rátájukhoz. (Hendricks, 2010; Hurlbutt & Chalmers, 2004; Müller et al., 2003)

3.3. RRBI-k és a munkahely

A korlátozott és ismétlődő viselkedési és érdeklődési formák és azok munkahelyi hatásait tárgyalja ez az alfejezet. Elemzi, hogy ezek a viselkedésminták milyen kihívásokat jelenthetnek a munkavégzés során, és milyen stratégiák lehetnek hatékonyak az ilyen típusú viselkedés kezelésére. Az autizmussal élő munkavállalók munkahelyi integrációját számos tényező nehezítheti, köztük a változásokhoz való alkalmazkodás, a megszokott rutinok és szabályok betartása, valamint a részletes feladatokról az általánosabb munkavégzési követelmények felé való áttérés lehetősége. (Hillier et al., 2007; Mawhood & Howlin, 1999) Ezen kihívások mellett, a munkakörnyezet fizikai jellemzői, például a világítás, zaj és a nyitott irodai területek (Kirchner & Dziobek, 2014) is komoly befolyással lehetnek az ASD-vel élő személyek munkateljesítményére, stresszszintjére és általános munkahelyi elégedettségére. (Krieger, Kinébanian, Prodinger, & Heigl, 2012; Pfeiffer, Braun, Kinnealey, Derstine Matczak, & Polatajko, 2017) Az autizmussal élők munkahelyi támogatásának megtervezésekor kritikus fontosságú, hogy a munkáltatók tudatosan alakítsanak ki befogadó munkahelyi kultúrát,

amelyek figyelembe veszik az ASD-vel élő munkavállalók speciális igényeit és támogatják azok munkaerőpiaci integrációját. A munkaadók gyakran kiemelik az autizmus spektrumzavarral diagnosztizált munkavállalók egyedi tulajdonságait, például a szabályok szigorú betartását és a részletekre való aprólékos figyelmüket, amelyek értékes tulajdonságokat jelenthetnek a munkaerőpiacon. (Hedley et al., 2018; Hillier et al., 2007) Ezek az attribútumok hozzájárulhatnak olyan további pozitív jellemzők kialakulásához, mint a megbízhatóság és az őszinteség.

Egyes kutatások szerint (Krieger et al., 2012; Pfeiffer et al., 2017) az autizmus spektrumon lévő személyek gyakran számolnak be érzékszervi túlérzékenységről, ami negatívan befolyásolhatja munkateljesítményüket. A munkahelyi környezetben az ilyen érzékszervi problémák kezelése, például a fluoreszkáló fények csökkentése, a zajszint minimalizálása, a hőmérséklet szabályozása és a váratlan fizikai érintkezések elkerülése, kulcsfontosságú lehet az érintett munkavállalók sikeres integrációjához. (Krieger et al., 2012) Az ilyen típusú beavatkozások elengedhetetlenek az inkluzív munkahelyi légkör megteremtéséhez, amely támogatja az autizmussal élő személyek teljesítményét és jólétét.

Ha megfelelő támogatást biztosítanak az ASD-vel élő személyek számára, akkor nem csak hogy sikerrel elhelyezkedhetnek a munkaerőpiacon, de speciális képességeik révén értéket is teremthetnek, ami előnyös lehet a munkáltatók számára. (Bury, Hedley & Uljarević, 2021) Például, egy autizmussal élőkkel végzett kvalitatív kutatásban, amelyben kilenc személy vett részt, Smith és Sharp (2013) két interjúalanya úgy nyilatkozott, hogy szenzoros érzékenységük fokozott részletfigyelmet és jobb teljesítményt eredményezett a munkahelyen. Egyikük például arról számolt be, hogy hiperérzékenysége séfként segítette a kifinomult ízérzék kialakításában. Hasonlóan, bár nem kifejezetten a foglalkoztatásra irányult, Russell és társai (2019) tanulmánya az „autista előny” szélesebb körű jelenségét vizsgálta, és az kutatásban résztvevők úgy találták, hogy részletorientált figyelmük hasznosnak bizonyult munkájukban. Pfeiffer és munkatársai (2017) kvalitatív kutatásában autizmus spektrumzavarral élő résztvevőket vizsgáltak, akik azt jelezték, hogy munkával való elégedettségük és teljesítményük javult, amikor munkájuk megfelelt speciális képességeiknek és érdeklődési területeiknek. Az egyik résztvevő megjegyezte, hogy az érdeklődési köréhez illeszkedő munkakör jelentősen hozzájárult a korai karrierrel kapcsolatos sikereihez.

3.4. Az autizmussal élő személyek munkaerőpiaci kihívásai és támogatási lehetőségei

A fejezet utolsó része a munkaerőpiaci kihívásokra fókuszál, kitérve a támogatási lehetőségekre is. Tárgyalja a munkahelyi pozícióra történő jelentkezés nehézségeit, a foglalkoztatási formákat és a munkavégzéshez kapcsolódó kihívásokat. Az autizmussal élő személyek foglalkoztatási nehézségei közül Müller, Schuler, Burton és Yates (2003) kutatásai a munkakeresés során felmerülő kihívásokra összpontosítanak. Ezek az akadályok már az pályázati folyamat különböző aspektusaiban is jelentkezhetnek, mint például az önéletrajzok készítése, a telefonos kapcsolatfelvétel, az állásinterjúk, nem beszélve az elhelyezkedést követő új munkakörnyezethez és munkarutinokhoz való alkalmazkodás. Ahogy az előzőekben már vázoltam, a kommunikációhoz és társas interakcióhoz kapcsolódó kihívások is jelentősen befolyásolják az autizmussal élők munkaerőpiaci integrációját. Elhelyezkedés után a munkahelyi pozíció megtartása szorosan összefügg a munkakörnyezet társas aspektusaival, amelyek elengedhetetlenek a munkahelyi stabilitás fenntartásához. Ez azt jelenti, hogy a munkavállalók rendszeresen kommunikálnak kollégáikkal, valamint részt vesznek a munkahelyi közösségi tevékenységekben, amelyek alapvető fontosságúak a hatékony csapatmunka és a munkahelyi összhang kialakításához. (Scott et al., 2015)

Nagib és Wilton 2019-es kutatása során 714 (357 férfi és 357 nő) autizmussal élő személy által írt álláskeresői tapasztalatokat vitató fórumbejegyzést vizsgált meg. A fórumbejegyzések mintegy 20%-a munkaerőpiaci hozzáférés nehézségeire fókuszált, különösen a nők esetében magasabb, 21%-os arányban, míg a férfiaknál ez 17% volt. A megvitatott problémák között szerepeltek a földrajzi és társadalmi akadályok, mint például a munkakövetelmények specifikációi, a kapcsolatépítési nehézségek és a közlekedési korlátok. A hirdetésekben gyakran szereplő általános követelmények, mint a „jó kommunikációs készség”, gyakran nem alapvetőek a munkakör betöltéséhez, mégis elriaszthatják azokat a jelentkezőket, akik egyébként alkalmasak lennének a pozícióra. Ez a gyakorlat különösen hátrányosan érinti azokat, akik bizonyos területeken nehézségekkel küzdenek, miközben más képességeik piacképesek lehetnek. Sokan arról számoltak be, hogy a „hasonló pozícióban szerzett tapasztalat” követelménye miatt képtelenek munkát találni, így egy olyan ciklusba kerülnek, ahol a tapasztalat hiánya miatt nem jutnak munkához. A mintavétel alapján körülbelül 9%-a a fórumbejegyzéseknek az állásjelentkezési nehézségekre fókuszált, ami a férfiaknál magasabb arányt (11%), míg a nőknél alacsonyabbat (7%) mutatott.

Két altémát említettek a fórumon: a jelentkezési dokumentumokkal és a toborzási tesztekkel kapcsolatos problémák. Az jelentkezési űrlapok, önéletrajzok és motivációs levelek elkészítése kihívásokat jelentett, különösen az önéletrajzok egyedi igényekhez való igazítása és a hiányos vagy szüneteket tartalmazó pályafutás, karrier magyarázata. A fogyatékosság feltárásának kockázatait és előnyeit is intenzíven vitatták, továbbá gyakori kudarcokat jelentettek személyiség- és pályatesztekkel kapcsolatban, amelyek gyakran részét képezik a jelentkezési folyamatnak. A mintából vett fórumbejegyzések körülbelül 11%-a az állásinterjúkkal kapcsolatos aggodalmakat tárgyalta, ahol a férfiak és nők közötti arány nagyon hasonló volt. (11% és 10%) Ezek a beszélgetések rávilágítottak a hagyományos interjúk problémáira és arra, hogy az autizmus spektrumzavar milyen kihívásokat okozhat ezen interjúk során. A tagok az interjúkat, mint jelentős akadályt azonosították az állások megszerzésében, a bejegyzések frusztrációt, dühöt és önvádat tükröztek az interjúk kezelésének nehézségei miatt. Emellett gyakori problémát okozott a szemkontaktus tartása, illetve a testbeszéd értelmezésének nehézségei is.

Fontos kiemelni, hogy az autizmussal élők számára többféle foglalkoztatási forma áll rendelkezésre. A versenyszférán belüli, nyílt munkaerőpiaci foglalkoztatás lehetőséget nyújt támogatás nélküli munkavégzésre, míg a támogatott foglalkoztatás speciális segítséget biztosít az autizmus-specifikus munkahelyi igények kielégítésére. Ezzel szemben, a védettnek számító munkahelyek hosszú távú foglalkoztatást kínálnak, ahol a fogyatékossággal élő emberek védett körülmények között dolgozhatnak. (Capo, 2001) Ezek a foglalkoztatási módok különböző szintű támogatást nyújtanak az autizmussal élő személyek számára, lehetővé téve, hogy kiaknázzák képességeiket és hozzájáruljanak a társadalmi értékteremtéshez. (Lorenz, Frischling, Cuadros, & Heinitz, 2016)

2. Táblázat: Munkahelyi kihívások és megoldási módszerek

	<i>Nem autizmus specifikus munkahely</i>	<i>Autizmus specifikus munkahely</i>
<i>Várt problémák:</i>		
<i>Szociális problémák</i>	35%	22%
<i>Formalitási problémák</i>	44%	50%
<i>Munkakövetelményekkel kapcsolatos problémák</i>	21%	27%
<i>Valós problémák:</i>		
<i>Szociális problémák</i>	35%	15%
<i>Formalitási problémák</i>	44%	66%
<i>Munkakövetelményekkel kapcsolatos problémák</i>	21%	19%
<i>Megoldási módszerek:</i>		
<i>Önálló problémamegoldás</i>	51%	52%
<i>Külső segítség kérése</i>	49%	48%

Forrás: Lorenz et al., (2016) alapján saját szerkesztés

Lorenz és munkatársai (2016) kutatásukban 66 (ebből: 36 fő nő, 29 férfi és 1 fő egyéb) autizmussal élő személy által vizsgálták a munkaerőpiacra való sikeres belépés módjait az általuk tapasztalt akadályok azonosításával és azok leküzdésére használt megoldások feltárásával. (2. táblázat) Eredményeik alapján a munkaerőpiacra lépéskor az autizmussal élő személyek által tapasztalt akadályok jellege a különböző munkahelyi környezetekben eltérő. Az autizmus-specifikus munkahely olyan munkakörnyezetet jelent, amely kifejezetten az autizmussal élő személyek igényeire és képességeire van szabva, támogatva őket abban, hogy képességeiknek megfelelően teljesíthessenek. Ez magában foglalhat speciális kommunikációs protokollokat, munkakörnyezeti adaptációkat és célzott képzési programokat, amelyek elősegítik az autizmussal élők sikeres munkaerőpiaci elhelyezkedését. Ennél a foglalkoztatási formánál az általános folyamatokkal kapcsolatos (például kiválasztási folyamat, támogatások, munkához kapcsolódó rutinok), míg a nem autizmus-specifikus munkahelyeken a társas kapcsolatokkal összefüggő nehézségek, (például kollégákkal való kommunikáció vagy interjú) kerülnek előtérbe. Ez a megkülönböztetés nemcsak a problémák előfordulásának

gyakoriságában mutatkozik meg, hanem abban is, hogy a két csoport milyen súllyal értékeli ezeket a problémákat. A nem autizmus-specifikus munkahelyeken dolgozók a társas kapcsolatok problémáit értékelik súlyosabbnak, míg az autizmus-specifikus munkahelyeken dolgozók számára a formalitások jelentenek nagyobb kihívást, amelyek a munkahelyi integráció során jelentős akadályt képezhetnek. A munkavállalók mindkét vizsgált csoportjában felmerültek problémák a munkarutinokkal kapcsolatban, amelyek kezelésére a munkarend és felelősségi körök pontosabb meghatározását javasolták. (Hagner & Cooney, 2005) A résztvevők kiemelték a munkaeszközökkel és a munkakörnyezettel kapcsolatos aggodalmaikat is, különös tekintettel a nyílt irodai terek jellemző magas zajszintjére. Az alfejezet szempontjából kiemelendő, hogy a tanulmány eredményei alapján a munkakövetelményekkel kapcsolatos problémák aránya az autizmus-specifikus munkahelyeken 27%-ról 19%-ra csökkent, míg a nem autizmus-specifikus munkahelyeken ez az arány változatlanul 21% maradt. A megoldási módszerek tekintetében a nem autizmus-specifikus munkahelyeken 51% választotta az önálló problémamegoldást, míg 49% külső segítséget igénybe vevő stratégiát alkalmazott. Az autizmus-specifikus munkahelyeken hasonló volt a megoszlás: 52% az önálló megoldásokat, míg 48% a külső segítséget részesítette előnyben. (Lorenz et al., 2016)

Amikor a munkavállalók aktívan részt vesznek a munkahelyi döntéshozatalban, valamint tehetségeiket és készségeiket felismerik és értékelik, jelentős mértékben növeli elkötelezettségüket a munkájuk iránt. (Hendricks, 2010) Ebből következik, hogy a munkahelyi inkluzivitás fontos szerepet játszik a munkavállalók sikeres elhelyezkedésében. A kutatások kiemelik, hogy az autizmus spektrumzavarral élő felnőttek munkavállalását elősegítő tényezők között meghatározó a munkáltatói támogatás, amely magában foglalhatja például a munkakörnyezet igényeik szerint való módosítását, a munkakör igényeihez való alkalmazkodás elősegítését is. (Burt, Fuller & Lewis, 1991) Scott és munkatársai (2015) kutatása ezzel szemben kiemeli, hogy a munkáltató bizonytalanságot érezhet, ha a vállalat nem kap támogatást olyan szervezetektől, amelyek a fogyatékkal élők foglalkoztatására szakosodtak. Ez megállapítás kiemelten fontos lehet, mivel bár a munkavállalók és munkáltatók egyaránt hangsúlyozzák a munkahelyi támogatás fontosságát, az általuk igényelt, illetve biztosított támogatás típusa lényegesen eltérhet. Ezt a különbséget részben magyarázhatja a kommunikációs nehézségeket a munkavállalók és munkáltatók között, amikor egy sikeres munkahelyi környezet kialakítására törekszenek. (Müller et al., 2003)

Lawer, Brusilovskiy, Salzer és Mandell (2008) kutatásai rávilágítottak arra, hogy az autizmus spektrumzavarral élő egyének többnyire nem vehetnek részt szakmai rehabilitációs eseményeken, ezt gyakran fogyatékoságuk túlságosan súlyos állapotával indokolták. Emellett

megfigyelték, hogy az ASD-ben érintett személyek általában költségesebb rehabilitációs szolgáltatásokat vesznek igénybe, mint más fogyatékossgal élő társaik. Ennek ellenére Lawer és munkatársai (2008) azt is megállapították, hogy az ASD-ben érintettek versenyszférában hasonló eredményeket érnek el, mint az értelmi fogyatékossgal vagy specifikus tanulási zavarokkal küzdők. Schaller és Yang (2005) kutatásai is megerősítették, hogy az autizmussal élők körében magasabb a támogatott foglalkoztatásban részesülők aránya, mint az egyéb súlyos, értelmi, traumás agyi sérüléssel vagy mentális betegségekkel élők között. Az ASD specifikus sajátosságai miatt ezek a személyek gyakran szorulnak fokozottabb munkahelyi támogatásra, amelynek leggyakoribb indoka a problémás viselkedés. Ez a helyzet azonban nem jelent akadályt számukra a versenyképes munkahely elérésében, amennyiben biztosított a megfelelő intenzitású támogatás.

Az autizmus spektrum zavarral élő személyek munkaerőpiaci integrációjának támogatása elengedhetetlen és széles körben elismert igény. A korábbi megközelítések döntően a károsodásra fókuszáltak, az ASD-vel élők szociális és kommunikációs készségeinek fejlesztésére koncentrálnak, azonban a munkahelyi beilleszkedést befolyásoló környezeti tényezők megértése kulcsfontosságú az érintettek sikeres foglalkoztatása szempontjából. (Hillier et al., 2007) A jelenlegi kutatások hiányosságai ellenére egyre több bizonyíték támasztja alá, hogy a környezeti és személyes tényezők egyaránt jelentős hatással vannak az érintett felnőttek munkavállalási esélyeire. (McDougall, Wright, & Rosenbaum, 2010)

3. ábra: Összefoglaló az autizmussal élő személyek munkaerőpiaci kihívásairól és támogatási lehetőségeikről

Forrás: Saját szerkesztés

4. AZ INTERSEKCIONALITÁS SZEREPE AZ AUTIZMUSSEL ÉLŐ NŐK MUNKAERŐPIACI INTEGRÁCIÓJÁBAN

4.1. Az interszekcionalitás elméleti alapjai

Az első alfejezet bevezeti az interszekcionalitás fogalmát, amely segít megérteni, hogyan működnek együtt különböző társadalmi identitások, mint a nem, etnicitás, és fogyatékoság. Megvizsgálja az interszekcionalitás gyökereit és annak jelentőségét a társadalmi igazságosság és egyenlőség kontextusában. A kilencvenes években az interszekcionalitás elméleti kerete Kimberle Crenshaw jogász munkásságának köszönhetően került előtérbe (Crenshaw, 1991), aki 1991-ben publikált művével egy hiánypótló, összefüggő elméleti keretet állított fel a feminista gondolkodáson belül már jelen lévő, de korábban különálló törekvések integrálására. Ez a keret jelentős változásokat indukált a nemzetközi feminista mozgalmak struktúrájában és megközelítésében. Erős hangjukkal kiemelkedtek a nyugati fekete feminista mozgalmak, és párhuzamosan kialakult egy posztkolonialista genderkritika, amely a nyugati fehér nők etnocentrizmusával szemben fogalmazta meg kritikáit. (Sebestyén, 2016)

A diszkrimináció többszörösen rétegzett természetére a színes bőrű feminista csoportok, különösen az afroamerikai feministák hívták fel a figyelmet, akik a nem, faj/eticitás és társadalmi osztály, mint egyenlőtlenségi faktorok összetett összefüggéseit elemezték. Ezek a csoportok kritikát fogalmaztak meg azzal kapcsolatban, hogy a diszkrimináció hagyományos értelmezései túlságosan leszűkítik a jelenséget vagy a faji, vagy a nemi dimenziókra, és nem veszik figyelembe a további dominancia faktorokat. Bell Hooks (Hooks & Lutz, 1993) az elméleti irányzat egyik prominens alakja, különbséget tesz a reprodukciós jogokkal kapcsolatos követelések között rassz és osztály alapján. Felhívta a figyelmet arra, hogy míg a fehér nők a reprodukciós jogok tekintetében elsősorban például az abortuszhoz való hozzáférésre összpontosítottak, addig a rassz és osztály miatt hátrányos helyzetben lévő fekete nők számára a biztonságos terhesség és szülés jelentette az elsődleges kérdést. A feminista mozgalom nagy része ezt a problémát nem ismerte fel, mivel a fehér középosztálybeli nők saját ügyeiket tekintették az általános női ügyeknek. Ezenfelül a rasszizmus ellen küzdő fekete férfiak a reprodukciós jogi kérdéseket elsősorban "nőügyeknek" tekintették, amelyek nem kapcsolódnak szorosan az antirasszista harchoz. Hooks és Lutz (1993) szerint ezek a nézőpontok hozzájárultak az 1968-as évek egydimenziós identitáspolitikái küzdelmeinek kritikájához,

amelyeket a történelmi háttér figyelmen kívül hagyása és a csoportok egységesnek való tekintése miatt utasítottak el.

Az interszekcionális vizsgálódások alapjait ezek az elemzések rakták le, kiemelve az egyenlőtlenségi tényezők közötti kapcsolódási pontok fontosságát, amire Kóczé 2009-es (idézi Sebestyén, 2016) kutatásai is rávilágítottak. A feminista kutatások terén számos tudós vizsgálja az egyenlőtlenségi dimenziók - különösen faj, osztály és nem - közötti összefüggéseket. Ilyen terminológiák közé tartozik többek között a dominancia mátrix (Collins, 1998), a komplex egyenlőtlenség (McCall, 2005) és az interszekcionális társadalmi kirekesztettség (Crenshaw, 1989) fogalmak. Collins (2000) az interszekcionalitást a dominancia mátrixán belül értelmezi. A dominancia mátrixa a hatalom általános társadalmi szerveződésére utal. Minden mátrixnak két alapvető jellemzője van. Először is, minden konkrét mátrix egy adott elrendezést mutat a kereszteződő elnyomási rendszerek között, amelyeket történelmi és társadalmi tényezők alakítanak. Másodszor, a kereszteződő elnyomási rendszerek négy egymással összefüggő hatalmi területen keresztül szerveződnek: ezek a strukturális, a fegyelmező, a hegemon és az interperszonális dimenziók. (Collins, 2000)

Leslie McCall (2005) tovább árnyalja az interszekcionalitás elméletét három elemzési megközelítéssel. Az első, az anti-kategóriális perspektíva, azt az elképzelést vallja, hogy az élet komplexitása nem szorítható egyetlen kategóriába, így ez a megközelítés megkérdőjelezi a társadalmi kategóriák teljességét és egységességét. Ezzel szemben az inter-kategóriális megközelítés elfogadja a társadalmi csoportok közötti egyenlőtlen viszonyokat, és azok elemzésére, illetve ezen kapcsolatok változó természetére fókuszál. Végül, az intra-kategóriális megközelítés egy adott társadalmi csoportot vizsgál, kiemelve annak egy, a társadalmi elemzésekben eddig elhanyagolt metszéspontját, például a színesbőrű nőket. McCall ezen három irányzata tovább részletezi, hogyan szerveződnek az elnyomási rendszerek a dominancia mátrixán belül, Collins elméletéhez kapcsolódva.

Bár az interszekcionális elemzések egyre gyakoribbak, a fogalom meghatározása továbbra is hiányos. Davis megfogalmazása szerint az interszekció egy divatos elméleti szlogenként funkcionál. (Davis, 2008) Ennek eredményeképpen az interszekció egy nyitott koncepcióként értelmezhető, mely különféle jelentésekkel bővíthető. Kantola és Nousiainen (2009) hangsúlyozzák, hogy az Európai Unióban a jogszabályok az interszekcionalitást a diszkrimináció többszörös formájaként kezelik, ami azt jelenti, hogy minél több hátrányos helyzetű csoportba tartozik egy személy, annál nagyobb az esélye a korlátozottan elérhető erőforrásokhoz való hozzáférésre. Crenshaw (1991) az interszekcionalitás területén két kategóriát különít el: a strukturális és a politikai interszekcionalitást. A strukturális

interszekcionalitás a mindennapi élet kontextusában mutatja be az egyenlőtlenségek és a diszkrimináció közvetlen tapasztalatait az egyének számára. Ezzel ellentétben, a politikai interszekcionalitás a szélesebb politikai és társadalmi struktúrákon belül vizsgálja az egyenlőtlenségek és az elnyomás megnyilvánulását, kiemelve ezek tágabb társadalmi következményeit. A politikai és strukturális interszekcionalitás közötti különbségtétel jelentős teret kap a szakirodalomban. Balogh (2013) szerint a kisebbségi nők, akik társadalmi helyzetüknél fogva mind kisebbségi, mind nemi alapon hátrányos helyzetben vannak, olyan specifikus jogsérelmekkel szembesülhetnek, amelyek a kisebbségi férfiakat és a többségi nőket nem érintik. Ez a jelenség a strukturális interszekcionalitás területébe tartozik, amelyre Crenshaw számos példát szolgáltat tanulmányában. Egy ilyen példa a bántalmazott bevándorló fekete nő esete, aki a segítségkeresés során szembesül a rendszer hiányosságaival, mivel az nem képes egyszerre kezelni etnikai, migrációs és nemi identitásának átfedéseit. A rendszer gyakran csak a nemi identításra összpontosít, elhanyagolva az adott személy egyéb kulturális és szociális kontextusát, ami eltérhet például egy középosztálybeli fehér nő élményeitől. A politikai interszekcionalitás koncepciója arra hívja fel a figyelmet, hogy azok a csoportok, amelyek a nemi egyenlőség eléréseért küzdenek, gyakran nem veszik figyelembe a kisebbségi nők specifikus helyzetét. (Sebestyén, 2014)

A fogyatékoság és a nem közötti kapcsolatok sokkal mélyebben gyökereznek, mint elsőre gondolnánk. A fogyatékoság minden identitásdimenziót átszó, mivel bármely társadalmi osztály, faj, etnikum vagy vallási csoport tagjait érintheti. Nem egy szűk kisebbség problémájáról van szó, hanem egy jelentős társadalmi kérdésről: csak az Egyesült Államokban 51,2 millió ember, azaz a lakosság körülbelül 18%-a él valamilyen fogyatékosággal. (Steinmetz, 2006) Ebből, a fogyatékosággal élők több mint felét nők alkotják. Ennek hátterében gyakran a diszkriminatív egészségügyi ellátás, a nők alacsonyabb társadalmi státusza, valamint a reprodukcióval összefüggő problémák állnak, amelyek különösen kiszolgáltatottá teszik a nőket ezen a területen. (Hirschmann, 2012) Kim, Skinner & Parish (2019) kutatásukban a fogyatékosággal élő nők munkaerőpiaci helyzetét vizsgálták az Egyesült Királyságban. Eredményeik rávilágítottak arra, hogy a fogyatékosággal élő nők rendelkeznek a legkisebb foglalkoztatási aránnyal: mindössze 53%-uk dolgozik, míg a fogyatékosággal élő férfiak esetében ez az arány 56%, a fogyatékoság nélküli férfiaknál 72%, a fogyatékoság nélküli nőknél pedig 81%. Továbbá a gazdasági inaktivitás leginkább a fogyatékosággal élő nőket érinti, hiszen 42%-uk gazdaságilag inaktív, szemben a fogyatékosággal élő férfiakkal (37%), valamint a fogyatékoság nélküli nőkkel és férfiakkal, akiknél ez az arány egyaránt 24%. Érdekes módon a munkanélküliség kissé magasabb volt a

fogyatékossgal élő férfiak körében (8%), mint a fogyatékossgal élő nőknél (5%). Továbbá, az eredmények azt is mutatták, hogy a nem és a fogyatékossgal együttese jelentősen felerősítette a fogyatékossgal negatív hatásait a fogyatékossgal élő nők munkaerőpiaci részvételére. Ezek a nők nemcsak nagyobb arányban voltak gazdaságilag inaktívak, hanem gyakrabban érezték úgy is, hogy korlátozottak a lehetőségeik a fizetett munka típusa vagy mennyisége tekintetében, amit el tudnak látni. A nem és a fogyatékossgal összefonódása így még kedvezőtlenebb helyzetet teremtett számukra, tovább fokozva a munkaerőpiacon való részvétel akadályait. (Svastics, Hidegh, Csillag & Győri, 2023)

4.2. A munkaerőpiacon tapasztalható nemi és fogyatékossgal alapú diszkrimináció

A következő alfejezet az autizmussal élő nők által tapasztalt diszkriminációs formákat elemzi, kiemelve, hogy a nemi és fogyatékossgal alapú előítéletek hogyan fedik át és erősítik egymást. Tárgyalja az ilyen típusú diszkrimináció munkahelyi dinamikára gyakorolt hatásait, és azokat a strukturális akadályokat, amelyekkel az autizmussal élő nők szembesülnek. A munkaerőpiacon tapasztalható nemi és fogyatékossgal alapú diszkrimináció összetett és sokrétű problémaként jelentkezik, amely különösen súlyosan érinti azokat az egyéneket, akik egyszerre szembesülnek mindkét hátránnyal. A nemi sztereotípiák és a fogyatékossgal élő személyekkel szembeni előítéletek metszéspontjában állók számára a munkahelyi egyenlőtlenségek még nagyobb akadályokat jelentenek. E fejezet célja ezen két tényező külön-külön vizsgálata, mivel véleményem szerint a későbbiek folyamán ez elősegíti a vizsgált dimenziók együttesének megértését. A kutatásomhoz ez szorosan kapcsolódik, mivel az autizmus spektrumzavarral élő nők munkaerőpiaci helyzetét elemzem, akik mindkét dimenzióban hátrányokat szenvednek.

Whitley és Kite (2010) szerint a nők szerepében bekövetkező változásokhoz kapcsolódó társadalmi elvárások nem tartottak lépést ezeknek a változásoknak a gyorsaságával. Jelentős eltérések figyelhetők meg abban, hogyan értékelik a nők saját magukat a munkahelyi környezetben, és hogyan értékelik őket mások. Példa erre, hogy a nem hagyományos szerepekben dolgozó nőktől sokszor még mindig azt várják, hogy megőrizték a hagyományosan úgynevezett nőies magatartásformákat, mint az alárendeltség, vagy a feleségi és anyai szerepek betöltése. Fontos kiemelni, hogy még évtizedekkel a női jogokért folytatott mozgalom után is számos munkaterület továbbra is nemileg szegregált maradt. (Betz, 2008) Olyan foglalkozások, mint a titkársági munkák, logopédus vagy az általános iskolai tanító,

túlnyomórészt nőket foglalkoztató munkakörök, míg a mérnöki, fogorvosi és orvosi szakmákban a férfiak vannak többségben. (Betz, 2008) A nők esetében ez a foglalkozási megoszlás gyakran a "ragadós padló" jelenségéhez vezet, amely egy olyan láthatatlan akadályt ír le, ami a nőket a karrierlétrán alacsony pozíciókban tartja. (Gutek, 2001) A hagyományosan női foglalkozások jellemzően nem kínálnak előrelépési lehetőségeket, Gutek ezeket "zsákutcás munkahelyeknek" nevezi. (Gutek, 2001) Ezzel szemben a férfiak sokszor magasabb szakmai szinteken uralkodnak (Fassinger, 2001), és még akkor is előnyt élveznek, ha nők által dominált területeken dolgoznak, így gyorsabban is lépnek előre a vezetői pozíciók felé. (Williams, 1992) Továbbá, a munkahelyi szegregáción túl a nők és férfiak nem részesülnek egyenlő bérezésben a munkahelyen. A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint Magyarországon a férfiak és nők közötti bruttó átlagkereseti különbség az év valamennyi negyedében jelentős volt, az év során átlagosan 96.177 forintos eltérést mutatva. 2024 első negyedében ez az eltérés 97.581 Ft, második negyedében 98.146 Ft volt a férfiak javára. (KSH, 2024)

Fontos kiemelni, hogy a nők gyakran a munkahelyeken nem érnek el olyan sikereket, mint férfi társaik, ami nem képességeik hiányából, hanem a társadalmunkban jelen lévő rendszerszintű nemi elnyomásból adódik (Whitley & Kite, 2010). Fontos megértenünk azokat a tényezőket is, amelyek visszatartják a lányokat és nőket a karrierépítésben, akadályozzák hozzáférésüket a szakmai pozíciókhoz és korlátozzák sikereiket azok számára, akik bejutnak a munkaerőpiacra. A nők karrier-azonosságának alakulását jelentősen befolyásolják a nemekhez kötött sztereotípiák, a szexizmus és a nemi alapú diszkrimináció (Ruble, Cohen & Ruble, 1984).

Általánosságban a vezető, magasabb státuszú személyeké a döntéshozatal az egyén karrierútjával kapcsolatban, beleértve a munkavállaló alkalmazását, előléptetést és képzési források kiosztásának döntéseit. (Melamed, 1995) Ezzel szemben a nemi alapú előítéletek és diszkriminációs formák érezhetően befolyásolják a nőkkel kapcsolatos döntéseket, amelyek viszont hatással vannak a nők karrier-azonosságának formálódására és fejlődésére. Mivel a nemekhez kötött sztereotípiák, a szexizmus és a nemi megkülönböztetés komoly akadályokat jelentenek a nők karrierfejlődése szempontjából, fontos, hogy megvizsgáljunk három kulcsfontosságú tényezőt, amelyek ezeket az akadályokat előidézik. (Melamed, 1995) Elsőként, kutatások rámutattak, hogy a férfiak és nők fizikai megjelenésének eltérései befolyásolják az egyes nemekkel kapcsolatos személyiségjellemzők észlelését; például a törekény megjelenés nőies tulajdonságokkal, míg az izmos testalkat férfias jellemzőkkel társítható. (Friedman, Putman, Hamberger & Berman, 1992) Másodsorban, a munkahely nemi összetétele és az intézményi politikák, különösen a férfiak által uralt munkakörnyezet és a diszkriminatív magatartást támogató szabályzatok, hozzájárulnak a nemi alapú megkülönböztetéshez.

(Bobbitt-Zeher, 2011) Harmadsorban, a férfiak státuszára és hatalomföltésére irányuló aggodalmak, valamint a hagyományostól eltérő szerepekkel szembeni negatív reakciók elkerülésére való törekvések erősítik a szexizmust. (Glick & Fiske, 1996) Például azok a férfiak, akik a nőket fenyegetésnek tekintik a státuszukra nézve, hajlamosabbak a szexizmus támogatására, míg a negatív visszajelzések elkerülésére törekvő nők valószínűleg kerülnek a hagyományostól eltérő nemi szerepeket. (Fiske, Lin & Neuberg, 1999) További kutatások is alátámasztják, hogy ezek a tényezők összefüggnek a karrierrel kapcsolatos döntésekkel; például a nemekhez kötött sztereotipizálás hozzájárul a munkahelyi diszkriminációhoz (Bobbitt-Zeher, 2011).

A fogyatékoság fogalma nem csupán biológiai vonatkozásokkal bír, hanem társadalmi meghatározottságot is jelent, amely egészségi állapot mellett társadalmi hátrányokkal is jár. A fogyatékosággal élők globálisan, még a gazdagabb országokban is, a társadalom leginkább hátrányos helyzetű rétegei közé tartoznak: egészségi állapotuk rosszabb, iskolai végzettségük és foglalkoztatási lehetőségeik korlátozottabbak (Bernát, Petri, Vajda & Kozma, 2022). Ez a csoport kiemelkedően magas szegénységi aránnyal rendelkezik, nagyobb valószínűséggel válik bántalmazás, erőszak vagy bűncselekmények áldozatává, miközben megfelelő jogi védelemben is ritkábban részesülnek, és gyakran korlátozott jogi keretek között élnek. (WHO 2011) A munkavégzés jótékony hatása az emberek egészségére és jólétére régóta ismert a munka- és szervezetpszichológiában, különösen fontos ez a fogyatékkal élők számára, akik számára a fogyatékoság gyakran társadalmi elszigeteltséget jelent. (WHO, 2011) A foglalkoztatás nem csupán csökkenti ezt az elszigeteltséget, hanem jelentős szerepet is játszik a szegénység mérséklésében. (Schur, 2002) Kutatási eredmények szerint a munka hosszú távon megőrzi jelentőségét és egészségjavító hatásait a fogyatékkal élő személyek körében (Saunders & Nedelec, 2014), ami aláhúzza az álláshelyek biztosításának kiemelt jelentőségét.

A fogyatékkal élő személyek iránti negatív attitűdök gyakran összefüggésben állnak a fogyatékoság félreértésével és előítéletével, mint például a kollégák és vezetők részéről érzett bizalmatlanság vagy félelem. Különösen kiemelkedő ez a helyzet a mentális betegségekkel élő egyének esetében, akik társadalmunk egyik leginkább stigmatizált csoportját képezik. Ennek oka, hogy fogyatékoságuk láthatatlan mások számára, és képességeiket vagy korlátjaikat nem lehet könnyen vagy azonnal felmérni. (Bos, Kanner, Muris, Janssen, & Mayer, 2009) Ez a helyzet számos negatív következménnyel járhat a munkahelyen, beleértve például a munkavállalói elbocsájtást. (Toth & Dewa, 2014) Azokat az embereket, akik mentális zavarokkal élnek, gyakran tekintik veszélyesnek, deviánsnak és agresszívnek, ami félelmet is kelthet másokban (Bos et al., 2009) így kijelenthető, hogy a betegség megbélyegzésének

mértéke arányosan növeli az érintett személyek diszkriminációval szembeni kitettségét. (Beatty & Kirby, 2006) Ez a tény szorosan kapcsolódik a kutatásomhoz, mivel rávilágít arra, hogy a mentális zavarokkal, például az autizmus spektrumzavarral élő nőkkel szembeni negatív attitűdök és félreértések hogyan akadályozzák meg munkaerőpiaci integrációjukat. Az ilyen láthatatlan fogyatékoságok félreismerése – ami bizalmatlanságot és stigmatizációt eredményez – fokozza a diszkrimináció kockázatát, ezáltal rontva az érintettek foglalkoztatási kilátásait és növelve az elbocsátás veszélyét.

Annak ellenére, hogy különféle emberi jogi és diszkriminációellenes törvények, valamint a fogyatékkal élő személyek munkaerőpiaci integrációját támogató programok és szolgáltatások állnak rendelkezésre, a fogyatékosággal élő személyek még mindig jelentős akadályokkal szembesülnek a foglalkoztatás területén. (Prince, 2010) A fogyatékkal élők munkaerőpiaci beilleszkedése egy összetett, dinamikus folyamat, amely az egyéni képességeken, a munka jellegén, a munkakörnyezet sajátosságain és a rendelkezésre álló támogatásokon, valamint alkalmazkodási lehetőségeken alapul. Ezen személyek foglalkoztatásával kapcsolatos diszkrimináció a munkakörök típusában is megmutatkozik. Gyakran alacsonyabb fizetésű és kisebb presztízsű pozíciókban koncentrálnak (Uppal, 2005; Shier, Graham & Jones, 2009), valamint alulreprezentáltak a vezetői és szakértői munkakörökben. (Williams, 2006) Ezenfelül számukra majdnem kétszer nagyobb valószínűséggel jellemző a határozott idejű foglalkoztatás, a független vállalkozói tevékenység és a részmunkaidős állás, mint a fogyatékosággal nem élő munkavállalóknál. (Schur, 2002) Ez különösen hátrányos helyzetet teremt számukra, mivel a nem szabványos munkakörökben dolgozók jellemzően kevesebb fizetést és juttatást kapnak a munkakörük jellege miatt. (Brown & Emery, 2010)

A fogyatékkal élő személyek foglalkoztatási státusza szorosan összefügg szociodemográfiai jellemzőikkel. Ezt támasztja alá Kaptein és munkatársai (2009) tanulmánya is, amelyben az ízületi gyulladással élő felnőtteket vizsgálva arra a következtetésre jutottak, hogy az egyedülállók, alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők, és súlyosabb fogyatékosággal élők nagyobb eséllyel jelennek meg munkanélküliként a munkaerőpiacon. (Kaptein et al., 2009) Ráadásul számos kutatás kiemeli, hogy a fogyatékkal élő nők a nemük és fogyatékoságuk miatt is kettős diszkriminációval szembesülnek. (Mondéjar-Jiménez et al., 2009) Emellett konzisztens bizonyítékok igazolják, hogy a fizikai fogyatékosággal élő jelöltek gyakran kedvezőbb megítélés alá esnek, mint a kognitív fogyatékosággal küzdők. (Peters & Brown, 2009) A társadalom- és egészségtudományok az elmúlt évtizedekben kiemelték azokat a társadalmi, pszichológiai és fizikai korlátokat, amelyek gátolják a fogyatékkal élők

munkaerőpiacra történő (újra) integrálódását. A munkaadók jelentős része úgy véli, hogy a fogyatékossgal élő emberek nem alkalmasak kvalifikált munkavégzésre. (Dajnoki, 2012) Az alacsony foglalkoztatási arány mögött részben az ezen munkavállalói csoporttal szembeni diszkriminatív hozzáállás húzódik, mivel gyakran azt gondolják róluk, hogy munkájukhoz folyamatos segítségre van szükségük. (Balázs-Földi, 2016)

A fogyatékkal élő munkavállalók munkaerőpiaci integrációjának egyik legnagyobb akadálya a kollégák és vezetők előítéletes hozzáállása feléjük, valamint a róluk alkotott sztereotípiák előtérbe helyezése. (Colella & Bruyère, 2011) A munkahelyi környezetben ezek az előítéletek gyakran előítéleteket eredményeznek a fogyatékkal élő alkalmazottak képességeiről, akiket sokszor tehetetlennek és fejlődésre képtelennek ítélnek meg, miközben úgy vélik, hogy nem képesek olyan szintű teljesítményre, mint más kollégáik. (Ross, 2004; Prins, 2013) Dajnoki Krisztina (2011) kutatásában a fogyatékos, illetve megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásának megítélését vizsgálta. Az eredmények alátámasztják a szakirodalomban megfogalmazott állítást, amely szerint az érintett személyek foglalkoztatása jelentős előnyöket hordoz magával. Ezek közé tartozik, hogy a szervezet pozitív employer brandinget közvetíthet nemcsak a külső környezet felé, hanem a belső kultúrára is kedvezően hathat, javítva a szervezeti légkört. (Veress és Kovács, 2007) A kutatás eredményei azt mutatták, hogy a foglalkoztatással kapcsolatos kihívások csak a kezdeti szakaszban jelentkeznek, és egy jól felkészült szervezet ezeket könnyen áthidalhatja. Az előnyök viszont hosszú távon is fennmaradnak, pozitívan befolyásolva mind a munkahelyi közösség életét, mind a szervezet működésének hatékonyságát. (Dajnoki, 2011)

4.3. Autizmussal élő nők helyzete az interszekcionalitás szempontjából

A fejezet utolsó része konkrétan az autizmussal élő nők munkaerőpiaci integrációját és az őket érintő specifikus kihívásokat elemzi. Az autizmus spektrumzavarral élő nők egyedülálló akadályokkal szembesülnek a társadalmi beilleszkedés terén, mivel nemi identitásuk és a spektrumzavar együttes jelenléte olyan társadalmi elszigeteltséget eredményez, amely más fogyatékossgal élő nők és az autizmus spektrumzavarral élő férfiak számára nem jellemző. Ezáltal őket „kétszeresen kizárják”: először a neurotipikus női populációból, majd az autizmus spektrumzavarral élők közösségéből is (Shefcyk, 2015, 132. oldal). Mivel nők, számos társadalmi normának kell megfelelniük, amelyek az autizmus spektrumzavarral élő férfiakra nem érvényesek, ráadásul az autizmus spektrumzavarból adódó speciális társadalmi kihívásaik

miatt további akadályokba ütköznek a személyes kapcsolatok kialakítása során. A női nem és a fogyatékoság együttes jelenléte jelentősen eltérő életminőséget eredményez a fogyatékkal élő férfiak tapasztalataihoz képest. A marginalizált identitások kettős terhet hordozó nők számos hátrányt szenvednek el a férfiakhoz képest is. (Gerschick, 2000) A nemi identitás és a fogyatékoság metszéspontja számos negatív következménnyel jár, mint például rendkívül alacsony foglalkoztatottság (Naami, Hayashi, & Liese, 2012), családon belüli erőszak (Thiara, Hague, & Mullender, 2011) és a szexuális zaklatás (Davis, 2011), amelyek gyakori témái a fogyatékkal élő nőkkel foglalkozó szakirodalomnak. Különösen magas a szexuális bántalmazás kockázata a fejlődési zavarral élő nők körében; egy tanulmány szerint ezen csoportba tartozó nők 61%-át valószínűleg vagy biztosan érte ilyen jellegű bántalmazás a múltban. (McCarthy & Phil, 1996)

Az autizmus spektrumzavar kapcsán fennálló férfiközpontú tévképzetek csak akkor szűnhetnek meg, ha jobban megértjük a nők és lányok speciális jellemzőit és szükségleteit. Ennek érdekében létfontosságú, hogy olyan kutatások szülessenek, és olyan gyakorlati kezdeményezéseket fejlesszenek ki, amelyek kifejezetten ezen populáció szükségleteire koncentrálnak. A nők és lányok bevonása a csupán csak a kutatási mintákba nem elegendő; aktív részvételükre van szükség a kutatási folyamat minden szakaszában, hogy a vizsgálatok valóban figyelembe vegyék perspektíváikat és igényeiket. (Shefcyk, 2015)

5. MÉDIAELEMZÉS

5.1. Az autizmus spektrumzavar társadalmi megítélése

Ez az alfejezet az autizmus társadalmi megítélésének alakulását tárja fel, különös tekintettel arra, hogy a médiában megjelenő tartalmak miként befolyásolják az autizmusról alkotott közvéleményt. A társadalom téves megítélése az autizmussal kapcsolatban hozzájárul a stigmatizáció fenntartásához. Ez a stigma negatív következményekkel járhat az érintettek életminőségére, beleértve a munkavállalási lehetőségek korlátozottságát és az életkészségek csökkenését, ami társadalmi elutasítást, diszkriminációt és kirekesztést okozhat. Az autizmus spektrumzavarral élő személyek pszichoszociális jólétét érintő negatív hatások mellett ez az állapot akadályt jelenthet a segítség keresésében, az intervenciós programokhoz való hozzáférésben és azokban való aktív részvételben. (Samari et al., 2018) A negatív stigma

leküzdése érdekében elengedhetetlen a pontos tájékoztatás biztosítása, az ASD-vel élőkkel való helyes interakcióra irányuló útmutatás, valamint a pozitív nyelvhasználat támogatása. (Gillespie-Lynch et al., 2015) A média kiemelt szerepet játszhat ezeknek a változásoknak a megvalósításában, mivel képes széles körben befolyásolni a társadalmi normákat és attitűdöket. (Bakombo, Ewalefo, & Konkle, 2023) Bár a média gyakran erősíti a fogyatékoságokkal kapcsolatos előítéleteket annak negatív ábrázolásán keresztül, egyúttal lehetőséget is teremt ezeknek az állapotoknak a társadalmi szintű megértésére és felismerésére. Ezáltal ez az eszköz képes javítani a közvélemény hozzáállását, növelve az érintettek társadalmi elfogadottságát és csökkentve az őket érintő előítéleteket. (Nordahl-Hansen, 2017)

Az utóbbi években az autizmus egyre inkább előtérbe került a főáramú médiában, amely számos televíziós műsorban, filmen és könyvön keresztül vizsgálja az autizmussal élő személyek és családjaik életét. Ennek eredményeképpen a média az autizmusról szóló információk egyik legfontosabb forrásává vált a nagyközönség számára (Nordahl-Hansen, Øien, & Fletcher-Watson, 2018), és jelentős hatással volt az autizmushoz való társadalmi hozzáállásra. (Draaisma, 2009; John, Knott, & Harvey, 2018) Mindazonáltal a kutatások alapján a fogyatékoságok médiabeli reprezentációja gyakran sztereotipizáláshoz vezet (Berger & Lorenz, 2016), amely tendencia az autizmus ábrázolására is érvényes lehet.

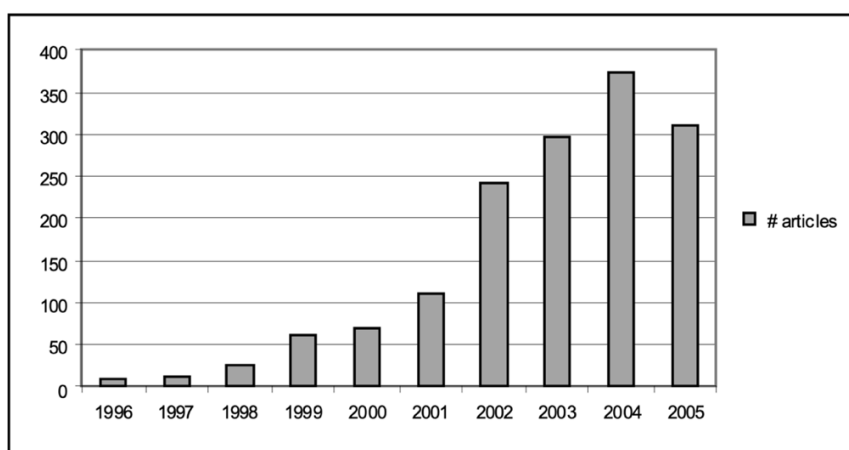
A média gyakran túlzottan ábrázolja a savantságot (Nordahl-Hansen, Øien, & Fletcher-Watson, 2018), ami tévesen azt a benyomást keltheti, hogy az autizmussal élők többsége kiemelkedő képességekkel rendelkezik. A savant szindróma olyan jelenség, amelyben egyébként szellemileg hátrányos helyzetű személyek rendkívüli szellemi képességeket mutatnak. Ez a szindróma nemcsak autista, hanem nem autista egyéneknél is megjelenhet. Az autisták körében a savant képességekkel rendelkezők aránya körülbelül 10%, míg a savant szindrómás esetek felében autizmus, a másik felében egyéb fejlődési fogyatékoságok figyelhetők meg. A savant szindróma leggyakoribb megnyilvánulási formái közé tartoznak a kiemelkedő zenei képességek, de előfordulhatnak különleges képességek naptár-számításban, művészetben, matematikában, térbeli érzékelésben, mechanikában és memóriában is. (Treffert, 1999) Általánosságban, a médiaábrázolások főleg fiatal, fehér férfiakra összpontosítanak (Dean & Nordahl-Hansen, 2022; Prochnow, 2014), ami elhomályosítja az autizmussal élők valóságos, nemek és etnikai hovatartozás szerinti sokszínű társadalmi megoszlását. (Pham, Sandberg, Trinkl, & Thayer, 2022)

5.2. Az autizmus spektrumzavar reprezentációja a nemzetközi napilapokban

A második alfejezet a nemzetközi napilapokban megjelenő autizmusra vonatkozó cikkek elemzésére összpontosít. Vizsgálja, hogy az autizmus milyen kontextusokban és milyen szemszögből kerül bemutatásra, és milyen hatást gyakorol ez a reprezentáció az ASD megértésére és elfogadására globális szinten. A nemzetközi kutatások két fő jelenséget tártak fel az autizmusról szóló hírcikkek előfordulásával kapcsolatban. Elsőként megfigyelhető, hogy az autizmust érintő cikkek száma növekvő tendenciát mutat, még akkor is, ha a legtöbb cikk csupán mellékesen említi az autizmust, és az autista személyek alig 20%-ban kaptak főszerepet a publikációkban. (Bie & Tang, 2015) Másodsorban, a hírek döntő többsége autista gyerekekről számol be, felnőttekről jóval kevesebb olvasható. (Akhtar, Dinishak & Frymiare 2022; Tang & Bie, 2016) További érdekesség, hogy az egyéneket és családokat érintő problémákat különleges esetekként tüntették fel, és az autizmussal élő személyeket nem az események elsődleges forrásaként használták, hogy az állításokat megerősítsék vagy cáfolják; inkább, mint példákat állították be az általánosított harmadik személyű kijelentések alátámasztására. Így a témában tapasztalattal rendelkező szakértők véleményének mellőzése egy leegyszerűsített autizmus-narratívához vezet, amely nem ad valós képet az autizmussal élők sokszínűségéről. (Huws & Jones, 2011)

Az autizmusról szóló cikkekben a családok gyakran szerepelnek meghatározó információforrásként, mivel sokan a téma szakértőiként ismerik el őket, amint azt Boyce (2006) is megjegyezte. Ez a gyakorlat tükröződik azokban az amerikai híryanagyokban is, amelyek a családok bevonásával készültek. Ugyanakkor, az autizmussal élő egyének, akik kifejezetten azok a személyek, akik megélik ezt a szituációt, csupán a cikkek 14%-ában kapnak helyet, így az „érintettek hangjai” (Boyce, 2006, p. 896.) gyakran hiányoznak a tájékoztatásból. A nonprofit szervezetek, noha a híryanagyok 35%-át képzik, az összes forrásnak csak 11%-át teszik ki, ami jelzi, hogy a médiában történő reprezentációban jelentős egyenlőtlenségek mutatkoznak. Ez a helyzet arra utalhat, hogy az adott időszakban az autizmussal foglalkozó nonprofit szervezetek száma korlátozott volt, vagy hogy csak néhányuk vált ismertté a médiában. Ez rámutat arra, hogy a nonprofit szervezeteknek intenzívebben kellene részt venniük a médiatámogatási tevékenységekben. (McKeever, 2012) Kiemelendő továbbá, hogy a híradások inkább a megoldásokra fókuszáltak, mint az okokra, amit valószínűleg az autizmussal kapcsolatos kihívások kezelésére irányuló törekvések magyaráznak, melyeket szülők, oktatók, nonprofit szervezetek és más érintettek sürgettek. A cikkek jelentős része az

autizmus élőkre fókuszáló oktatási reformokkal foglalkozott, mások pedig közösségépítő kezdeményezéseket javasoltak, például szakköröket vagy az autizmussal élők, illetve szülők számára létrehozott weboldalakat és fórumokat. Az autizmus specifikus okai ritkán kerültek terítékre; a cikkek gyakran az autizmus „rejtélyes” természetét helyezték előtérbe. (McKeever, 2012)

4. ábra: Az autizmusról szóló, napilapokban megjelenő cikkek éves száma Ausztráliában 1996 és 2005 között

Forrás: Jones & Harwood, 2009

Jones és Harwood (2009) az ausztrál nyomtatott sajtó keretein belül vizsgálták az autizmus spektrumzavar médiareprezentációját 1996 és 2005 között. Megfigyelték, hogy amint azt az 5. ábra is mutatja, az említett időszak alatt összesen 1515 cikk foglalkozott az autizmussal, amelyek száma évről évre növekedést mutatott. E kutatás egyik legfontosabb eredménye, hogy a hasznos információk – például a témához kapcsolódó adekvát oktatási erőforrásokról és a vitás kérdések kiegyensúlyozott tárgyalásáról szóló adatok – viszonylag szűkösen álltak rendelkezésre ennél a csatornánál. Az ausztrál hírlapok sok esetben elmulasztották, hogy az olvasók számára olyan információkat biztosítsanak, amelyek segíthetnek bővíteni az érdeklődők ismereteit az autizmussal diagnosztizált egyének életének többdimenziós jellegéről. (Hodge, 2005) A cikk további fontos megállapítása, hogy az autizmussal diagnosztizált személyek, különösen a gyermekek médiabeli ábrázolása gyakran kettős sztereotípiát követ: egyrészt, mint irányíthatatlan, agresszív, sőt néha erőszakos gyerekek, akik jelentős stresszt okoznak családjaiknak és gondozóiknak, másrészt mint boldogtalan, gyakran szeretet nélkül élő és rossz bánásmódban részesülő gyerekek, akiket saját

családjuk és a rendszer is elhanyagol. Csak elvétve jelenítik meg őket pozitív tulajdonságokkal, amelyek általában összezsengenek az autizmussal címkézett emberekről alkotott sztereotípiákkal, például a savantsággal. Ez a sztereotípiák különösen gyakori a fikciós médiában, például az „Esőember” című filmben, ahol az autista savantokat rendkívüli tehetséggel ábrázolják egy adott területen. (Jones & Harwood, 2009)

Általánosságban Jones és Harwood (2009) alapján elmondható, hogy a napilapok továbbra is hajlamosak a stigmatizáló megjelenítésre, például negatív kifejezések használatára (Huws & Jones, 2011), a negatív aspektusok kiemelésére (Clarke, 2012; Holton, Farrell, & Fudge, 2014; Mann, 2019), valamint a fogyatékoság orvosi modelljének alkalmazására. (Baroutsis, Eckert, Newman, & Adams, 2021; Clarke, 2012; Tang & Bie, 2016) Mindeközben, Baroutsis és munkatársai (2021) kiemelték, hogy a cikkek mindössze 26%-nak pozitív a hangvétele. Ez a megfigyelés rámutat arra, hogy mennyire elengedhetetlen a médiában megjelenő kép árnyalása, annak érdekében, hogy fokozzuk a társadalmi érzékenységet és megértést az autizmussal élő személyek felé.

5.3. Autizmus spektrumzavar megjelenése az online és közösségi médiában

A harmadik alfejezet az online és közösségi média platformokon történő autizmusról ábrázolását elemzi. Fókuszál arra, hogy az online média milyen új narratívákat és generál az autizmussal kapcsolatban, és hogy ezek a diskurzusok milyen pozitív vagy negatív hatásokkal bírnak az autizmussal élők életére. A közösségi média, mint népszerű médiafajta, nemcsak az információcserét, az emberi kapcsolatok ápolását és az akadémiai tevékenységek támogatását segíti elő (Bularca et al., 2022), hanem lehetőséget is nyújt az autizmus spektrumon lévő egyének számára, hogy a kommunikációs nehézségeket kikerülve hatékonyabban fejezhessék ki magukat. (Gillespie-Smith et al., 2021) Néhány kutatás a közösségi média szerepét vizsgálja az autizmus társadalmi reprezentációjában, kiemelve, hogy az ilyen platformok, mint a YouTube és a TikTok, hogyan nyújtanak lehetőséget az autizmussal élő személyeknek saját élményeik megosztására.

A YouTube közösségi platform esetében Brownlow és munkatársai (2013) mutattak rá arra, hogy az autisták számára ez a felület lehetővé teszi az önképviselést, ami segíthet pozitívabb képet festeni saját autisztikus tulajdonságaikról. Angulo-Jiménez és DeThorne (2019) tanulmányukban 39, autisták által készített YouTube-videót elemeztek, melyekben a videók készítőinek többsége amerikai, fehér férfi felnőtt volt, akik az Asperger-szindrómával

kapcsolatos tapasztalataikat osztották meg. Az eredmények szerint a videók több mint felében a vloggerek pozitívan ábrázolták az autizmust, kiemelve saját autisztikus jellemzőik előnyös oldalait. A TikTok nevű közösségi platformon végzett kutatások, mint például Aragon-Guevara és munkatársai (2023) tanulmánya, a platformon megjelenő autizmussal kapcsolatos információk elérhetőségét és pontosságát vizsgálták. Megállapították, hogy a legnézettebb videók 27%-a tartalmaz pontos információkat, míg 41%-ukat pontatlannak és 32%-ukat túl általánosítónak írták le. Alper és munkatársai (2023) 89 TikTok-videót és 847 felhasználói hozzászólást elemeztek, mely során rámutattak, hogy az autisták és a közösségi média algoritmusai közötti összetett kapcsolat jelentős hatással van arra, hogy mit jelent manapság autistának lenni a digitális térben. Eredményeik szerint az öndiagnosztizált autisták gyakran elfogadottabbak a TikTokon, mint más közösségi platformokon, például Facebookon, ahol a formális diagnózis alapján alakulnak ki autista közösségek. Rávilágítottak továbbá, hogy a TikTokon megosztott anyagok elősegítik az autizmusról és a mentális egészségről való tudatosság növekedését, ami pozitívan befolyásolhatja azoknak az autista személyeknek a jóllétét, akik ezekkel a tartalmakkal interakcióba lépnek. Ezzel összhangban, Skafle, Gabarron és Nordahl-Hansen (2024) vizsgálatában részt vevő személyek pozitívan értékelték az autizmus témájú tartalmakat a közösségi médiában, különösen azért, mert lehetőséget adtak arra, hogy más autistákat lássanak, ami kedvezően alakította az autizmusról és önmagukról alkotott képüket.

Skafle, Gabarron és Nordahl-Hansen (2024) kutatásukban vizsgálták, hogy miként használják az autizmussal élő felnőttek a közösségi médiát az autizmusról szóló információk felkutatására és az online autista közösségekben való részvételre. A vizsgálatban résztvevők többsége elmondta, hogy ódzkodnak az információkereséstől a közösségi médiában a félrevezető tartalmak bősége miatt, mégis hangoztatták, hogy más hiteles források híján kénytelenek online tájékozódni. A téves információk közösségi médiában való elterjedésének mértékét már korábban is igazolta Wang és munkatársai (2019) tanulmánya, amely egy rendszerezett áttekintést végzett az egészségügyi téves információk közösségi médiában való terjesztéséről. A kutatás megállapította, hogy a közösségi média egyre jelentősebb szerepet tölt be ezeknek a téves információknak a propagálásában, ami fokozott körültekintést igényel a felhasználók részéről.

**3. Táblázat: Összefoglaló tábla az autizmussal kapcsolatos eddigi
médiaelemzésekről**

<i>A kutatás</i>	<i>Rövid leírás</i>	<i>Vizsgálati módszer</i>	<i>Főbb megállapítások</i>
Jones és Harwood (2009)	Az autizmus médiareprezentációja a nyomtatott sajtóban. (Ausztrália, 1996-2005)	„Factiva” adatbázisban kerestek kulcsszavakra, majd a cikkeket pozitívként és negatívként kódolták.	Korlátozott mennyiségű tényszerű információ, autizmussal élők kettős sztereotípiája.
Angulo-Jiménez és DeThorne (2019)	Autizmussal élők által készített YouTube videókat elemeztek 2007-2015 között.	Videó átiratok elemzése	A videók több mint felében a vloggerek pozitívan ábrázolták az autizmust.
Aragon-Guevara és munkatársai (2023)	A TikTok-on megjelenő autizmussal kapcsolatos információk elérhetőségét és pontosságát vizsgálták.	#Autizmus hashtaghez kapcsolódó TikTok-videók elkötelezettségi mutatóit vizsgálták, majd kódoltak a videók információtartalma alapján	A videók 27%-a pontosnak, 41%-a pontatlannak, 32%-a pedig túl általánosítónak minősült.
Ortega (2009)	Hogyan jelennek meg az autizmussal kapcsolatos diskurzusok különféle médiumokban, és különös hangsúllyal a neurodiverzitás mozgalomra.	A neurodiverzitás mozgalom diskurzuselemzésére elemzésre és az autizmus kulturális reprezentációinak vizsgálatára összpontosított.	Az orvosi modell az autizmust elsősorban betegséggé redukálják. Míg a neurodiverzitási mozgalom az autizmust az emberi sokféleség részeként jeleníti meg, és a társadalmi elfogadást hangsúlyozza.
Huws és Jones (2011)	Tanulmányuk az autizmus ábrázolásmódjait vizsgálja a brit sajtóban, különös tekintettel a pozitív és semleges narratívákra.	Tartalomelemzést és diskurzuselemzést végeztek	Az autizmust a brit média gyakran negatív szemszögből mutatja be, ugyanakkor hősiek narratívák is megjelennek. Az autizmussal élők saját hangja és nézőpontja gyakran hiányzik

Forrás: Saját szerkesztés

A 3. táblázat az autizmus spektrumzavarral kapcsolatos médiaelemzéseket összegzi különböző kutatások alapján. Jones és Harwood (2009) tanulmánya az autizmus médiaábrázolását vizsgálta Ausztráliában, ahol az adatokat kulcsszavak alapján keresték és kódolták, kiemelve az autizmus kétszínű sztereotípiáját. Angulo-Jiménez és DeThorne (2019) a YouTube videók elemzésével foglalkoztak, ahol a videók többségében a vloggerek pozitívan ábrázolták az autizmust. Aragon-Guevara és munkatársai (2023) a TikTok platformon keresztül vizsgálták az autizmussal kapcsolatos tartalmakat, megállapítva, hogy a videók döntő többsége túlzottan általánosító volt. Ortega (2009) a neurológiai sokféleség mozgalmának médiaábrázolását elemezte, míg Huws és Jones (2011) a brit sajtó autizmusról alkotott képét vizsgálta, rámutatva a gyakran negatív médiaábrázolásra és a hősiesség hiányos bemutatására.

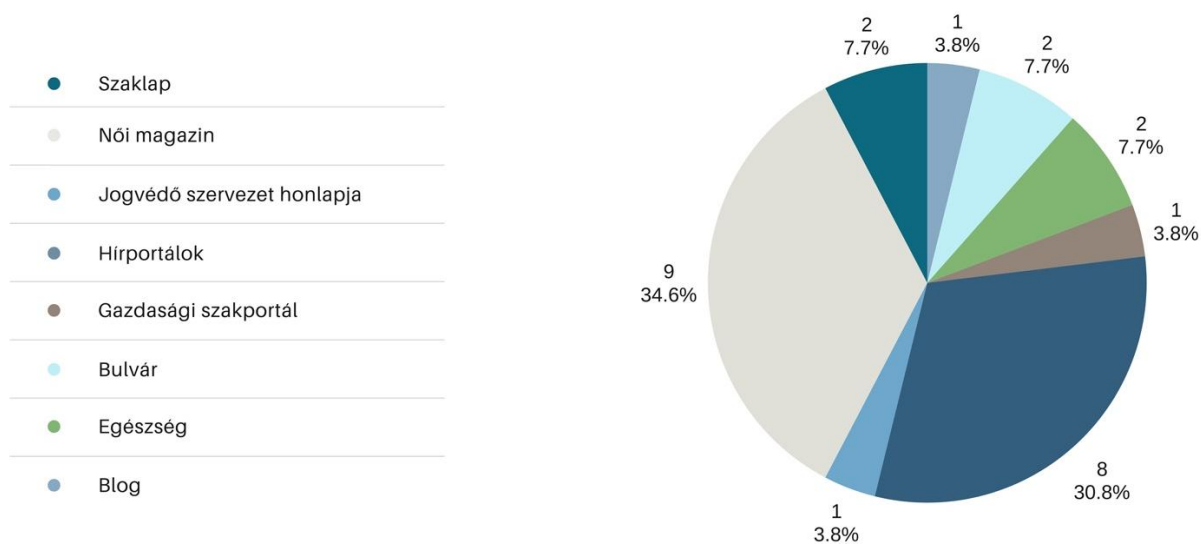
5.4. Az autizmus ábrázolása a magyar nyelvű weboldalakon az elmúlt 3 évben

A jelen fejezet célja, hogy betekintést nyújtson abba, hogyan jelenik meg az autizmus a magyar médiumokban, különös tekintettel az elmúlt évek során elérhető online megjelenésekre. Az elemzés során tartalomelemzési módszert alkalmaztam, amely lehetővé teszi a médiaanyagok szisztematikus feltárását és a bennük megjelenő fő narratívák, hangvételek és ábrázolásmódok vizsgálatát. Az így nyert információ segíthet a kutatási kérdéseim megválaszolásában, illetve megérteni azt is, hogy milyen sztereotípiák, előítéletek, illetve támogatói narratívák vannak jelen, és ezek milyen társadalmi üzeneteket közvetítenek az autizmusról. A tartalomelemzés olyan módszertan, amelyet különböző típusú közlemények – legyenek azok szöveges, vizuális vagy auditív – célzott vizsgálatára használnak, hogy szisztematikusan feltárják a bennük rejlő mintázatokat, témákat vagy szimbólumokat. A módszer kvantitatív és kvalitatív megközelítések kombinációjával dolgozik, és előre meghatározott szempontok szerint elemzi az információkat (Antal, 1976: 9–10).

Az 1. mellékletben látható a vizsgált tartalmakról készült összefoglaló táblázat. A kutatás során összesen 30 cikket vizsgáltam 26 különböző weboldalról. A legkorábban íródott bejegyzés 2022. április 2. dátummal jelent meg, a legfrissebbi 2024. szeptember 7. dátummal. Az interneten elérhető források közül összegyűjtöttem és elemeztem azokat a cikkeket, amelyek az autizmust tárgyalják. A cikkek tartalmának áttekintése során a következő kifejezések alapján kerestem: „autizmus”, „autista”, „spektrumzavar” és „ASD”. Ezt az adatgyűjtést manuálisan végeztem a hírportálok és újságok online archívumainak felhasználásával, majd az így összegyűjtött harminc darab cikket egy Excel fájlban létrehozott táblázatba vezettem fel. A

táblázat segítségével külön oszlopba vezettem fel a kigyűjtött forrás származási helyét (portál neve), a származási weboldal típusát, a címét, illetve a megjelenés dátumát. A további oszlopok a kódolási kategóriákat tartalmazták.

A forrásokat témájuk alapján csoportosítottam, majd kódolási folyamatnak vetettem alá őket. A kódolás során elemzésre került a cikkek hangvétele, szakértői forrásainak megléte, objektivitásuk mértéke, valamint annak vizsgálata, hogy tartalmazznak-e sztereotípiákat. Végezetül a kódolás során kitértem arra is, hogy szó esik -e autizmussal élő nőkről vagy munkavégzésről az adott médiaanyagba. Azért választottam ezeket a kódolási kategóriákat, mert lehetőséget adnak annak vizsgálatára, hogy egy átlagos olvasó milyen benyomásokat szerez az autizmusról egy-egy ASD-vel kapcsolatos cikk elolvasása után. Lényeges szempont az is, hogy a cikkek tartalmazznak-e szakértői forrásokat, valamint mennyire objektívek, mivel ezáltal megbízhatóbb, hitelesebb képet nyújtanak az autizmussal élő személyekről. Emellett a bejegyzések hangvétele is döntő szerepet játszik abban, hogy az olvasók pozitív vagy negatív irányban formálják-e az autizmusról kialakult képet. A sztereotípiák jelenléte szintén meghatározó: optimális esetben ezek az előítéletek nem erősödnek, hanem ellenkezőleg, inkább eloszlatásra kerülnek.

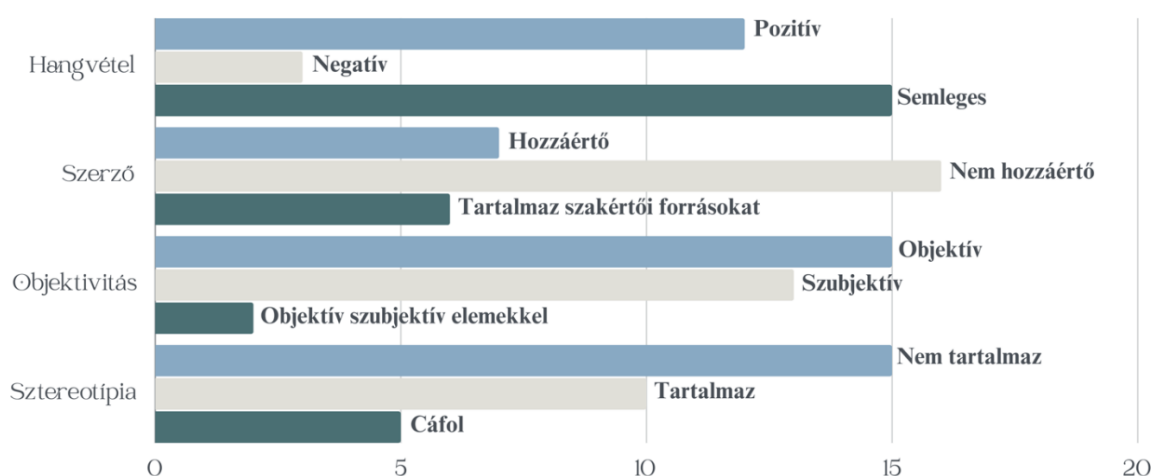

5. ábra: A vizsgált cikkek weboldalainak megoszlása kategóriák szerint

Forrás: Saját szerkesztés

Ahogy a 6. ábrán is látható a vizsgált tartalmak származásai 8 kategóriába sorolhatóak. A cikkek 34,6%-ka női magazin besorolású internetes oldalakról származik, míg 30,8%-ka hírportálokról. 7,7%-uk szaklapok, egészségügyi oldalak és bulvároldalakról származnak, míg

3,8%-uk jogvédő szervezet honlapjáról, gazdasági szakportálról, illetve blogról származik. Ez a megoszlás rávilágít arra, hogy az autizmussal kapcsolatos médiatartalmak túlnyomó része olyan platformokon jelenik meg, amelyek szélesebb, általános közönséget céloznak meg, különösen a női magazinok esetében. Ezek a médiumok gyakran foglalkoznak családi és egészségügyi kérdésekkel, ami jól illeszkedik az autizmussal kapcsolatos témákhoz, különösen, ha figyelembe vesszük az anyák és gondozók szerepét az autista személyek nevelésében. Mivel a vizsgált tartalmak nagyrésze a gondoskodás perspektívásra épült, így a kutatás eredményeihez jól illeszkedik a megállapítás, miszerint az autizmussal kapcsolatos cikkek, híryanagok döntő többsége női online magazinokról származik. A hírportálok hasonlóképpen jelentős szereplők, hiszen ezek a tartalmak elérik a szélesebb közönséget, és gyakran tartalmaznak tájékoztató vagy figyelemfelkeltő cikkeket. A szakmai és egészségügyi források alacsonyabb aránya arra utal, hogy az autizmusról szóló cikkek többsége inkább a népszerű, közérthető tartalmakra összpontosít, mintsem a mélyebb szakmai elemzésekre vagy jogi vonatkozásokra. A bulvár és gazdasági szakportálok jelenléte marginális, ami arra utal, hogy az autizmussal kapcsolatos kérdések ritkábban kerülnek elő ezekben a kontextusokban.

6. ábra: A vizsgált publikációk kódolásának összesítője

Forrás: Saját szerkesztés

Ahogy a 7. ábrán is látható, a 30 vizsgált cikket négy fő kategória alapján kódoltam. Az első kategória a bejegyzések hangvételét vizsgálta, amely alapján a cikkek pozitív, negatív vagy semleges besorolást kaptak. A második kategóriában a szerző szakértelmét elemeztem, illetve azt, hogy az írás tartalmaz-e szakértői forrásokat. A harmadik kategória az objektivitást értékelte, amelynek alkategóriái az objektív, szubjektív és objektív, de szubjektív elemeket is

tartalmazó cikkek voltak. Végül a negyedik kategória azt vizsgálta, hogy az írásokban megjelennek-e sztereotípiák.

A publikációk 40%-ka alapvetően pozitív, 10%-ka negatív, és 50%-ka semleges hangvételben íródott. Így megállapítható, hogy a vizsgált cikkek többsége pozitív hangvételű, amely a média hozzáállását tükrözi az autizmussal kapcsolatos kérdésekben. A semleges hangvételű cikkek is jelentős arányban vannak jelen, míg a negatív tartalmak kisebb számban fordulnak elő. Ez arra utalhat, hogy a média túlnyomórészt pozitív vagy tárgyilagos módon igyekszik bemutatni az autizmus témáját, elkerülve a negatív ábrázolásokat. A szerzői szakértelem esetében a cikkek szerzői 23,3%-ban hozzáértő személy, 56,6%-ban nem hozzáértő személy volt, míg a publikációk 20%-ban tartalmaztak szakértői forrásokat. Megállapítható, hogy a cikkek többsége nem szakértő által íródott, de néhány esetben már tartalmaznak szakértői forrásokat. A szakértői források bevonása segít hitelesíteni a cikkek tartalmát, így azok növelik a publikációk hitelességét és mélységét. Az objektivitás szempontjából a cikkek 50%-ka objektív jellegű, tehát a tényekre és adatokra összpontosítanak, míg 43%-uk szubjektív, ami arra utal, hogy ezekben az írásokban inkább személyes vélemények, tapasztalatok vagy érzelmi elemek dominálnak. A cikkek további 7%-ka alapvetően objektív, de tartalmaz szubjektív elemeket is, amely azt mutatja, hogy ezek a tartalmak próbálnak egyensúlyt teremteni a tényszerű és a személyes megközelítések között. Ez az eloszlás arra utalhat, hogy a média többnyire törekszik az objektivitásra, de a személyes történetek és érzelmi hatások is jelentős szerepet játszanak az autizmusról szóló diskurzusban. A negyedik kategória vizsgálata által látható, hogy a publikációk 33,3%-ka tartalmaz valamilyen sztereotípiát vagy általánosítást, 50%-ka nem tartalmaz, illetve 16,6%-ka kifejezetten cáfolja ezeket az előítéleteket. A sztereotípiák jelenléte megmutatja, hogy még mindig léteznek olyan narratívák a médiában, amelyek hozzájárulnak az autizmussal kapcsolatos előítéletek fenntartásához, viszont nagyszámban található olyan tartalom is amely nem tartalmaz, sőt, kifejezetten cáfol, ezzel pozitív irányba mutatva az autizmusról való tájékoztatás szempontjából.

Szeretnék kiemelni néhány problémás elemet az általam vizsgált tartalmakból:

- Gyakran visszatérő megfogalmazás, hogy az autizmussal élő személyek „szenvednek” az autizmustól, vagy betegségként hivatkoznak rá.
- Az egyik publikációban pedig a szerző az érintett személyeket „örök gyerekekként” jellemezte, ami szintén félrevezető és stigmatizáló lehet.
- Érdeklőség, hogy azokat a cikkeket, amelyek tartalmaznak ilyen előítéleteket vagy általánosítanak nem hozzáértő személyek írták, inkább semleges vagy negatív hangvételben.

Narratívák szempontjából a pozitív hangvételű cikkek gyakran hősi narratívákat használnak, amelyekben az autizmussal élők személyes küzdelmeit és sikereit mutatják be. Ezek a narratívák hozzájárulnak a társadalmi befogadáshoz és az autizmussal kapcsolatos pozitív attitűdök formálásához. Ezzel szemben a negatív hangvételű cikkek többnyire az autizmussal kapcsolatos kihívásokat és nehézségeket emelik ki, ami hozzájárulhat a társadalmi kirekesztés fenntartásához.

4. Táblázat: Összefoglaló a médiaelemzés főbb eredményeiről

<i>Kategória</i>	<i>Főbb eredmények</i>
<i>Forrás típusa:</i>	Női magazinok és hírportálok dominálnak.
<i>Hangvétel:</i>	50% semleges, 40% pozitív, 10% negatív.
<i>Szakértői bevonás:</i>	23,3% szakértői szerző, 20% szakértői forrás jelen.
<i>Objektivitás:</i>	50% objektív, 43% szubjektív, 7% vegyes.
<i>Sztereotípiák:</i>	33,3% tartalmaz sztereotípiákat, 50% mentes tőlük.

Forrás: Saját szerkesztés

A 4. táblázat összefoglalja a kutatás főbb megállapításait, amit a következőkben kifejtünk. A kutatás eredményei szerint a női magazinok és hírportálok dominálnak az autizmussal kapcsolatos tartalmakban, ami összhangban van a szakirodalommal. Több tanulmány is kimutatta, hogy a populáris médiában, különösen a női magazinokban gyakran tárgyalják a családi és egészségügyi kérdéseket, így az autizmus témája is ide illeszkedik. (pl. Ortega, 2009) A hírportálok közérthető tájékoztatást nyújtanak, és széles körű közönséget érnek el, ami megerősíti a média ezen típusainak jelentőségét a társadalmi tudatosság formálásában. Az eredmények szerint a cikkek hangvétele többnyire semleges (50%) vagy pozitív (40%), míg a negatív tartalmak aránya alacsonyabb (10%). Ez a szakirodalommal szintén összhangban van, amely szerint a média törekszik a tárgyilagos vagy támogató hozzáállásra az autizmussal kapcsolatos kérdésekben, különösen a társadalmi elfogadás előmozdítása érdekében. (Huws & Jones, 2011) A pozitív ábrázolás gyakran a hősi vagy befogadói narratívák révén jelenik meg, amelyeket szintén alátámasztanak a korábbi tanulmányok. (Bagatell, 2010) A szakirodalom szerint a szakértői források jelenléte növeli a média tartalmainak hitelességét, és elősegíti a komplex, szakmailag megalapozott információk közlését. (Myers, 2004) Az alacsonyabb arány,

amely a nem szakértők által írt cikkekre jellemző, arra utalhat, hogy a populáris médiában gyakran nem szakemberek írják ezeket a tartalmakat, így a szakmai hitelesség nem mindig teljes.

Az eredmények szerint a cikkek fele objektív jellegű, míg 43% szubjektív és 7% objektív, de tartalmaz szubjektív elemeket is. A szakirodalom alapján az objektivitásra való törekvés fontos a média számára, különösen az egészségügyi és társadalmi kérdések kapcsán, de a szubjektív elemek gyakran növelik az olvasók érzelmi bevonódását, ami sokszor fontos szerepet játszhat a figyelemfelkeltésben és az empátia növelésében. (Entman, 1993)

A 4 vizsgált cikkek 33,3%-a tartalmaz sztereotípiákat, míg 50% mentes tőlük, és 16,6% kifejezetten cáfolja azokat. A szakirodalom hangsúlyozza, hogy a sztereotípiák jelenléte káros lehet, mert torzíthatja a közvéleményt, ugyanakkor a sztereotípiák cáfolása vagy hiánya fontos lépés a társadalmi befogadás előmozdításában (Barnes, 1992). A gyorselemzés alapján a média egyre inkább igyekszik elkerülni az előítéletes ábrázolást, ami pozitív tendencia a tájékoztatás hitelességének és tárgyilagosságának növelésében.

Kiemelendő, hogy a 30 darab vizsgált médiaanyagból csupán három cikk szólt tisztán nőkről, ami hangsúlyozza a női témák alulreprezentáltságát. Emellett csak egyetlen anyagot találtam, amely az autizmussal élő személyek munkavállalását tárgyalja részletesen, rámutatva arra, hogy ez a téma is kevés figyelmet kap a médiában. Ez a megfigyelés felveti a médiában jelen lévő tartalmi hiányosságok és a társadalmi kérdések egyoldalú kezelésének kérdését, különös tekintettel az autizmussal élő nőkre.

Összegzőképpen a gyorselemzés alapján megállapítható, hogy az autizmusról szóló médiatartalmak többsége semleges vagy pozitív hangvételű, illetve szakértői forrásokat is tartalmaz, azonban a sztereotípiák továbbra is jelen vannak. Az objektív és hiteles információk közzlése, valamint a sztereotípiák lebontása fontos lépés a társadalmi befogadás előmozdításában, így érdemes lenne további kutatásokban is vizsgálni az autizmus megjelenését a magyar médiumokban.

6. KVALITATÍV KUTATÁS

6.1. A kutatási módszertan ismertetése

Kutatásomban az autizmussal élő nők munkaerőpiaci helyzetét vizsgáltam félig struktúrált interjúkat alkalmazva, melyet az előbbiekben bemutatott média gyorselemzéssel egészítettem ki.

A vizsgálati folyamat során arra összpontosítottam, hogy a női identitás és az autizmus diagnózisa milyen hatással van az érintett nők munkaerőpiaci lehetőségeire, és milyen kihívásokkal találkozhatnak szakmai életük során. Az interszekcionális szemléletének segítségével vizsgáltam, hogyan befolyásolja a nemi identitás és az autizmus ezeknek a nőknek a foglalkoztatási élményeit, különös tekintettel a strukturális egyenlőtlenségekre és diszkriminációs mintázatokra. Emellett az előző fejezetben kitértem a média szerepére is, felmérve, hogy az miként ábrázolja az autizmust, és ezek a megjelenítések milyen hatással lehetnek az autizmussal élő nők munkaerőpiaci integrációjára.

Kutatásomban kvalitatív megközelítést alkalmaztam, amelynek keretében autizmussal élő nőkkel készítettem félig struktúrált, egyéni interjúkat. Azért választottam az interjút, mint elemzési eszközt, mert az rugalmasan alkalmazható, lehetővé téve az interjúvezető számára, hogy szabadon kövesse a résztvevő válaszainak irányát, ezáltal pedig növeli az esélyt arra, hogy részletes adatokat gyűjthessek olyan személyektől, akiknél a társas kommunikáció atipikus módon működik. (Smith, 1995) Több autizmussal élő nőkről, felnőttekről készült kutatás is ezt a módszert alkalmazza, így például Kanfiszter, Davies, & Collins, (2017) vagy Milner et al. (2019). Az interjúk célja az volt, hogy feltárjam azokat a kihívásokat, amelyekkel ezek a nők az álláskeresésben, a munkahelyi beilleszkedés során, valamint a karrierépítés terén szembesülnek.

A résztvevők kiválasztása célzott mintavétellel történt. Az interjúkat az érintett személyekkel végeztem annak érdekében, hogy saját tapasztalatokat, saját történeteket ismerjek meg. A beválasztási kritériumok közé tartozott, hogy az illető rendelkezzen autizmus spektrumzavar diagnózissal, nőnemű legyen, illetve, hogy tartozzon a felnőtt korosztályba. Összesen nyolc érintettel készült interjú.

A kérdéseket egy előre összeállított kérdéssor alapján tettem fel, ezt a mellékletben közlöm. A kérdések kategóriájuk szerint hat csoportba sorolhatók:

- az autizmus diagnózis felismerése és annak hatásai,

- a maszkolás,
- akadályok az elhelyezkedés és a munkavégzés során,
- interszekcionalitás tapasztalata
- jelenlegi és javasolt támogatási rendszerek,
- médiaelemzéssel kapcsolatos kérdések.

A beszélgetés során a témakörök sorrendjéhez nem ragaszkodtam szigorúan, néhány esetben a beszélgetés maga adta a következő témafelvetést az előre behatárolt témákon belül. Minden interjúalanyomtól megkérdeztem, hogy milyen tanácsot adna egy autizmussal élő nőnek, aki munkakeresési folyamaton megy keresztül, így végezetül az érintettek tanácsai is olvashatóak lesznek.

Az interjúkra Teams felületen került sor videochat formában körülbelül 45-60 percben. Az interjúk rögzítésén felül az átírás funkcióját használtam az említett platformnak. Az átiratokon korrekciókat hajtottam végre, ahol indokolt volt a jobb érthetőség végett. Ezeket a néhol módosított átiratokat használtam fel a kutatási folyamatban, illetve a dolgozat megírásakor. Kódolás tekintetében az alábbi kategóriákra helyeztem a hangsúlyt: maszkolás, kihívások az elhelyezkedés, illetve munkavégzés során, jelenlegi és hasznosnak vélt támogatások, autizmus médiareprezentációjának megítélése. Azért ezeket a kategóriákat használtam, mert úgy véltem ezek segítségével fogom tudni sikeresen megválaszolni a kutatási kérdéseim.

6.2. A kutatási eredmények bemutatása

Az alábbi fejezetben ismertetem a kutatás eredményeit, külön kitérve azon esetekre, ahol interszekcionalitás volt tapasztalható. Az eredmények bemutatása a nyolc interjúalanyánál egyenként a témakörök sorrendjében történik, így először beszélek arról, hogy milyen hatása volt az autizmus diagnózisnak az érintetteknek, majd kitérek a maszkolásra, ismertetem ezen nők által megélt akadályokat, kihívásokat a munkakeresési folyamat során illetve már az elhelyezkedésnél, beszélek arról, hogy jelenleg milyen támogatásban részesülnek és milyeneket tartanak hasznosnak, végül pedig ismertetem a véleményüket az autizmus médiabeli megjelenéséről összevetve azt a saját eredményeimmel. Az egyéni történetek, vélemények után összefoglalom az tapasztalatokat. Az interjú adó személyek neve nem kerül nyilvánosságra, dolgozatomban álneveket adtam az érintetteknek.

7. Táblázat: Az interjút adó személyek összesítője

<i>Név</i>	<i>Kor</i>	<i>Foglalkoztatásban áll?</i>	<i>Jelenlegi pozíció</i>	<i>Diagnózis</i>
Viktória	42 év	Hivatalosan nem	Alkalmi munkákat vállal	5 hónapja
Erika	36 év	Igen	Logisztikai munkatárs	16 éves kora óta
Nóra	50 év	Igen	Vállalkozó	1 éve
Boglárka	35 év	Igen	Vállalkozó, angol tanár	1 éve
Katalin	47 év	Igen	Raktári munkatárs	4 hónapja
Anikó	39 év	Igen	Gyógytornász	7 hónapja
Abigél	44 év	Igen	Radiográfus	4 hónapja
Flóra	24 év	Igen	Gyógyszertári szakasszisztens	1 hónapja

Forrás: Saját szerkesztés

Viktória története: „Egy nő nem engedheti meg ugyanazt a viselkedést, mint egy férfi.”

Viktória 42 éves nő, jelenleg munkanélküli, alkalmi munkákat szokott vállalni. 5 hónapja kapta meg a hivatalos diagnózisát 42 évesen. Elmondása szerint mindig is sejtette, hogy valami „nem stimmel vele”. Saját maga így jellemezte a helyzetét: *„Hát nekem ez a hivatalos diagnózis, ez most nyáron lett meg, de én már nagyon régóta tudom, hogy autista vagyok. Tehát én tízen éves korom óta bújtam ezeket a szakkönyveket, és próbáltam rájönni, hogy mi az, ami nem stimmel velem, úgyhogy ez teljesen nyilvánvaló volt, családom és környezetem is úgy kezelt évek óta, de ez még csak most lett hivatalos.”* Az autizmus felismerése azonban támogatta abban, hogy jobban megismerje saját határait, különösen a munkahelyi szituációkban. A diagnózis előtti időszakban az elvárásoknak való megfelelés kényszere és a környezete visszajelzései nehezítették számára a teljes önazonosságot, és az önelfogadást. Ezt egy jobb kezes-bal kezes példával szemléltette, miszerint, ha bekerül egy iskolai osztályba egy bal kezes diák, ahol mindenki és minden más jobb kezes - az írás, a hangszerek fogása - akkor negatívumként jelenik meg az ő balkezessége, és jogosan érezheti úgy magát, hogy ő nem olyan, mint a többiek.

Viktóriára kifejezetten jellemző a maszkolás, az első emléke róla még óvodában, kisgyermek korban volt: *„Arra gondoltam, hogy nekem most ehhez jópofát kell vágnom. Elkezdtem kényszeresen vigyorogni, ahogy mintáztam a gyűrűvel. Hú, de jó volt, és akkor leültem oda, ahova a többiek is ültek, akik éppen nem a gyűrűn mintáztak, és akkor*

mosolyogtam, hogy milyen jó volt, és akkor jöttem rá, hogy azért kell maszkolni, mert hogyha nem maszkolsz, akkor még jobban szem előtt leszel.” Viktória szerint minél magasabb az autizmussal élő személy intellektusa, annál jobban tud maszkolni, és ha nem maszkolna, még jobban „rászállnának”. Mikor megkérdeztem, hogy szerintem miért jellemző rá ennyire a maszkolás azt mondta, hogy szeretne jobban beilleszkedni és nem kilógni a sorból. Egy új munkahelyen az első pár napban a teljes munkaidejében maszkol, ami végül ahhoz vezet, hogy pár nap elteltével a teljes kiégés szintjén áll. Viktória külön kiemelte, hogy a gyermekkorban kezdett maszkolási technikák azért voltak szükségesek számára, hogy jobban megfeleljen a társadalmi elvárásoknak. A nemi elvárások gyakran azt diktálják, hogy a nők legyenek empátikusak és alkalmazkodók (Christov-Moore et al., 2014), ami különös terhet róhat az autizmussal élő nőkre, akik számára a társas helyzetek különösen megterhelőek lehetnek. Így Viktória esetében az autizmushoz kapcsolódó maszkolási kényszer összekapcsolódik a nemi szerepek teljesítésével, ami feszültséget és identitásbeli nehézségeket is okozhat.

Viktória munkakeresési élményei azt mutatják, hogy számára nemcsak a munka jellege, hanem a munkahelyi környezet is döntő fontosságú, mivel az őt körülvevő emberek elfogadása és megértése alapvetően meghatározza komfortérzetét és teljesítményét. Hangsúlyozta, hogy az „átlagos” munkakörnyezetben gyakran akadályokba ütközik, ezért inkább előnyben részesíti azokat a munkakörnyezeteket, ahol az autizmussal élők elfogadottabbak, és jobban is megtalálja a közös hangot azokkal a kollégákkal, akik szintén neurodivergensek. Női identitásának részeként érzékenyen reagál az elfogadás hiányára és a támogató közeg iránti igényre, különösen mivel az autizmusa miatt hajlamosabb diszkriminatív megítéléssel is találkozni. Ez a kettős helyzet hátrányt eredményezhet számára, mivel nemcsak a neurodiverzitásából adódó megértést várja el, hanem azt is, hogy nőként ugyanazokat a karrierépítési lehetőségeket kapja, mint neurotipikus kolléganői.

Viktória elmondása szerint problémája van a kommunikációval is. Ha valaki egyenesen beszél hozzá, azt megéri, illetve az utasításokat is tudja követni, viszont, ha egy beszélgetésben céloznak valamire, vagy szépítenek a dolgon az egyenes beszéd helyett, úgy már problémája akad a beszélgetés megértésével. Viktóriát megkérdeztem a arról, hogy véleménye szerint van-e különbség egy autizmussal élő nő és egy autizmussal élő férfi helyzete között egy munkahelyi környezetben. Viktória szerint: *„Egy nő nem engedheti meg ugyanazt a viselkedést, mint egy férfi.”* Szerint a nők máshogy élik meg a foglalkoztatási helyzetet, mint a férfiak, jobban maszkolnak annak érdekében, hogy be tudjanak illeszkedni abba a közegbe. Ez arra vezethető vissza, hogy szerintem a férfiakkal elnézőbbek a kollégák, mint egy nővel. Példája alapján egy

autizmussal élő nőt egyszerűen csak elkönyvelnének „hisztisnek”, ez fordított esetben nem jellemző.

Az interjú során felmerült, hogy Viktória számára az anyagi támogatás, valamint a szociális készségeket fejlesztő képzések jelenthetnének hasznos segítséget. További fontos eleme volt az interjúnak a javaslata egy munkahelyi érzékenyítő program bevezetésére, amely a neurodivergens munkavállalókkal kapcsolatos ismeretek bővítését szolgálná, csökkentve ezzel az esetleges félreértéseket és a konfliktusokat. Szerinte az már önmagában pozitívum, ha a munkáltató elszánja magát megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatására, de szükséges lenne véleménye szerint egy érzékenyítő program is, mivel szerinte az autizmus negatív képként van jelen a köztudatban. A távmunka, illetve az otthoni munkavégzés lehetőségét szintén pozitívumként emelte ki, ugyanis elmondása alapján sokszor már a környezet is okozhat nála kiégés-szerű tüneteket. A különböző fogyatékosági támogatásokról is beszélt Viktória, ő rendkívül fontosnak tartja, hogy kapjanak az érintettek anyagi támogatást valamilyen formában, hiszen nem mindenki van abban az anyagi helyzetben, hogy például a rehabilitációs foglalkozásokat finanszírozni tudja.

Viktória szerint a média túlnyomórészt negatív kontextusban mutatja be az autizmust, amely a társadalom számára torzított képet közvetít. Elmondása alapján gyakran találkozik azzal a médiában, hogy betegségként hivatkoznak az autizmusra, ez egybecseng saját kutatásommal is mivel én is vizsgáltam olyan cikket, ami ugyanilyen módon stigmatizált. *„A közmédia próbálja hangsúlyozni, hogy az autizmus egy milyen ilyen ördögtől való dolog, és hogy nem lehet gyógyítani.”* Kiemelte mindazonáltal, hogy ő inkább szakértői cikkeket olvas, aminek nagyobb megbízhatóságot ítél, viszont amennyiben a médiaanyag szerzője nem hozzáértő személy, úgy gyakoriak a negatív ábrázolások is. Ezt a kijelentést saját kutatásom is megerősíti. Szerinte a leggyakoribb sztereotípiák, hogy az autizmus egy betegség, illetve, hogy az autisták magatehetetlen, értelmi fogyatékos emberek. Szerinte az elmúlt 10 évben kezdtek el igazából is kommunikálni az autizmusról, előtte az emberek többsége idézve Viktória szavait úgy gondolta, hogy *„azok az autisták, akik az ágy szélén ringatóznak és nézik a falat”*. Úgy véli továbbá, hogy a közvélemény ritkán kérdőjelezi meg az ilyen források hitelességét, így a médiatartalmak közvetlen hatással vannak az autizmussal élő emberek megítélésére. Az autizmussal élő nők számára ez különösen káros lehet, mivel a női identitáshoz kapcsolódó elvárások és az autizmussal járó kihívások gyakran két különálló sztereotípiá metszetében találkoznak. Viktória nézőpontjából az autizmussal kapcsolatos médiaképek negatív hatása hozzájárulhat ahhoz, hogy nőként is marginalizált csoport tagjaként érezze magát, aki számára a társadalmi elfogadás különösen nehéz.

Erika története: „Hát igazából néha azt érzem, hogy lenne bennem több, tehát hogy tudásilag lenne bennem több, viszont önállóságba, felelősségvállalásban meg.....igazából az akaszt meg.”

Erika 36 éves, jelenleg logisztikai munkatársként dolgozik. Feltűnően korán kapta meg a diagnózisát, 16 évesen. Már a középiskola alatt volt krónikus betegsége, ennek révén került egy gyermekpszichiátriára, ahol egy gyógypedagógus is ránézett. Mivel a kisebb fiú testvére nemrégiben diagnosztizáltak autizmussal, Erikát is meg akarták vizsgálni, így kapta meg ilyen korán a diagnózist. *„És hát, előtte pár hónappal kapott az öcsém autizmus diagnózist, és akkor ugye megnéztük a családdal, hogy esetleg nincsen -e halmozódás?”* Itt összekötém Erika történetét a szakirodalommal, miszerint ahogy már írtam róla, kutatások bizonyítják (például Giarelli et al., 2010, Wilkinson, 2008), hogy a férfiakat sokkal korábban diagnosztizálják, mint a nőket. Erikának egy krónikus betegség kellett hozzá, hogy egy hozzáértő gyógypedagógus vizsgálja meg őt is. Erre szintén láthatunk kutatást a szakirodalomban. (Duvekot et al., 2017) Az interjúból kitűnt, hogy a diagnózis kezdetben segítséget nyújtott számára a megértésben, hogy miért különbözött másoktól, és hogy milyen módon lehetne támogatni fejlődését és beilleszkedését.

Erika az autizmussal élő nőkre jellemző módon beszélt arról, hogy gyermekkorától kezdve maszkolási technikákat alkalmazott, hogy jobban megfeleljen a társadalmi normáknak. Ez különösen a munkakörnyezetben vált kihívássá számára, mivel az elvárások teljesítése érdekében gyakran szükséges volt eltitkolnia autizmusát, vagy jobban alkalmazkodnia a neurotipikus viselkedéshez. Amikor megkérdeztem Erikát, hogy szerintem mi lehet az oka, amiért ennyire maszkol, azt mondta, hogy nagyon szeretne elfogadottabb lenni. Kiemelte, hogy ez a maszkolás mentális terheket rótt rá, és néha félreértésekhez is vezetett, elmondása szerint onnantól, hogy maszkolt az autizmus helyett azt látták az emberek, hogy ő lusta, hanyag vagy bunkó. *„Onnantól kezdve, hogy maszkolok, onnantól kezdve nem az jön le, hogy autista vagyok. Az jön le, hogy hanyag vagyok, vagy bunkó vagyok, vagy nem tudom és ilyeneket viszont kaptam.”* Erika esete jól szemlélteti, hogy az autizmussal élő nők gyakran nehezebben találják meg helyüket a munkahelyi közegben, különösen azokban a munkakörökben, amelyek empátiát és erős társas készségeket igényelnek, mert ezek a feladatok gyakran nem veszik figyelembe az autizmus sajátos szükségleteit.

Erikának hasonló nehézségei vannak a munkakörnyezetben mint Viktóriának. Szintén megemlítette ő is, hogy a célzásokat, nem egyenes beszédet nem ért. Kihívásnak éli meg továbbá feladatainak struktúrálását, ha több feladat van előtte nem tud prioritizálni köztük, nem látja át, hogy melyik fog mondjuk több ideig tartani, és melyiket tudná le gyorsan. Egy példával szemléltette ezt is, miszerint a teljes ház kitakarítása, és egy fazék visszahelyezése a szekrénybe neki ugyanolyannak tűnik, nehezebbre esik eldönteni, hogy melyiket is csinálja előbb. Kiemelte, hogy kifejezetten nehézségként éli meg ha egy feladat áthúzódik másnapra, mondjuk a munkahelyén, és nem tud vele még aznap végezni.

Egy másik kihívás, amivel Erika találkozott már, hogy a munkáltatóknak nehezükre esik elfogadni, hogy egy autizmussal élő személy később is autizmussal fog élni. Elmondása szerint gyakran találkozott azzal is, hogy eleinte a kollégák, munkatársak tudják, hogy autizmussal él, hogy bizonyos dolgok nehézséget vagy problémát jelentenek neki, viszont rendszeresen előfordult vele az is, hogy pár hónap múlva úgy érezte, hogy „elfelejtették”, hogy neki vagy vele bizonyos dolgokat máshogy kell csinálni, és ezek már akkor nem voltak prioritások. Kifejezte aggodalmát azzal kapcsolatban is, hogy szerinte lenne benne több ahhoz képest, amit most csinál, de az önállóság és felelősségvállalás terén létező hiányosságai miatt nem tud jobb pozíciót elérni: *„Hát igazából néha azt érzem, hogy lenne bennem több, tehát hogy tudásilag lenne bennem több, viszont önállóságba, felelősségvállalásban meg.....igazából az akaszt meg.”*

Erika a jelenlegi munkahelyén tapasztalt támogatási kezdeményezésekről is beszélt, kiemelve a rehabilitációs mentor fontosságát. Szerinte a mentori támogatás döntő szerepet játszik abban, hogy jobban tudjon alkalmazkodni a feladatokhoz és elkerülje a félreértéseket. *„Az nagyon fontos, hogy amikor nem tudok egy feladattal elindulni semerre, akkor segítsen és meglegyen az, hogy merre induljak most”* Elmondása szerint az előző munkahelyén nem részesült semmilyen támogatásban, így külön megbecsüli a rehabilitációs mentort a jelenlegi munkahelyén. Emellett említette, hogy hasznosnak találta további érzékenyítő programokat és egyértelműbb iránymutatásokat, amelyek segítenék az autizmussal élők munkahelyi integrációját. A munkahelyi támogatás jelentős szerepet játszik beilleszkedésében, ami rávilágít az autizmussal élő nők egyedi igényeire a munkahelyi környezetben. Az autizmussal élő női munkavállalók számára kulcsfontosságú lehet a személyre szabott támogatás és a megfelelő mentori rendszerek. Tapasztalatai alapján ez a támogatás jelentheti a különbséget a sikeres integráció és az elidegenedés között, mivel a neurodiverzitással összefüggő sajátos igényei jobban érvényesülhetnek egy támogató közegben.

Erika tapasztalatai alapján érzékenyen reagál a médiában megjelenő autizmus ábrázolásokra, amelyek szerinte még mindig hordoznak sztereotípiát és téveszmét. *„Igazándiból egyre többet és egyre erőteljesebben hallani, hogy ”divat diagnózis” az autizmus.”* Úgy véli, hogy a média sokszor szélsőséges megjelenítéseket alkalmaz, például zseniként vagy fogyatékossgal élőként mutatja be az autizmussal élő személyeket, ami torzított képet nyújt a társadalom számára. Erika úgy véli, hogy ezeket a sztereotípiákat, amik előfordulnak az autizmussal kapcsolatban próbálják cáfolni néhány esetben, de még mindig lehet olyan újságcikket olvasni például, hogy valaki „diétával gyógyítja” az autizmust. Ettől függetlenül kiemelte, hogy régen találkozott olyan médiaanyaggal, ami egyértelműen negatív lett volna, saját kutatásomban is azt tapasztaltam, hogy manapság sokkal kevesebb negatív hangvételű médiaanyaggal találkozhatunk.

Nóra története: „És akkor azt mondta nekem ez a kolléga, hogy te nő vagy, ráadásul autista is, neked nem lehet igazad.”

Nóra 50 éves hölgy, egyéni vállalkozó. Munkája során különböző vállalatoknak szokott könyvelni, régebben informatikai részlegen is dolgozott multinacionális cégeknél. Autizmus diagnózisa 50 éves korában vált hivatalossá, ami jelentős fordulópont volt az életében. Korábban nehezen értette meg, hogy miért küzd társas helyzetekkel, miért érzi magát gyakran kimerültnek a társas interakciókban. *„Néha egyszerűen csak azt éreztem, hogy senki sem ért meg.”* Nóra arról beszélt, hogy a késői diagnózis korlátozta korábbi önértékelését, és gyakran egyedül maradt olyan helyzetekben, ahol szüksége lett volna támogatásra és megértésre.

Nóra már fiatalkorában elkezdte maszkolni autisztikus vonásait, hogy jobban megfeleljen a társadalmi és nemi normáknak. Ez a maszk kényszerítette, hogy elrejtse valódi önmagát és autizmusára jellemző szociális sajátosságait. *„Nagyon jellemző rám a maszkolás, annyira, hogy most ezen gondolkodom egy éve, hogy mi marad, ha lerakom a maszkokat?”* Kifejezte aggodalmát azzal kapcsolatban is, hogy mások így nem ismerik meg a valódi énjét, de saját bevallása szerint nem tudja letenni ezeket a maszkokat. Nóra gyermekkorától azt hallja a saját környezetétől, hogy elviselhetetlen, szerinte ennek köze van autizmusához is, így azért tanult meg maszkolni az évek alatt, hogy jobban elfogadják mások.

Szintén érdekelt Nóra véleménye az interszekcionalitásról. Szerinte a nőktől – így az autizmussal élő nőktől is - minden esetben elvárják azokat a tipikusnak vélt női jellemvonásokat, míg az autizmussal élő férfiaknál nincs egy ilyesfajta nyomás jelen. Mivel az

autizmusa révén ő kevésbé volt például simulékony, kedves, gyengéd, mint ahogy azt a társadalom elvárja, így őt nagyon sokáig férfiasnak bélyegezték. Kiemelte azt is, hogy egy munkahelyen a kollégák sokkal jobban tolerálnak egy kicsit „furcsa”, de a maga területén kiemelkedő férfit, mint egy ugyanilyen nőt, ezt szintén saját tapasztalataival erősítette meg. Egy saját történetet is elmesélt, miszerint egy alkalommal, amikor egy projekt során Nóra helyesen kívánta korrigálni egy férfi kollégáját, aki hibát követett el, a kolléga azt válaszolta neki, hogy mivel Nóra nő, és ráadásul autizmussal él, neki nem lehet igaza. *„És akkor azt mondta nekem ez a kolléga, hogy te nő vagy, ráadásul autista is, neked nem lehet igazad.”* Ezeken felül olyannal is találkozott már, hogy kirekesztették azért, mert fogyatékossgal élő nőként informatikai szektorban dolgozott.

Nóra számára a munkahelyi környezet különösen nehéz, mivel az autizmushoz kapcsolódó specifikus szükségleteit ritkán értették meg a munkatársai vagy a munkaadói. *„Próbáltam egy picit később bejárni és inkább egyedül bent maradni este, amikor nem voltak ott a többiek.”* Az open office környezet és a kötelező társas programok rendkívüli stresszt okoztak számára. Külön kiemelte, hogy nőként és autizmussal élő személyként gyakran alulértékelték szakmai kompetenciáit, ami frusztrációhoz vezetett, és megerősítette, hogy az átlagos munkahelyi környezet gyakran nincsenek felkészülve a neurodiverzitás elfogadására. A férfi kollégák között például gyakran kisebb értékűnek ítélték meg véleményét és kompetenciáit, ami a női munkavállalókra jellemző sztereotípiákat tükrözi, miközben autizmusával kapcsolatban is előítéletekkel találkozott. Ezek a kettős elvárások hátrányos helyzetbe hozták őt, és alátámasztják, hogy az autizmussal élő nők számára a munkahelyi érvényesülés nemcsak a neurodiverzitás miatt nehéz, hanem a nemi elvárások és előítéletek miatt is.

Nóra számára egy olyan támogató közeg, amely figyelembe veszi neurodiverzitásának egyedi jellemzőit, elengedhetetlen lenne. Úgy véli, hogy az autizmussal élő nők számára nagy segítséget jelenthetne egy mentori rendszer és egyértelműbb iránymutatások, amelyek a kommunikációt és a szociális helyzetek kezelését támogatják. Emellett hasznosnak tartana olyan munkahelyi érzékenyítő programokat, amelyek a neurodiverzitás iránti megértést növelnék, hogy csökkentsék az autizmussal élők munkahelyi kirekesztését. Nóra interjúja rávilágított arra, hogy az autizmussal élő női munkavállalók számára szükséges támogatás gyakran eltérhet a férfiakétól, mivel az őket érő társadalmi nyomás és nemi szerepek befolyásolják, hogyan kezelik saját helyzetüket.

Nóra kiemelte, hogy a média ábrázolása gyakran torzítja az autizmussal kapcsolatos képet, különösen azzal, hogy a neurodivergens embereket szélsőségesen „zeniként” vagy

„állandó gondozásra szoruló személyként” mutatja be. Külön kiemelte ezzel szemben, hogy gyakran találkozunk azzal, hogy szitokszóként használják az autizmust, ami szintén jelentősen árulkodó az autizmus társadalmi megítéléséről. Ezek a sztereotípiák különösen problematikusak a női identitás szempontjából, mivel nem illeszkednek a nőkre vonatkozó társadalmi elvárásokhoz, ami tovább nehezíti számukra az autizmusból fakadó kihívások elfogadását és megértését. Felvetett egy másik sztereotípiát is, amivel mostanában találkozott, miszerint az autizmussal élő gyermekek mind verekedősek, illetve problémásak. Ezek a sztereotípiák szintén torzítják a társadalom számára az autizmusról alkotott képet, és növelhetik a kirekesztést is. *„Nagyon zavar, amikor az rendszeresen előjön, hogy drasztikusan nő az autisták száma Magyarországon vagy a világban, és akkor ez ilyen világjárvány.”* Nóra úgy véli, hogy az autizmus reális ábrázolása a médiában segítene abban, hogy a társadalom empátikusabb és megértőbb legyen az autizmussal élők iránt.

Boglárka története: „Ezt én is eleget hallottam, hogy egy nő az viselkedjen, egy nő legyen kellemes, egy nő legyen kedves stb...”

Boglárka szintén egyéni vállalkozó, angol tanár. Tanított régebben iskolákban is, de most már tudja, hogy autizmusa miatt az nem neki való. Jelenleg külön órákat tart online, videochaten keresztül. Életében az autizmus diagnózisa későn, 35 éves korában érkezett meg. Ez a felismerés számára rendkívül megkönnyebbülést hozott, hiszen magyarázatot adott sok korábbi, nehezen megértett tapasztalatra, különösen a társas helyzetekkel kapcsolatos küzdelmekre és a környezetének való megfelelési nyomásra. A női identitásának részeként érzett, beépült társadalmi megfelelési kényszer sokszor felerősítette az autizmusából fakadó kihívásokat, mivel Boglárka a diagnózis nélkül nehezen tudta megérteni, miért okoznak neki ezek a helyzetek különösen nagy nehézséget. Egy nagyon nehéz pontja volt az ő történetének az, hogy a közeli hozzátartozói, barátai elkezdtek „érvényteleníteni” az autizmusát. *„Mikor még nem volt meg a diagnózis, csak mondtam 1-2 barátnőmnek, hogy én erre gyanakszom, akkor jött a tipikus érvénytelenítés, hogy ó, de hát te nem lehetsz autista, hát, de az autisták azok fogyatékosok te meg nem vagy fogyatékos, dehát 2 diplomád van, hogy lennél már fogyatékos.”* Ezek a reakciók jól mutatják, hogy egy átlagos, hozzá nem értő ember, hogyan vélekedhet az autizmusról, illetve megint megjelenik az, amit már Nóra interjújában is láthattunk, hogy az autizmus, a fogyatékoság egyfajta szitokszóként jelenik meg.

Boglárka a maszkolást már fiatal korában elkezdte, alkalmazkodva a társadalmi és női szerepekhez kapcsolódó elvárásokhoz. Például számos helyzetben „megfelelő” arckifejezést

kellett felvennie, amely azonban a valódi érzelmeit nem tükrözte, hanem egy kényszerű megfelelés eredménye volt. *„Jött, hogy de hát érezd magad jól. Hát tessék mosolyogni.”*

Boglárka kiemelte azt is, hogy a nőknek valószínűleg jobban eleget kell tenni a társadalmi elvárásoknak. *„Ezt én is eleget hallottam, hogy egy nő az viselkedjen, egy nő legyen kellemes, egy nő legyen kedves stb...”* Ezek a megnyilvánulások rendkívül negatívan érhetik azokat a nőket, akik úgyis nap mint nap keresik a helyüket a világban, egyszerűen csak azért, mert nem olyanok, mint amit a társadalom elvár. Fontos megjegyezni, hogy ezek az elvárások jelentős mentális és érzelmi kimerültséghez vezethetnek, így nem csoda, hogy a szakirodalom szerint az autizmussal élő nőkre jelentősen jellemzőbb a depresszió vagy a lelki eredetű problémák. (Mandy et al., 2012; Huke et al., 2013)

Boglárka munkahelyi karrierje során folyamatosan szembesült a neurodiverzitással élők által tapasztalt kihívásokkal. A nagy létszámú kollégákkal és diákokkal való interakciók olyan szociális és társas készségeket igényeltek, amelyeket a társadalom nőként automatikusan elvárt tőle, azonban autizmusával összeegyeztethetetlenek voltak. *„Mindenkivel interaktálni kell és hazamegyek és sírok tehát hogy hogy ez így nem munka, hogy minden egyes nap sírva megyek haza.”* Ennek hatására inkább a kevésbé strukturált, kisebb dolgozói létszámú munkahelyeket kereste. Az interjúban arra is utal, hogy ezek a tapasztalatok megerősítették benne a váltás szükségességét a rugalmasabb, autonóm munkalehetőségek irányába.

Kiemelte azt is, hogy a nyugodtabb munkakörnyezetet szeret, ahol kevés az inger, nem kell annyit interaktálni másokkal, illetve lehetősége van hibrid munkavégzésre is. Boglárka számára fontos volna egy olyan támogató munkahelyi környezet, amely figyelembe veszi az autizmusból fakadó érzékenységet, különösen a zaj és az ingergazdag környezet terén. Az autista barát, csendes munkakörnyezet, ahol kevesebb interakció és kisebb létszámú csapat veszi körül, ideális lenne számára. Ahogy az előző interjúalanyok is megerősítették, úgy Boglárka is elmondta, hogy nagyon fontos számára, hogy egy munkahelyen egyenesen, őszintén beszéljenek vele ugyanis a célzatosságok felismerésével neki is problémái adódnak.

A támogatás szükségességét jól példázza az is, hogy saját fodrász vállalkozás létrehozásán gondolkodik, amely „autista-barát” szolgáltatásként is működhetne, figyelembe véve az autizmussal élők speciális igényeit. Az általa javasolt autizmus-barát vállalkozási forma arra is utal, hogy felismerte, mennyire különbözik az autizmussal élő nők, illetve egyének igénye a társadalmi elvárások által előírt szociális konvencióktól, és hogy ezek az igények egy „autista-barát” munkahely és szolgáltatás létrehozásával jól kielégíthetőek lennének.

Boglárkának több ötlete volt arról, hogy mivel lehetne könnyebbé tenni az autizmussal élők helyzetét munkavégzés szempontjából. Ahogy említettem, rendkívül fontos lenne a

csendes, ingerszegény környezet. A hibrid munkavégzés lehetősége egyértelműen pozitívként jelenik meg Boglárkánál. További javaslatai közé tartozott a rendszeres szünetek bevezetése, illetve kisebb elvonulóhelyek, „csendes sarkok” kiépítése is. Fontosnak tartja azt is, hogy a munkavállalók munkavégzés közben használhassanak például zajszűrő fejhallgatókat, fülhallgatókat is.

Boglárka szerint a médiában az autizmusról alkotott kép gyakran túlságosan sztereotipizált, véleménye hasonlít a többi interjúalanyéhoz. Szerinte a média által az autizmusról festett kép nemcsak az autizmus, hanem a női identitás szempontjából is károsak. Ezek az ábrázolások erősítik a társadalomnak azt a torz elképzelését, amely szerint az autizmussal élő nőknek is meg kellene felelniük a társadalmilag elvárt női szerepeknek, amelyekben empátia, érzelmi kifejezés és alkalmazkodás dominál. Ez a torz ábrázolás hozzájárulhat ahhoz, hogy a társadalom számára nehezebb legyen reálisan megérteni az autizmussal élők helyzetét, és gyakran nem tükrözi az ő személyes, hétköznapi tapasztalataikat. *„És akkor ezeket mutatták be [az alacsonyan funkcionáló autizmussal élő személyeket] tehát a magam fajtáról, aki azért úgy relatív jól funkcionál, rólkunk egyetlen egy szót sem hallottam soha.”* Meglátásai szerint a médiában nagyobb hangsúlyt kellene fektetni arra, hogy ez egy spektrum, aminek bármely pontján elhelyezkedhet az érintett, nemcsak a szélső értékein. Boglárka meglátásai rávilágítanak a média szerepére abban, hogy egy komplex és diverz társadalmi csoport, mint az autizmussal élők, miként kerülhetnek közelebb a társadalom szélesebb rétegeihez egy hiteles és valóság-hű ábrázolás révén.

Katalin története: *„Mondta, hogy hát, de ő picike és nő és hát ez, hogy lehet és mondtam, hogy attól, hogy kicsi vagyok és nő attól még jól tudom vezetni a boltot, köszönöm szépen.”*

Katalin 47 éves, raktári munkatársként dolgozik jelenleg, ám többször dolgozott különböző boltokban, mint vezető. Szintén relatív későn, idén júliusban kapta meg diagnózisát. Az autizmusról alkotott társadalmi kép és a diagnosztikai rendszer férfiakra szabott keretrendszere (Lai et al., 2011) miatt Katalin csak felnőttként, önálló kutatások és önvizsgálat révén jutott el a felismerésig. Katalin évekig maszkírozta tüneteit, amelyben közrejátszott a női szerepekhez kapcsolódó megfelelési kényszer és a társadalmi elvárások. Kiemelendő, hogy a diagnózisra környezetének a reakciói – a szkepticizmus és az előítéletek – mélyen gyökereznek a társadalom általános, sztereotip nézeteiben az autizmussal kapcsolatban. Ugyanúgy, ahogy a többi érintett Katalin is sok ideig kereste a helyét, nem olyan volt, mint a környezetében a

többiek. A diagnózis előtt sok esetben magában kereste a hibát, nem értve, miért érzi másnak magát. E felismerés révén önfogadása javult, ami fontos előrelépést jelentett számára. Nőként gyakran érzett nyomást arra, hogy megfeleljen a társadalmi szerepeknek, ami különösen nehéz volt a diagnózis előtt. Autizmussal élő nőknél ez különösen egyedi tapasztalat, hiszen gyakori náluk a késői diagnózis, mivel a társadalmi elvárások miatti szinte már kényszeres maszkolás elfedhetik az autizmus jeleit.

Katalin hasonlóan számolt be a maszkolásról, mint a többi interjúalany. Dolgozatomban sokszor említettem már, de ebben a részben szintén hangsúlyoznám, hogy a társadalom által elvárt női viselkedési normák, mint a szociális kapcsolatok fenntartása és empátikus kommunikáció, olyan plusz terhet jelentettek számára, amelyek nem autista nők számára is gyakran kihívást jelentenek. Katalin maszkírozási kényszere tehát nemcsak az autizmusból fakadt, hanem a női nemhez kapcsolódó társadalmi elvárások is erősítették azt, amelyeket különösen szorongónak és kimerítőnek élt meg. Az autista női létből fakadó kettős megfelelési kényszer ezen a ponton az interszekcionális diszkrimináció élményét hangsúlyozza. Miután Katalin felismerte, hogy autizmussal él, nyitottabbá vált, és jelenlegi munkahelyén már igyekszik inkább önzonos maradni, miközben kollégái edukálása révén jobban megértik viselkedésének hátterét. *„Ők is úgy máshogy viszonyulnak hozzám tehát, hogyha azt mondom, hogy na most akkor elég volt és egyedül kell lennem, akkor tudomásul veszik és akkor nem piszkálnak már.”* Ez a változás hosszú távon csökkentheti a maszkolásból fakadó stresszt és szorongást.

Munkahelyein Katalin számára a legnagyobb kihívás a tartós munkakapcsolatok fenntartása volt, különösen a folyamatos, „small talk” -ot igénylő helyzetekben. Bár sok munkahelyén előléptették vezetőnek, ez néha sztereotip elvárásokkal és a női vezetők iránti bizalmatlansággal is járt. Amikor vezetői pozícióba került, több alkalommal is szembesült azzal, hogy női vezetőként nem kapott egyenlő mértékű tiszteletet, és egyes esetekben kifejezetten lekezelő hozzáállással találkozott. A nemi alapú hátrányos megkülönböztetés, amely női mivoltából adódott, autista státuszával összekapcsolva különösen nehezítette számára a hitelesség megőrzését és érvényesülését. Ez az interszekcionalitás abban nyilvánul meg, hogy az autista női vezetőkkel szemben a szokásosnál is szigorúbb elvárásokat támasztanak, és esetükben a kompetenciájuk megkérdőjelezése gyakrabban fordul elő. A raktári munkájában végzett izolált feladatok és a mozgással járó tevékenységek jól illeszkednek személyes igényeikhez, és a munkatársak támogatása is hozzájárul a munkahelyi stressz csökkentéséhez. *„Most már oktatom a többieket az autizmusról, és ők is próbálnak hozzám*

idomulni.” Katalin elmondása szerint nagyon elégedett jelenlegi munkahelyével. Kollégáival szinte bármikor tud beszélni, ha valami problémája van, ők is próbálnak nagyon odafigyelni rá.

Katalin fontosnak tartja, hogy a munkahelyek autizmus-barát környezetet alakítsanak ki, amelyben a nők számára is biztonságos, befogadó légkört teremtenek. Az olyan intézkedések, mint a munkafeladatok megfelelő elosztása vagy az egyéni munkaterek biztosítása, lehetővé teszik az autizmussal élő nők számára, hogy rugalmasabban dolgozhassanak, miközben kevesebb külső nyomásnak vannak kitéve. Katalin szintén kiemelte az edukáció fontosságát, ahogy a többi érintett is. Szerinte fontos lenne, hogy a munkavállalóknak lehetősége legyen szükség esetén egyedül dolgozni, illetve szüneteket tartani. Emellett kiemeli az egyéni erősségek elismerésének és felhasználásának szükségességét, ami növeli az önbizalmat és a közösségben való megbecsülést.

Katalin tapasztalatai szerint a médiában gyakran sztereotip módon, vagy negatívumok kiemelésével ábrázolják az autizmust, ami számára is hosszú ideig félrevezető képet közvetített. Csak miután részletesen kezdte tanulmányozni az autizmust, vált számára világossá a spektrum sokszínűsége. A média hozzáállása tehát jelentősen befolyásolja a közvélemény autizmusról alkotott képét, és Katalin szerint az autizmussal élő emberek pozitív példáinak, erősségeinek bemutatása elősegítené az inkluzívabb szemléletmód kialakulását a társadalomban. A médiával kapcsolatos élményei szerint az autista nők szinte láthatatlanok, és a média gyakran olyan sztereotip autista képet közvetít, amelyből hiányzik a női nézőpont. A médiából áradó sztereotípiák hatására ő is később ébredt rá saját autizmusára, és ennek hatására környezete sem támogatta ebben a felismerésben. *„Például ott van anyukám, neki is mondtam, hogy valószínűleg autizmussal élsz és nem akarja elfogadni, de azt se, hogy én.”* A társadalom szemében a női autista identitás sokszor ismeretlen és kevésbé reprezentált, ami tovább nehezíti a megértést és az elfogadást.

Anikó története: „Nemcsak ezért kértem meg egy csomószer [a férjét, hogy kísérje el] merthogy mondjuk nekem nehéz fókuszálni, nehéz nemet mondani... hanem azért is, mert, hogyha ott van egy férfi, akkor másképpen kommunikálnak az emberrel, főleg az ilyen orvosi helyzetekben.”

Anikó 39 éves, gyógytornászként dolgozik kifejezetten autizmussal élő gyermekeket segítve. Életében a diagnózis későn, felnőttkorban történt, amit részben saját gyermekei diagnózisa indított el. *„És akkor kezdtem el észrevenni, hogy amiről tanulok, azokban egy csomó*

mindenben magamra ismertem”. Gyógypedagógusként korábban is dolgozott autizmussal kapcsolatos területen, ami elősegítette saját érintettségének felismerését. A késői diagnózis ahogy a többi érintettnél is, megerősíti, hogy az autizmus női fenotípusa gyakran rejtve marad a tipikus diagnosztikai módszerek számára.

Anikó számára a maszkolás hasonló tünetekhez vezet, mint a többi interjúalanynál. Elmondása szerint a maszkolás egyik oka, hogy megpróbál megfelelni a társadalmi elvárásoknak, különösen azoknak a finom kommunikációs normáknak, amelyek a társadalmi helyzetekben elfogadottak. Emellett a maszkolás révén próbál meg barátságosnak tűnni és elkerülni a konfliktusokat, amelyek gyakran abból adódnak, hogy a közvetlen kommunikációt mások félreérthetik. *„Most már így próbálom lerakni [a maszkot] tehát ez hogy megvan nekem a diagnózisom azóta sokkal könnyebb lerakni mert nagyjából elkezdtem felismerni hogy mi az ami nekem kihívás és most már kommunikálok így a kollégáimmal erről meg, így most a munkáltatóim tudják az állapotomat.”*

A munkahelyi tapasztalatok során Anikó a legnagyobb kihívást a felnőttek közötti finom társas kommunikáció kezelésében látja. Bár Anikó szerint egy autizmussal élő gyógypedagógus különleges értékeket vihet a munkájába, saját perfekcionizmusa miatt gyakran kimerül, ami hosszú távon a kiégéshez vezethet. Különösen kihívást jelent számára a végrehajtó funkciók koordinálása: például a napi rutinok fenntartásában gyakran elveszti a fókuszot. Anikó gyógypedagógusként dolgozva az oktatási szektorban, amelyben a nők vannak többségben, nem tapasztalt közvetlen diszkriminációt női mivoltából adódóan. Viszont az autizmusból fakadó társas-kommunikációs kihívások értelmezése, gyakran konfliktusokat eredményeztek közte és kollégái között. Anikó életében a perfekcionizmus és a „mindent jól csinálni” iránti kényszer jelentős szerepet játszik, amelyet saját bevallása szerint autizmusa is erősít. *„Nálam is abszolút ott van a perfekcionizmus tehát, hogyha egy munkáltató elkezd velem dolgozni, nagyon hamar észreveszi, hogy terhelhető vagyok, nem tudok nemet mondani, nem tudok segítséget kérni.”* Az autista nőkre gyakran jellemző perfekcionizmus miatt Anikó nagyobb terhelést vállalt fel, ami hosszú távon a mentális kimerülés és kiégés irányába vezetett.

Anikó a támogatási lehetőségekről hasonlóan vélekedik mint a többi érintett: kiemelte az autizmusbarát munkahelyek kialakítását, a csendes helyek fontosságát illetve a munkatársak képzését is.

Anikó szerint a média gyakran egyoldalú képet fest az autizmusról, amely túlzottan a kihívásokat és nehézségeket hangsúlyozza. A cikkek és szülői beszámolók gyakran a problémákra összpontosítanak, miközben a pozitívumok, mint az autizmus spektrumán megjelenő egyéni erősségek, sokkal kevesebb figyelmet kapnak. Szintén problémásnak tartja a

pozitív sztereotípiákat amelyek szintén hamis képet festenek, és nem segítik a realisztikus megértést. „*A médiában megjelenő pozitív sztereotípiák sem segítik az elfogadást mert ez is egy téves kép igazából.*”

Abigél története: „Szerintem egy autizmussal élő nőnek sokkal jobban kell színészkednie, mint egy férfinak.”

Abigél 44 éves, radiográfusként dolgozik egy kórházban. Esetében az autizmus diagnózisa felnőttkorban, komplex élethelyzet közepette született meg, mikor lányával közösen mentek el diagnosztikára. A késői felismerés nemcsak a saját megértésére és elfogadására volt hatással, hanem azt is megmutatta számára, hogy a társadalmi előítéletek milyen mélyen befolyásolják az autizmus női képének alakulását.

Abigél a társadalmi normáknak megfelelően gyakran maszkolta autizmusát, különösen fiatal korában, amikor erősebb volt a külső elvárásoknak való megfelelési kényszer.. „*Levettem a maszkot és ilyen megosztó ember lettem, de vannak, akik tökre kedvelnek egyébként, meg így is szeretnek.*” Abigél számára ez a maszkolási kényszer hosszú távon stresszt eredményezett és tartott tőle, hogy mások nem ismerik meg az igazi énjét. Így tudatosan elkezdte apránként ezt a folyamatot, amelyben lerakja a maszkokat.

Abigél munkahelyi tapasztalatai rávilágítanak arra, hogy az autista nők gyakran kettős hátrányban vannak: egyrészt szociális és kommunikációs kihívásaik miatt, másrészt pedig azért, mert nőként általában alárendelt szerepekre számítanak. Abigél radiográfusként dolgozik, és elmondása szerint szakmai felkészültségét sokszor elismerik, ám kommunikációs stílusát gyakran félreértik. „*A munkatársaim is, ha kérdeznak tőlem valamit, akkor általában tudok érdemben válaszolni, csak szerintük sokszor túl nyers vagyok.*” A nőkre jellemző társadalmi elvárások a kommunikáció terén fokozott megfelelési kényszert generálnak, míg az autizmus következtében Abigél nehezebben tudja betartani ezeket az elvárásokat, ami konfliktusokhoz és félreértésekhez vezet.

Abigél a támogatási rendszerekkel kapcsolatban hasonlóan vélekedett, mint a többi érintett. „*Akkor szerintem fejlesszük az érzelmi intelligenciát, meg a meg az oktatást az információkkal kapcsolatban, mert így nagyon nem lesz jó, tehát így elég nagy a szakadék úgy általában az emberek között nemcsak az autizmus miatt, hanem általánosságban is.*” Abigél szintén egyetértett a többiekkel, miszerint az autizmus-barát munkahelyek kialakítása fontos lenne. Abigél szerint a csendes munkakörnyezet és az egyéni visszavonulási lehetőségek

biztosítása elősegítené az autizmus-barát munkahelyek kialakítását, amelyek így képesek lennének csökkenteni a kettős megfelelési kényszert, amely az autista női munkavállalókat gyakran terheli.

Abigél szerint a média gyakran félrevezetően ábrázolja az autizmust, amely hatással van az emberek autizmusról alkotott képére. A sztereotípiák torz képet festenek az autizmussal élők valós helyzetéről. Számára a média pozitív ábrázolása és a hiteles információk megjelenítése különösen fontos lenne ahhoz, hogy az emberek szélesebb körben megértsék az autizmus és a nemi identitás összefüggéseit. Abigél szerint is, - ahogy más interjúalanyok is elmondták már - az utóbbi 10 évben kezdett el felkapott téma lenni az autizmus a magyar médiában. Elmondása szerint ő a kétezres években például egyáltalán nem találkozott autizmussal foglalkozó cikkel vagy hírányaggal. Azt is megemlítette továbbá, hogy szerinte ez inkább pozitív hangot ad az autizmusról alkotott képnek, bár az olyan sztereotípiák, mint például az, hogy az autizmus betegség véleménye szerint is aggályosak.

Flóra története: „Sok nő él úgy, hogy nem tudja magáról, hogy autista, és az egész élete egy merő görcs és megfelelés. Kudarckok sorozata, önértékelési problémákkal és olyan döntésekkel, amiket társadalmi nyomás által követnek el”

Flóra 25 éves jelenleg, gyógyszerértári szakasszisztensként dolgozik. Felnőttkorában szembesült az autizmus diagnózisával, amely új megvilágításba helyezte korábbi tapasztalatait. A társadalmi elvárások szerint „normális” női viselkedés maszkolási technikákat követelt meg, és hosszú ideig fennálló „görcsös” megfelelési kényszert eredményezett. „*A diagnózis előtt annyit tudtak rólam, hogy buta vagyok, lassú, és hogy bármit teszek sosem tudok felzárkózni.*” A késői diagnózis Flóra esetében tehát nemcsak az autizmusának elfogadását késleltette, hanem olyan társadalmi nyomást is eredményezett, amely a női szerepek és az autizmus metszéspontjában gyakran tapasztalható.

Flóra számára a maszkolás a mindennapi élet része, különösen a munkahelyi interakciók során. Elmondása szerint érzelmeit folyamatosan elnyomja, hogy elkerülje a konfliktusokat, és hogy „ártalmatlannak” tűnjön mások számára. „*Folyamatosan elnyomom az érzéseimet, ami hihetetlenül nehéz mivel a betegek sokszor felbosszantanak. De nem akarok olyan lenni, hogy rajtuk vezessem le.*” A női szerepekhez kapcsolódó elvárások fokozott maszkolásra kényszerítik, amit saját bevallása szerint azért tesz, hogy ne „bántsák”. Ez a maszkolási stratégia különösen nehéz és kimerítő számára, hiszen az autizmussal együtt járó érzelmi túlterheltség

és szenzoros érzékenység sokszor nehezíti az ilyen mértékű önkontroll fenntartását. Flóra számára ez a viselkedés az interszekcionalitás megnyilvánulása: nőként elvárják tőle, hogy kedves és alkalmazkodó legyen, ami miatt autizmusa tüneteit gyakran elrejtí. Ezt a kettős normakövetést, amely egyszerre fakad a női szerepekkel és az autizmussal kapcsolatos társadalmi elvárásokból, rendkívül kimerítőnek találja.

Flóra tapasztalatai rávilágítanak arra, hogy az autizmussal élő nőket gyakran érik a nemi szerepekkel kapcsolatos társadalmi nyomások. Úgy véli, hogy a női autista identitás gyakran rejtve marad, így sok nő folyamatos „görcs” alatt él, önértékelési problémákkal küzdve. *„És az a nő, aki úgy él, hogy fogalma sincs, mi baja és próbál folyamatosan megfelelni, szerintem könnyebben kerül kiszolgáltatott helyzetbe, mint egy férfi.”* Munkahelyén azzal szembesül, hogy a női beszéd témák távol állnak tőle, ami tovább izolálja. Nemi identitása miatt tapasztalt szexuális zaklatást is, illetve saját „extrém naivitását” kihasználva sértő megjegyzések céltáblájává is vált. *„A nő az nő. Maximum annyi, hogy az én esetemben ott volt az extrém naivitás, és ezt a férfiak imádták kihasználni. Főleg idősebbek.”* Flóra példája jól mutatja, hogy az autista nők esetében az autizmus és a női nemi szerepekből fakadó elvárások együttesen formálják és nehezítik a társadalmi helyzeteket.

Flóra munkahelyi élményei rávilágítanak az autizmus és a női identitás kettős nyomására. Az egyik munkahelyén a viselkedéséért gyakran kritizálták és megalázó megjegyzéseket tettek rá, mivel nem felelt meg a tipikus női sztereotípiáknak. *„Egyszer fordult elő, hogy azt mondták nekem, hogy hogy dolgozhatnak itt ilyen értetlen emberek, mint én vagyok. Akkor aznap hazamenni is szégyelltem. Két napig folyamatosan sírtam.”* Szerinte az autizmusából fakadó közvetlen kommunikációja és sajátos érdeklődése szembekerült a női szerepekkel kapcsolatos elvárásokkal. Flóra esetében a társadalmi nyomás és az autizmus kombinációja gyakran eredményezett nehézségeket a munkahelyi kapcsolatok kialakításában és a munkahelyi elfogadottság fenntartásában.

Flóra ötletei a támogatási lehetőségekre hasonló volt a többi megkérdezettéhez. Kiemelte, hogy számára fontos lenne, ha elfogadóbb munkakörnyezetet alakítanának ki. Flóra szerint az autista női munkavállalóknak különösen fontos, hogy olyan környezetet teremtsenek számukra, amely mentes a nemi alapú előítéletektől, és figyelembe veszi a sajátos szenzoros igényeket. Az ő esetében tehát egy támogató környezet lehetővé tenné, hogy önazonos módon legyen jelen a munkahelyén, anélkül, hogy a nőkkel szemben támasztott sztereotípiák és az autista lét sajátos kihívásai miatt maszkolásra kényszerüljön.

Flóra szerint a médiában megjelenő autista karakterek nem tükrözik az autizmussal élő nők valódi tapasztalatait. Elmondása alapján a férfi karakterekkel azonosított, szinte zseniális

képességeket vagy az érzelemmentességet sugalló ábrázolások nem felelnek meg az autista nők valóságának, akik szerint gyakran hiperempatikusak és érzelmileg érzékenyek. „*Én örülnék egy hiperempatikus autista női karakternek a mozivásznon, vagy a mesékben. Úgyhogy elkezdtem én magam csinálni egy ilyen mesét. Aztán ki tudja mi lesz belőle.*”

5. Táblázat: Összefoglaló az interjú főbb eredményeiről

Viktória Erika Nóra Boglárka Katalin Anikó Abigél Flóra

<i>Maszkolás</i>	Beilleszkedés, társadalmi normáknak megfelelés.	Félreértések a maszkolás miatt.	Nem ismerik meg a valódi énjét.	„Megfelelő” arckifejezés.	Önazonosság	Konfliktus elkerülése	Levette a maszkot	Mindennapos maszkolás
<i>Kihívások</i>	Problémák a munkakörnyezettel	Célzások, feladatok struktúrája	Alulértékelik szakmai kompetenciáit	Elvárt szociális készségek	Autizmussal élő női vezetők	perfekcionizmus	Kommunikáció	Viselkedési normák
<i>Támogatások</i>	Anyagi támogatás	Rehabilitációs mentor	Mentori program	Ingerszegény környezet, hibrid munkavégzés	Jutalmazó, dicsérő rendszer	„Csendes” helyek	Környezetoktatása	Elfogadóbb, befogadó környezet
<i>Médiamegjelenés</i>	Negatív kontextus, sztereotípiák	„divatdiagnózis”	„világjáróvá”	Női identitás szempontjából káros.	Hiányzó női karakterek	Pozitív sztereotípiák	Egyre több médiamegjelenés	hiperempatikus női karakterek

7. DISZKUSZIÓ ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

7.1. Az eredmények összefoglalása

A következőkben összefoglalom a kutatás megfontosabb eredményeit, választ adva a kutatási kérdésekre is. Az összefoglalásban egyik oldalról jelzem, hogy mely kutatási eredmények kapcsolódnak a szakirodalomhoz, illetve kiemelem a véleményem szerint legfontosabb meglátásokat.

Az interjúk alapján a meghallgatott nők életében a diagnózisig vezető út súlyos megpróbáltatásokkal járt, elsősorban abból adódóan, hogy különböztek a környezetükben élőktől. Számos esetben ez hosszan tartó stresszt és a kiégéshez hasonló tüneteket eredményezett. A szakirodalom alapján megerősíthető, hogy a nők nagyobb mértékben vannak kitéve lelki eredetű problémáknak, mint a szorongás vagy a depresszió. (Mandy et al., 2012; Huke et al., 2013) A diagnózis mind a nyolc interjúalany számára rövid ideig tartó megkönnyebbülést hozott, ám több esetben negatív társadalmi fogadtatással szembesültek.

Gyakori volt a diagnózis érvénytelenítése a közvetlen környezet részéről, amikor családtagok, barátok vagy ismerősök próbálták meggyőzni őket arról, hogy „ők nem lehetnek autisták.” Érdemes kiemelni, hogy a környezet sokszor az autizmust tévesen az értelmi fogyatékossgal azonosította.

A foglalkoztatás és a munkavégzés akadályainak vizsgálatakor kiemelt figyelmet fordítottam a maszkolás jelenségére. Dolgozatomban számos alkalommal hangsúlyoztam ennek különös jelentőségét a női autizmus kontextusában, kutatásokkal alátámasztva. A szakirodalom alapján már tudjuk, hogy a maszkolás sokkal jobban jellemző a nőkre, mint a férfiakra. (Head et al., 2014; Sedgewick et al., 2015) Az interjúk alapján a kényszeres maszkolás – amely gyakran a munkahelyi beilleszkedés céljából történik – nagyon komoly kihívást jelent az érintett nők számára, mivel a hosszú órákon át tartó tudatos maszkolás rendkívül megterhelő, és fokozottan növeli a korai kiégés kockázatát. Az interjúk során valamennyi résztvevő beszámolt arról, hogy életében a maszkolás kiemelkedő szerepet játszott és játszik, illetve jelenleg is meghatározó tényező. Egyes esetekben a megkérdezettek arról nyilatkoztak, hogy képtelenek abbahagyni a maszkolást, mivel céljuk a társadalmi normákhoz való alkalmazkodás és a közösségbe való beilleszkedés. Ezt a szakirodalom is alátámasztja, miszerint az autizmus spektrumzavarral élő nők esetében gyakran magasabb a társas motiváció és a hagyományos barátságok kialakításának képessége. (Head et al., 2014; Sedgewick et al., 2016) A maszkolás azonban gyakran félreértések forrásává is vált, mivel a résztvevők néhány

helyzetben éppen emiatt tapasztaltak kommunikációs konfliktusokat: ez a jelenség nem szerepelt az általam olvasott szakirodalomban.

Az első kutatási kérdésekre (Milyen akadályokkal szembesülnek az autizmussal élő nők a munkaerőpiacon?) a kutatási eredmények alapján a következő megállapításokra jutottam:

- Az érintett nők számára jelentős kihívást jelent a munkahelyi kommunikáció, különösen az úgynevezett „small talk”, vagyis a személyes kötődést nélkülöző, jelentéktelen témákban folytatott társalgás.
- A hagyományos kommunikációs formák, mint a célozgatások vagy a rejtett jelentések, további nehézséget okoznak: sokan kifejezetten preferálják az egyenes beszédet, mivel az árnyalt kommunikáció félreértésekhez vezethet.
- Az autizmussal élő nők számára a feladatok struktúrálása is kihívást jelenthet; gyakran nehézséget okoz az egyes feladatok idő- és energiaigényének felmérése, ami bizonytalanságot szül a feladatok végrehajtásában.
- APA (2013) alapján már tudjuk, hogy az autisztikus diád második eleme a túl- vagy alulérzékenység bizonyos ingerekre. A munkahelyi környezet különböző ingerei – például a nagy létszámú munkatársi jelenlét, a zaj és a folyamatos pörgés jelentős mértékben akadályozhatja a hatékony munkavégzést. Ezek az ingerek kedvezőtlenül hatnak az autizmussal élő nők koncentrációjára és teljesítményére, így hosszú távon is komoly kihívást jelentenek számukra.

Az interszekcionalitás szempontjából vizsgálva ezeket a kihívásokat megfigyelhető, hogy ezek a problémák egy része különösen a nemi szerepek és az autizmusból adódó egyedi igények metszéspontjában jelenik meg. A munkahelyi small talk például nemcsak az autizmus miatt jelent akadályt, hanem a nőkre irányuló sztereotípiák miatt is. A nők felé gyakran elvárás, hogy társaságban kapcsolódjanak másokhoz, és kedvesen, figyelmesen viselkedjenek, ami további nyomást helyez az autizmussal élő nőkre, akiknek ezek a helyzetek energiát felemésztőek és természetellenesek. Ezt egybeesés a szakirodalommal is (Christov-Moore et al., 2014), amely szerint a nemi elvárások gyakran azt diktálják, hogy a nők legyenek empátikusak és alkalmazkodók.

Az árnyalt kommunikáció esetében szintén hasonló a helyzetük. Nőként a társadalomnak vannak bizonyos elvárásai a kommunikációs stílust illetően, viszont mint autizmussal élő személyek sokkal inkább részesítik előnyben az egyenes beszédet szimplán azért, mert nem

okoz gondot nekik ennek a megértése. Ez a kettősség gyakran vezet félreértésekhez és feszültségekhez a munkahelyen, mivel a közvetlen kommunikációjukat időnként keménynek vagy túl nyersnek értelmezik.

Az interjúk eredményei alapján a leggyakoribb diszkriminációs előítéletek egyértelműen két irányba vezetnek. Az egyik, hogy az autizmussal élőket az értelmi fogyatékosokkal azonosítják. Ez a sztereotípiát több interjúban is megjelent, az érintettek arról beszéltek, hogy rendkívül gyakori ez az előítélet. A másik, hogy az autizmussal élőket zseniként azonosítják, akik valamilyen területen kiemelkedőek, míg a többin gyengén teljesítenek. Ez is szintén nagyon gyakori ábrázolása az autizmusnak, főleg filmekben, sorozatokban, amelyet a szakirodalom is megerősített. (Nordahl-Hansen, Øien, & Fletcher-Watson, 2018)

Az interjúkban diszkriminációs élményeikről is szót ejtettek az interjúalanyok. Az érintettek közül többen beszámoltak arról, hogy kollégáik lassúnak, alkalmatlannak vagy "furcsának" tartották őket, melyeket autisztikus tüneteik, illetve azok maszkolása okozott. Például Flóra azzal szembesült, hogy munkatársai butának és lassúnak nevezték, ami megnehezítette számára a feladatok elvégzését és a beilleszkedést. Az autizmussal élő nők esetében gyakori probléma, hogy a kollégák félreértelmezik közvetlen kommunikációs stílusukat, amely sokszor szokatlan vagy nyers hatást kelt. Ennek következtében izolálódhatnak a munkahelyi közösségtől, ahogyan ezt több interjúalany is kiemelte, köztük Boglárka is. Az érintett nők tapasztalatai szerint nem ritka, hogy autizmusuk miatt erő diszkriminációjukat tovább fokozza női mivoltuk, például gyakori, hogy inkompetensnek vagy túlzottan érzelmesnek ítélik őket. Flóra például szexuális zaklatás áldozata lett munkahelyén, ami esetében részben autizmusa miatti kiszolgáltatottságát, részben női identitását érintette. A szexuális zaklatás gyakori témája a fogyatékkal élő nőkkel foglalkozó szakirodalomnak (Davis, 2011), de számomra megdöbbentő volt, hogy ez saját kutatásomban is előjött.

Többen tapasztalták, hogy diagnózisukat a környezetük nem fogadta el, sőt, megkérdőjelezte annak valóságát. Ez az érvénytelenítés gyakran olyan előítéletekre épül, amelyek az autizmust csak súlyos vagy férfiakra jellemző állapotként ismerik el, így az érintett nők küzdenek azzal, hogy környezetük elfogadja állapotukat.

A második kutatási kérdés megválaszolása során az érintett nők körében jelenleg elérhető és hasznosnak tartott munkahelyi támogatások felmérése közben számos közös igényt azonosítottam.

Az interjúalanyok közül egyedül Erika számolt be arról, hogy munkáltatója támogatja őt valamilyen formában, míg a többi résztvevő nem kap semmilyen munkahelyi támogatást, annak

ellenére, hogy autizmus diagnózissal rendelkeznek. A hasznosnak vélt támogatásokra a következő ötletek merültek fel: rehabilitáció biztosítása a könnyebb beilleszkedés érdekében, a munkatársak edukálása az autizmusról, illetve munkatársi-érzékenyítő programok, csendes sarkok vagy szobák, rendszeres szünetek biztosítása továbbá rugalmas, esetlegesen hibrid munkavégzés, ha a feladatok lehetővé teszik. A kutatások kiemelik, hogy az autizmus spektrumzavarral élő felnőttek munkavállalását elősegítő tényezők között meghatározó a munkáltatói támogatás, amely magában foglalhatja például a munkakörnyezet igényeik szerint való módosítását, a munkakör igényeihez való alkalmazkodás elősegítését is. (Burt, Fuller & Lewis, 1991) Sajnos ahhoz képest, hogy mennyi mindent lehetne nyújtani az autizmussal élőknek, hogy segítsük őket, illetve megkönnyítsük számukra a munkavégzést az eredmények igazolják, hogy a munkáltatók koránt sem tesznek meg mindent ennek érdekében. Ennek hátterében véleményem szerint önérvényesítési problémák lehetnek, de nem szabad elfeledni, hogy ezek a nők nap mint nap azért maszkolnak és szenvednek, hogy jobban beilleszkedjenek a társadalomban, ezek után pedig tényleg furcsa lenne, ha önérvényesítenének a munkahelyükön.

Harmadik kutatási kérdésen keresztül az autizmus médiamegjelenését vizsgáltam. Az ötödik fejezetben ismertettem saját médiaelemzésem eredményeit, de kíváncsi voltam, hogy az érintettek véleményeire is.

Az interjúk alapján a megkérdezett nők általában kritikusak az autizmus magyar médiabeli ábrázolásával kapcsolatban. A legtöbben úgy látják, hogy a média gyakran sztereotipizálva mutatja be az autizmust, amely sok esetben torzítja a valóságot és fenntartja az előítéleteket. Többen említik, hogy a médiában az autizmusról szóló tartalmak két végletet erősítenek: az autista személyeket gyakran zseniként vagy súlyosan fogyatékosként ábrázolják, így a spektrum közepén állók – akik a mindennapi életben viszonylag jól funkcionálnak – szinte láthatatlanok maradnak.

Viktória szerint az autizmus gyakran negatív kontextusban jelenik meg, és az autizmussal élő emberekre betegként vagy „magatehetetlenként” hivatkoznak. Ez a negatív ábrázolás különösen káros az autista nők számára, akik már eleve több társadalmi elvárásnak igyekeznek megfelelni. Erika is úgy véli, hogy a média hajlamos szélsőséges képet mutatni, és szerinte az autizmust gyakran divat diagnózisként állítják be, ami hiteltelenné teszi az autista személyek mindennapi küzdelmeit. Nóra számára az autizmus járványként való említése, valamint az autista gyermekek verekedősként való bemutatása is zavaró, mivel ez tovább erősíti az előítéleteket és félelmeket. Az utóbbit Jones és Harwood (2009) kutatása is megerősíti.

Többen kiemelik, hogy a médiában alig jelenik meg a női autizmus, és amikor az autista karakterek mégis feltűnnek, azok gyakran férfiakra szabott sztereotípiákat követnek, például zsenialitást vagy érzelmi távolságtartást mutatva. Ezeket a szakirodalom is megerősíti. (Pham, Sandberg, Trinkl, & Thayer, 2022) Boglárka szerint ez a torz ábrázolás azt sugallja, hogy az autizmus nem lehet nőies, és nem tükrözi a nők empátikusabb és érzelmesebb oldalát. Flóra szintén úgy véli, hogy a média jobban reprezentálhatná az érzelmileg kifejező, empátikus autista női karaktereket, akik reálisabban tükröznék a nők autizmussal kapcsolatos tapasztalatait. Az eredmények sajnos nagyon negatívak annak tudatában, hogy a média képes javítani a közvélemény hozzáállását, növelve az érintettek társadalmi elfogadottságát és csökkentve az őket érintő előítéleteket. (Nordahl-Hansen, 2017)

Az interjúalanyok véleményét saját médiaelemzésem eredményeivel is összevetem. Míg az érintettek döntő többsége úgy látja, hogy a média negatív hangvétellel, sok sztereotípiával mutatja be az autizmust, saját kutatásom szerint a magyar médiatartalmak igyekeznek semleges vagy pozitív hangvétellel írni az ASD-ről. Ezzel egyedül Erika értett egyet, aki elmondása alapján régen találkozott egyértelműen negatív cikkel vagy híryanaggal. Sztereotípiák tekintetében saját eredményeim szerint a vizsgált médianyagok csupán 33,3%-ka tartalmaz valamilyen előítéletet, a legtöbb médianyaggal az általánosítás volt a legnagyobb probléma, de találtam olyan bejegyzést is, amely betegségként hivatkozott az autizmusra. Véleményem szerint manapság már a magyar média igyekszik kerülni azt, hogy negatív hangvétellel, sztereotipizálva készítsen olyan médianyagokat, amelyek olyan témákban készülnek, mint az autizmus, de tény, hogy ezek még mindig jelen vannak, ahogy az interjúalanyok is beszámoltak róla. Az érintettek megállapítását, miszerint a médiában kevés női autizmussal élő karakter jelenik meg, saját kutatásom is megerősíti, hiszen a vizsgált médianyagok csupán 10%-a szólt nőkről.

6. Táblázat: A kutatás eredményei összevetve a szakirodalommal

	<i>Saját eredmények</i>	<i>Szakirodalom</i>
<i>Maszkolás</i>	Meghatározó az érintettek életében a társadalmi beilleszkedés miatt. Rendkívül stresszes számukra, a kiégés szélére kerülnek miatta. Egyes esetekben konfliktusok forrása is lehet.	A szakirodalom szintén beszámolt a maszkolás fontosságáról ezeknek a nőknek az életükben, illetve hátrányos következményeiről is készült kutatás. Mindazonáltal a maszkolásból eredő konfliktusokkal nem találkoztam az általam olvasott szakirodalomban.
<i>Munkahelyi kihívások</i>	Az interjúalanyok többsége a következőkről számolt be: nehézségek a kommunikációval kapcsolatban (például small talk vagy célozgatások), nehézségek a feladatok struktúrálásával illetve érzékenység különböző ingerekre.	A szakirodalom megerősítette a kutatásaim eredményét.
<i>Támogatások</i>	A leginkább hasznosnak vélt támogatások az interjúalanyok szerint: rehabilitációk, munkatársak edukálása, csendes sarkok vagy szobák, rendszeres szünetek és hibrid munkavégzés.	A rehabilitációkat, a munkatársak oktatását, a rendszeres szüneteket, illetve a hibrid munkavégzést a szakirodalom megerősítette, ám a csendes sarkokkal nem találkoztam az általam olvasott szakirodalomban.
<i>Diszkriminációs előítéletek</i>	Savant szindróma túlzott megjelenítése, illetve az autizmus az értelmi fogyatékosághoz való hasonlítása.	A savant szindrómát a szakirodalom egyértelműen megerősítette, ám az autizmus értelmi fogyatékosághoz való hasonlításáról nem találtam részletes anyagokat.
<i>Média reprezentáció</i>	Inkább semleges vagy pozitív hangvétel, de sztereotípiák még gyakran előfordul. Női karakterek, történetek szinte teljes hiánya.	Tudomásom szerint eddig még nem készült olyan kutatás, amely az autizmust ma Magyarországon médiaelemzéssel (is) vizsgálná, így ebben a tekintetben összehasonlítási alapom nem volt. A nemzetközi kutatások szerint inkább negatív a

	hangvétele a médiának, ez az egyetlen eltérés, de megerősítik az eredményeim, miszerint még mindig sok a sztereotípiát és nagyon kevés a női karakter.
--	--

Forrás: Saját szerkesztés

7.2. Gyakorlati javaslatok

A kutatási folyamat, illetve az eredmények bemutatása után szeretnék dolgozatomban néhány gyakorlati javaslatot is tenni az érintett nők helyzetének megkönnyítése céljából.

Az első és egyben legfontosabb az autizmus-barát munkahelyi környezetek kialakítása. Az interjúkból és az eredményekből egyértelműen látható, hogy mennyi nehézséggel küzdenek ezek a nők a munkában. Az autizmus spektrumzavarral élők számára véleményem szerint az egyik legfontosabb a megfelelő környezet kialakítása, amely minimalizálja a zavaró ingereket, például a zajt vagy a zsúfoltságot. Olyan terekre lenne szükség, ahol elvonulhatnak, vagy nyugodtan dolgozhatnak, ez hozzájárulna a hatékonyabb munkavégzéshez és a kiégés kockázatának csökkentéséhez. Ha a munkavégzés helye open office jellegű akkor is lehetőséget tenne teremteni olyan szobákra, sarkakra, tárgyalók kialakítására, ahova az érintett személy néha el tud vonulni, amikor túltelítődik ingerekkel.

A rugalmas munkaidő és az esetleges hibrid munkavégzés lehetősége szintén nagyon sokat segíthet, hiszen lehetővé teszi az érintettek számára, hogy munkatempójukat saját ritmusuk szerint alakítsák, és csökkentsék a túlzott stressz kockázatát. Ez a spektrumon elhelyezkedő munkavállalóknak különösen előnyös, mivel számukra sokszor nehezebb a kötött munkaidőhöz való alkalmazkodás.

A tapasztalt mentorok jelenléte – mint Erika munkahelyén -, akik ismerik az autizmus jellemzőit és kihívásait, segítheti az autista nők beilleszkedését és a munkahelyi elvárások kezelését. A mentorálás során figyelmet kell fordítani a feladatok strukturálására és az egyértelmű visszajelzések biztosítására, amelyek nélkülözhetetlenek a hatékony munkavégzéshez.

A neurodiverzitás iránti elfogadás előmozdítása érdekében érdemes képzési programokat is indítani, amelyek oktatják a munkatársakat az autizmusról és az autizmussal élők speciális

igényeiről. Az autizmus-barát szemléletmód elterjesztésével csökkenthető az érintett munkavállalókkal szembeni diszkrimináció és előítéletek.

Az autizmussal élők számára a mentális egészség támogatása különösen fontos, mivel a munkahelyi kihívások és az autizmus sajátos nehézségei gyakran magas stressz-szintet okoznak. A munkahelyeken érdemes mentális egészséget támogató programokat, például pszichológiai tanácsadást vagy mentálhigiénés szemináriumokat szervezni, amelyek az autista munkavállalók sajátos igényeit is figyelembe veszik.

Emellett célszerű lehet támogatni az autizmussal kapcsolatos önszorgó csoportok szervezését a munkahelyeken, ahol a munkavállalók megoszthatják tapasztalataikat és megküzdési stratégiáikat. Továbbá, az autizmussal élők számára a munkához szükséges készségek fejlesztése kifejezetten fontos lehet a sikeres integráció érdekében.

A munkáltatók támogathatják az autista munkavállalók számára kidolgozott feladatmenedzsmentet, kommunikációs készségeket és időkezelést fejlesztő tréningek szervezését, amelyek segítik őket abban, hogy jobban eligazodjanak a munkahelyi elvárások között. Ezek a tréningek hosszú távon javítják a munkavállalók hatékonyságát és csökkentik a stresszt, ami hozzájárul a munkavállalók elégedettségéhez és a munkahelyi teljesítményhez.

7.3. További kutatási lehetőségek

Dolgozatomban az autizmussal élő nők helyzetét vizsgáltam az interszekcionalitás segítségével. Az autizmussal élő nők egyedi társadalmi helyzetét és munkahelyi kihívásait eddig kevésbé vizsgálták a nemzetközi és a hazai kutatásokban, különösen a munkahelyi alkalmazkodás, a szociális készségek fejlesztése és a társadalmi elvárásokkal való összeütközések területén.

Bár számos ajánlás született az autizmus-barát munkahelyi környezet kialakítására, a támogatások tényleges hatásainak felmérése még nem történt meg teljeskörűen. Az ilyen típusú kutatásoknak érdemes lenne felmérniük a rugalmasság, a mentorálás és a munkatársi érzékenyítő programok hatékonyságát, valamint az egyéni munkaterületek biztosításának eredményeit az autizmussal élő nők integrációjában. Mint ahogy az eredmények is mutatják, az autizmussal élők gyakran érzékenyek a környezeti ingerekre, ami befolyásolja munkahelyi teljesítményüket. A szenzoros igények részletes vizsgálata és a munkahelyi adaptációk hatékonyságának feltérképezése, például csendes terek kialakítása vagy a munkahelyi világítás szabályozása, további iránymutatást nyújthat a foglalkoztatók számára.

Az autizmussal élő nők gyakran alkalmazzák a maszkolást, hogy megfeleljenek a társadalmi elvárásoknak, ám ez hosszú távon jelentős mentális terhet és kiégéshez vezethet. További kutatások hasznosnak bizonyulnának a maszkolás mentális egészségre gyakorolt hatásainak felmérésére, valamint annak megértésére, hogy milyen munkakörnyezeti támogatások segíthetik az érintettek számára a stressz csökkentését és az önazonosság megőrzését.

A dolgozatban felvetett médiaelemzés során fontos lenne tovább vizsgálni, hogy a különböző sztereotípiák, például a zseni vagy a gondoskodásra szoruló karakterek, hogyan befolyásolják a társadalmi megítélést. Az autizmus spektrumát reálisan bemutató médiatartalmak pozitív hatással lehetnek a társadalmi elfogadásra, ezért fontos lehetne további kutatásokat végezni a médiafejlesztések lehetséges hatásairól.

Természetesen az interszekcionalitás keretein belül más kisebbségi csoportok vizsgálata is javallott, így jobban megértve azon embertársaink helyzetét, akiknek nap mint nap többszörösen is meg kell küzdeniük a diszkriminációval.

8. Irodalomjegyzék

Aarons, M. and Gittens, T. (2002) *The Handbook of Autism*. 2 edn. Routledge. Available at: <https://doi.org/10.4324/9780203019665>.

Akhtar, N., Dinishak, J. and Frymiare, J.L. (2022) 'Still Infantilizing Autism? An Update and Extension of Stevenson et al. (2011)', *Autism in Adulthood*, 4(3), pp. 224–232. Elérhető: <https://doi.org/10.1089/aut.2022.0014>.

Allely, C. (2019) 'Exploring the female autism phenotype of repetitive behaviours and restricted interests (RBRIs): a systematic PRISMA review', *Advances in Autism*, 5(3), pp. 171–186. Elérhető: <https://doi.org/10.1108/AIA-09-2018-0030>.

Alper, M. et al. (2023) 'TikTok as algorithmically mediated biographical illumination: Autism, self-discovery, and platformed diagnosis on #autisttok', *New Media & Society*, p. 14614448231193091. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/14614448231193091>.

American Psychiatric Association (2013) *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders*. Fifth Edition. American Psychiatric Association. Elérhető: <https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425596>.

Angulo-Jiménez, H. and DeThorne, L. (2019) 'Narratives About Autism: An Analysis of YouTube Videos by Individuals Who Self-Identify as Autistic', *American Journal of Speech-Language Pathology*, 28(2), pp. 569–590. Elérhető: https://doi.org/10.1044/2018_AJSLP-18-0045.

Antal, L. (1976) *A tartalomelemzés alapjai*. Budapest, Magvető Kiadó.

Antezana, L. et al. (2019) 'Gender differences in restricted and repetitive behaviors and interests in youth with autism', *Autism Research*, 12(2), pp. 274–283. Elérhető: <https://doi.org/10.1002/aur.2049>.

Aragon-Guevara, D. et al. (2023) 'The Reach and Accuracy of Information on Autism on TikTok', *Journal of Autism and Developmental Disorders* [Preprint]. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-023-06084-6>.

Australian Bureau of Statistics (2013) 'Labour Force Commentary September'. Elérhető: [https://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/meisubs.nsf/0/4194B8EEAFA758AFCA257BFF000B967F/\\$File/62020_sep%202013.pdf](https://www.ausstats.abs.gov.au/ausstats/meisubs.nsf/0/4194B8EEAFA758AFCA257BFF000B967F/$File/62020_sep%202013.pdf) (Letöltve: 2024. 07.30.).

Autism Spectrum Australia [Aspect] (2013) *We belong: The experiences, aspirations and needs of adults with Asperger's disorder and high functioning autism*. Elérhető: https://www.aspect.org.au/uploads/documents/Research/Autism_Spectrum_WE_BELONG_Research_Report-FINAL_LR_R.pdf (Letöltve: 2024.10.17.).

Bagatell, N. (2010) 'From Cure to Community: Transforming Notions of Autism', *Ethos*, 38(1), pp. 33–55. Available at: <https://doi.org/10.1111/j.1548-1352.2009.01080.x>.

Bakombo, S., Ewalefo, P. and Konkle, A.T.M. (2023) 'The Influence of Social Media on the Perception of Autism Spectrum Disorders: Content Analysis of Public Discourse on YouTube Videos', *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(4), p. 3246. Elérhető: <https://doi.org/10.3390/ijerph20043246>.

Balázs-Földi, E. (2016) 'Fogyatékos és megváltozott munkaképességű személyek alkalmazási gyakorlata a nyílt munkaerő-piacon.', *International Journal of Engineering and Management Sciences*, 1(1), pp. 1–13.

Baldwin, S., Costley, D. and Warren, A. (2014) 'Employment Activities and Experiences of Adults with High-Functioning Autism and Asperger's Disorder', *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(10), pp. 2440–2449. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-014-2112-z>.

Balogh, L. (2013) 'Roma nőkkel kapcsolatos szakpolitikai megközelítések', in *A romapolitikák értékelési módszerei és a magyar kormányzatok romapolitikái*. Nemzeti Közszerológati Egyetem.

Barnes, C. (1992) *Disabling imagery and the media: an exploration of the principles for media representations of disabled people*. S.l.: BCODP.

Baroutsis, A. et al. (2023) 'How is autism portrayed in news media? A content analysis of Australian newspapers articles from 2016–2018', *Disability & Society*, 38(6), pp. 963–986. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/09687599.2021.1971067>.

Barrett, S.L. et al. (2015) 'The Adult Repetitive Behaviours Questionnaire-2 (RBQ-2A): A Self-Report Measure of Restricted and Repetitive Behaviours', *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(11), pp. 3680–3692. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-015-2514-6>.

Beatty, J.E. and Kirby, S.L. (2006) 'Beyond the Legal Environment: How Stigma Influences Invisible Identity Groups in the Workplace', *Employee Responsibilities and Rights Journal*, 18(1), pp. 29–44. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10672-005-9003-6>.

Berger, R.J. and Lorenz, L.S. (eds) (2016) *Disability and qualitative inquiry: methods for rethinking an ableist world*. London New York: Routledge (Interdisciplinary disability studies). Elérhető: <https://doi.org/10.4324/9781315577333>.

Bernáth, A. *et al.* (2022) 'A fogyatékosággal élő emberek jogaival és társadalmi részvételével kapcsolatos lakossági attitűdök.', in *Társadalmi Riport 2022*. Budapest: TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt., pp. 493–506.

Betz, N.E. (2008) 'Women's career development.', *Psychology of women: A handbook of issues and theories*, 2nd ed., pp. 717–752.

Bie, B. and Tang, L. (2015) 'Representation of Autism in Leading Newspapers in China: A Content Analysis', *Health Communication*, 30(9), pp. 884–893. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/10410236.2014.889063>.

Bobbitt-Zeher, D. (2011) 'Gender Discrimination at Work: Connecting Gender Stereotypes, Institutional Policies, and Gender Composition of Workplace', *Gender & Society*, 25(6), pp. 764–786. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/0891243211424741>.

Bodfish, J.W. *et al.* (2000) 'Varieties of repetitive behavior in autism: Comparisons to mental retardation.', *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 30(3), pp. 237–243. Elérhető: <https://doi.org/10.1023/A:1005596502855>.

Bos, A.E.R. *et al.* (2009) 'Mental Illness Stigma and Disclosure: Consequences of Coming out of the Closet', *Issues in Mental Health Nursing*, 30(8), pp. 509–513. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/01612840802601382>.

Boyce, T. (2006) 'Journalism and expertise.', *Journalism Studies*, 7(6), pp. 889–906. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/14616700600980652>.

Brown, C.L. and Emery, J.C.H. (2010) 'The Impact of Disability on Earnings and Labour Force Participation in Canada: Evidence from the 2001 PALS and from Canadian Case Law', *Journal of Legal Economics*, 16(2), pp. 19–59.

Brownlow, C., O'Dell, L. and Rosqvist, H.B. (2013) 'Commentary: challenging representations of autism – exploring possibilities for broadcasting the self on YouTube', *Journal on Developmental Disabilities*, 19(1), pp. 90–95.

Bularca, M.C. *et al.* (2022) 'Looking for the Sustainability Messages of European Universities' Social Media Communication during the COVID-19 Pandemic', *Sustainability*, 14(3), p. 1554. Elérhető: <https://doi.org/10.3390/su14031554>.

Burt, D.B., Fuller, S.P. and Lewis, K.R. (1991) 'Brief report: Competitive employment of adults with autism', *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 21(2), pp. 237–242. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/BF02284763>.

Bury, S.M., Hedley, D. and Uljarević, M. (2021) 'Restricted, Repetitive Behaviours and Interests in the Workplace: Barriers, Advantages, and an Individual Difference Approach to Autism Employment', in E. Gal and N. Yirmiya (eds) *Repetitive and Restricted Behaviors and Interests in Autism Spectrum Disorders*. Cham: Springer International Publishing (Autism and Child Psychopathology Series), pp. 253–270. Elérhető: https://doi.org/10.1007/978-3-030-66445-9_15.

Capo, L.C. (2001) 'Autism, employment, and the role of occupational therapy', *Work (Reading, Mass.)*, 16(3), pp. 201–207.

Carter, A.S. *et al.* (2005) 'Social Development in Autism', in F.R. Volkmar *et al.* (eds) *Handbook of Autism and Pervasive Developmental Disorders*. 1st edn. Wiley, pp. 312–334. Elérhető: <https://doi.org/10.1002/9780470939345.ch11>.

Cheak-Zamora, N.C. *et al.* (2013) 'Disparities in Transition Planning for Youth With Autism Spectrum Disorder', *Pediatrics*, 131(3), pp. 447–454. Elérhető: <https://doi.org/10.1542/peds.2012-1572>.

Christov-Moore, L. *et al.* (2014) 'Empathy: Gender effects in brain and behavior', *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 46, pp. 604–627. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2014.09.001>.

Cimera, R.E., Burgess, S. and Wiley, A. (2013) 'Does Providing Transition Services Early Enable Students with ASD to Achieve Better Vocational Outcomes as Adults?', *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*, 38(2), pp. 88–93. Elérhető: <https://doi.org/10.2511/027494813807714474>.

Clarke, J.N. (2012) 'Representations of Autism in US Magazines for Women in Comparison to the General Audience: 2000–2009 US English language publications', *Journal of Children and Media*, 6(2), pp. 182–197. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/17482798.2011.587143>.

Colella, A.J. and Bruyère, S.M. (2011) 'Disability and employment: New directions for industrial and organizational psychology.', *APA handbook of industrial and organizational psychology, Vol 1: Building and developing the organization.*, pp. 473–503. Elérhető: <https://doi.org/10.1037/12169-015>.

Collins, P.H. (1998) 'It's All In the Family: Intersections of Gender, Race, and Nation', *Hypatia*, 13(3), pp. 62–82. Elérhető: <https://doi.org/10.1111/j.1527-2001.1998.tb01370.x>.

Crenshaw, K. (1989) 'Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics', *The University of Chicago Legal Forum*, 140.

Crenshaw, K. (1991) 'Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color', *Stanford Law Review*, 43(6), p. 1241. Elérhető: <https://doi.org/10.2307/1229039>.

Dajnoki, K. (2011) 'Fogyatékos, illetve megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásának megítélése a szervezetben.', *Acta Scientiarum Socialium*, (34), pp. 85–93.

Dajnoki, K. (2012) 'Esélyegyenlőség és diszkrimináció - fogyatékos és megváltozott munkaképességű személyek a munka világában.', *Közép-Európai Közlemények*, 5(1), pp. 145–156.

Davidson, J. (2007) "'In a World of her Own...": Re-presenting alienation and emotion in the lives and writings of women with autism', *Gender, Place & Culture*, 14(6), pp. 659–677. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/09663690701659135>.

Davis, A.D. (2011) 'Coming Out and Coming Through', *Journal of Lesbian Studies*, 15(1), pp. 75–82. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/10894160.2010.508423>.

Davis, K. (2008) 'Intersectionality as buzzword: A sociology of science perspective on what makes a feminist theory successful', *Feminist Theory*, 9(1), pp. 67–85. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/1464700108086364>.

Dean, M. and Nordahl-Hansen, A. (2022) 'A Review of Research Studying Film and Television Representations of ASD', *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 9(4), pp. 470–479. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s40489-021-00273-8>.

Deth, R. *et al.* (2008) 'How environmental and genetic factors combine to cause autism: A redox/methylation hypothesis', *NeuroToxicology*, 29(1), pp. 190–201. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.neuro.2007.09.010>.

Draaisma, D. (2009) 'Stereotypes of autism', *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 364(1522), pp. 1475–1480. Elérhető: <https://doi.org/10.1098/rstb.2008.0324>.

Duvekot, J. *et al.* (2017) 'Factors influencing the probability of a diagnosis of autism spectrum disorder in girls versus boys', *Autism*, 21(6), pp. 646–658. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/1362361316672178>.

Dworzynski, K. *et al.* (2012) 'How Different Are Girls and Boys Above and Below the Diagnostic Threshold for Autism Spectrum Disorders?', *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 51(8), pp. 788–797. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2012.05.018>.

Entman, R.M. (1993) 'Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm', *Journal of Communication*, 43(4), pp. 51–58. Elérhető: <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01304.x>.

European Commission, Eurostat (2014) 'Unemployment rate of people by type of disability, sex and age'. Elérhető: <http://data.europa.eu/88u/dataset/50vwtagi9hiom3zg77ed3q> (Letöltve: 2024.08.03.).

Fassinger, R.E. (2001) 'Women in nontraditional occupational fields.', in *The encyclopedia of women and gender: Sex similarities and the impact of society on gender*. San Diego: CA: Academic Press, pp. 1169–1180.

Federal Statistical Office of Germany (2014) 'Munkanélküliek, foglalkoztatottak, munkaerő, munkanélküliségi ráta: Németország, hónapok, eredeti és tisztított adatok.' Elérhető: <https://www-genesis.destatis.de/genesis/online?operation=abruftabelleBearbeiten&levelindex=1&levelid=1722635760902&auswahloperation=abruftabelleAuspraegungAuswaehlen&auswahlverzeichnis>

[nis=ordnungsstruktur&auswahlziel=werteabruf&code=13231-0001&auswahltext=&](#)

(Letöltve: 2024.08.02.).

Fiske, S.T., Lin, M. and Neuberg, S.L. (1999) 'The continuum model: Ten years later.', *Dual-process theories in social psychology*, pp. 231–254.

Fombonne, E. (2009) 'Epidemiology of Pervasive Developmental Disorders', *Pediatric Research*, 65(6), pp. 591–598. Elérhető: <https://doi.org/10.1203/PDR.0b013e31819e7203>.

Friedman, D. *et al.* (1992) 'A Developmental Event-Related Potential Study of Picture Matching in Children, Adolescents, and Young Adults: A Replication and Extension', *Psychophysiology*, 29(5), pp. 593–609. Elérhető: <https://doi.org/10.1111/j.1469-8986.1992.tb02035.x>.

Georgiades, S., Papageorgiou, V. and Anagnostou, E. (2010) 'Brief Report: Repetitive Behaviours in Greek Individuals with Autism Spectrum Disorder', *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 40(7), pp. 903–906. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-009-0927-9>.

Gerschick, T.J. (2000) 'Toward a Theory of Disability and Gender', *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 25(4), pp. 1263–1268. Elérhető: <https://doi.org/10.1086/495558>.

Giarelli, E. *et al.* (2010) 'Sex differences in the evaluation and diagnosis of autism spectrum disorders among children', *Disability and Health Journal*, 3(2), pp. 107–116. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.dhjo.2009.07.001>.

Gillespie-Lynch, K. *et al.* (2015) 'Changing College Students' Conceptions of Autism: An Online Training to Increase Knowledge and Decrease Stigma', *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 45(8), pp. 2553–2566. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-015-2422-9>.

Gillespie-Smith, K. *et al.* (2021) 'Using social media to be "social": Perceptions of social media benefits and risk by autistic young people, and parents', *Research in Developmental Disabilities*, 118, p. 104081. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2021.104081>.

Glick, P. and Fiske, S.T. (1996) 'The Ambivalent Sexism Inventory: Differentiating hostile and benevolent sexism.', *Journal of Personality and Social Psychology*, 70(3), pp. 491–512. Elérhető: <https://doi.org/10.1037/0022-3514.70.3.491>.

Gould, J. (2017) 'Towards understanding the under-recognition of girls and women on the autism spectrum', *Autism*, 21(6), pp. 703–705. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/1362361317706174>.

Griffith, G.M. *et al.* (2012) "'I just don't fit anywhere': support experiences and future support needs of individuals with Asperger syndrome in middle adulthood", *Autism*, 16(5), pp. 532–546. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/1362361311405223>.

Gutek, B. (2001) 'Working environments', in *The encyclopedia of women and gender: Sex similarities and the impact of society on gender*. San Diego: CA: Academic Press, pp. 1191–1204.

Hagner, D. and Cooney, B.F. (2005) "'I Do That for Everybody': Supervising Employees With Autism", *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 20(2), pp. 91–97. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/10883576050200020501>.

Happé, F.G. *et al.* (2016) 'Demographic and Cognitive Profile of Individuals Seeking a Diagnosis of Autism Spectrum Disorder in Adulthood', *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(11), pp. 3469–3480. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-016-2886-2>.

Hartley, S.L. and Sikora, D.M. (2009) 'Sex Differences in Autism Spectrum Disorder: An Examination of Developmental Functioning, Autistic Symptoms, and Coexisting Behavior Problems in Toddlers', *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39(12), pp. 1715–1722. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-009-0810-8>.

Head, A.M., McGillivray, J.A. and Stokes, M.A. (2014) 'Gender differences in emotionality and sociability in children with autism spectrum disorders', *Molecular Autism*, 5(1), p. 19. Elérhető: <https://doi.org/10.1186/2040-2392-5-19>.

Hedley, D. *et al.* (2018) 'Transition to work: Perspectives from the autism spectrum', *Autism*, 22(5), pp. 528–541. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/1362361316687697>.

Hedley, D., Uljarević, M. and Hedley, D.F.E. (2017) 'Employment and Living with Autism: Personal, Social and Economic Impact', in S. Halder and L.C. Assaf (eds) *Inclusion, Disability and Culture*. Cham: Springer International Publishing, pp. 295–311. Elérhető: https://doi.org/10.1007/978-3-319-55224-8_19.

Hendricks, D. (2010) 'Employment and adults with autism spectrum disorders: Challenges and strategies for success', *Journal of Vocational Rehabilitation*, 32(2), pp. 125–134. Elérhető: <https://doi.org/10.3233/JVR-2010-0502>.

Hill Collins, P. (2002) *Black Feminist Thought*. 0 edn. Routledge. Elérhető: <https://doi.org/10.4324/9780203900055>.

Hillier, A. et al. (2007a) 'Two-Year Evaluation of a Vocational Support Program for Adults on the Autism Spectrum', *Career Development for Exceptional Individuals*, 30(1), pp. 35–47. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/08857288070300010501>.

Hillier, A. et al. (2007b) 'Two-Year Evaluation of a Vocational Support Program for Adults on the Autism Spectrum', *Career Development for Exceptional Individuals*, 30(1), pp. 35–47. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/08857288070300010501>.

Hirschmann, N.J. (2012) 'Disability as a New Frontier for Feminist Intersectionality Research', *Politics & Gender*, 8(3), pp. 396–405. Elérhető: <https://doi.org/10.1017/S1743923X12000384>.

Hodge, N. (2005) 'Reflections on diagnosing autism spectrum disorders', *Disability & Society*, 20(3), pp. 345–349. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/09687590500060810>.

Holton, A.E., Farrell, L.C. and Fudge, J.L. (2014) 'A Threatening Space?: Stigmatization and the Framing of Autism in the News', *Communication Studies*, 65(2), pp. 189–207. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/10510974.2013.855642>.

Honey, E. et al. (2008) 'One-year Change in Repetitive Behaviours in Young Children with Communication Disorders Including Autism', *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 38(8), pp. 1439–1450. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-006-0191-1>.

Howlin, P. (2004) *Autism*. 1. edn. Routledge. Elérhető: <https://doi.org/10.4324/9780203306956>.

Huke, V. et al. (2013) 'Autism Spectrum Disorders in Eating Disorder Populations: A Systematic Review', *European Eating Disorders Review*, 21(5), pp. 345–351. Elérhető: <https://doi.org/10.1002/erv.2244>.

Hull, L. et al. (2017) "'Putting on My Best Normal": Social Camouflaging in Adults with Autism Spectrum Conditions', *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 47(8), pp. 2519–2534. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-017-3166-5>.

Hurlbutt, K. and Chalmers, L. (2004) 'Employment and Adults With Asperger Syndrome', *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, 19(4), pp. 215–222. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/10883576040190040301>.

Huws, J.C. and Jones, R.S.P. (2011) 'Missing voices: representations of autism in British newspapers, 1999–2008', *British Journal of Learning Disabilities*, 39(2), pp. 98–104. Elérhető: <https://doi.org/10.1111/j.1468-3156.2010.00624.x>.

John, R.P., Knott, F.J. and Harvey, K.N. (2018) 'Myths about autism: An exploratory study using focus groups', *Autism*, 22(7), pp. 845–854. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/1362361317714990>.

Jones, S.C. and Harwood, V. (2009) 'Representations of autism in Australian print media', *Disability & Society*, 24(1), pp. 5–18. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/09687590802535345>.

Kanfischer, L., Davies, F. and Collins, S. (2017) "‘I was just so different’": The experiences of women diagnosed with an autism spectrum disorder in adulthood in relation to gender and social relationships', *Autism*, 21(6), pp. 661–669. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/1362361316687987>.

Kantola, J. and Nousiainen, K. (2009) 'Institutionalizing Intersectionality in Europe: INTRODUCING THE THEME', *International Feminist Journal of Politics*, 11(4), pp. 459–477. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/14616740903237426>.

Kaptein, S.A., Gignac, M.A.M. and Badley, E.M. (2009) 'Differences in the workforce experiences of women and men with arthritis disability: A population health perspective', *Arthritis Care & Research*, 61(5), pp. 605–613. Elérhető: <https://doi.org/10.1002/art.24427>.

Kidd, P.M. (2002) 'Autism, an extreme challenge to integrative medicine. Part: 1: The knowledge base', *Alternative Medicine Review: A Journal of Clinical Therapeutic*, 7(4), pp. 292–316.

Kim, E.J., Skinner, T. and Parish, S.L. (2020) 'A study on intersectional discrimination in employment against disabled women in the UK', *Disability & Society*, 35(5), pp. 715–737. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/09687599.2019.1702506>.

Kirchner, J.C. and Dziobek, I. (2013) 'Toward the Successful Employment of Adults with Autism: A First Analysis of Special Interests and Factors Deemed Important for Vocational

Performance’, *Scandinavian Journal of Child and Adolescent Psychiatry and Psychology*, 2(2), pp. 77–85. Elérhető: <https://doi.org/10.21307/sjcapp-2014-011>.

Kiss, M. (2009) ‘Az autizmussal élők és családjaik társadalmi helyzetét felmérő empirikus adatfelvétel.’, in *Autizmus -Tény -Képek*. Autisták Országos Szövetsége. Budapest: Jelenkutató Alapítvány.

Knutsen, J. *et al.* (2019) ‘Sex differences in restricted repetitive behaviors and interests in children with autism spectrum disorder: An Autism Treatment Network study’, *Autism*, 23(4), pp. 858–868. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/1362361318786490>.

Krieger, B. *et al.* (2012a) ‘Becoming a member of the work force: Perceptions of adults with Asperger Syndrome’, *Work*, 43(2), pp. 141–157. Elérhető: <https://doi.org/10.3233/WOR-2012-1392>.

Krieger, B. *et al.* (2012b) ‘Becoming a member of the work force: Perceptions of adults with Asperger Syndrome’, *Work*, 43(2), pp. 141–157. Elérhető: <https://doi.org/10.3233/WOR-2012-1392>.

KSH (2012) ‘Az autisták korcsoport, gazdasági aktivitás és nemek szerint’. Elérhető: https://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_fogyatekossaggal_elok_helyzete (Letöltve: 2024.09.15.).

KSH (2024) ‘A teljes munkaidőben alkalmazásban állók bruttó átlagkeresete a munkavállalók főbb demográfiai jellemzője szerint, negyedévente kumulált’. Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0199.html (Letöltve: 2024.09.17.).

Lai, M.-C. *et al.* (2011) ‘A Behavioral Comparison of Male and Female Adults with High Functioning Autism Spectrum Conditions’, *PLoS ONE*. Edited by J.G. Scott, 6(6), p. e20835. Elérhető: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0020835>.

Lai, M.-C., Lombardo, M.V., Ecker, C., *et al.* (2015) ‘Neuroanatomy of Individual Differences in Language in Adult Males with Autism’, *Cerebral Cortex*, 25(10), pp. 3613–3628. Elérhető: <https://doi.org/10.1093/cercor/bhu211>.

Lai, M.-C., Lombardo, M.V., Auyeung, B., *et al.* (2015) ‘Sex/Gender Differences and Autism: Setting the Scene for Future Research’, *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 54(1), pp. 11–24. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2014.10.003>.

- Lai, M.-C. *et al.* (2019) ‘Neural self-representation in autistic women and association with “compensatory camouflaging”’, *Autism*, 23(5), pp. 1210–1223. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/1362361318807159>.
- Lam, K.S.L., Bodfish, J.W. and Piven, J. (2008) ‘Evidence for three subtypes of repetitive behavior in autism that differ in familiarity and association with other symptoms’, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(11), pp. 1193–1200. Elérhető: <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.2008.01944.x>.
- Landrigan, P.J. (2010) ‘What causes autism? Exploring the environmental contribution’, *Current Opinion in Pediatrics*, 22(2), pp. 219–225. Elérhető: <https://doi.org/10.1097/MOP.0b013e328336eb9a>.
- Lawer, L. *et al.* (2009) ‘Use of Vocational Rehabilitative Services Among Adults with Autism’, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 39(3), pp. 487–494. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-008-0649-4>.
- Leekam, S.R., Prior, M.R. and Uljarevic, M. (2011) ‘Restricted and repetitive behaviors in autism spectrum disorders: A review of research in the last decade.’, *Psychological Bulletin*, 137(4), pp. 562–593. Elérhető: <https://doi.org/10.1037/a0023341>.
- Leider, R. and Buchholz, S. (1995) ‘The rustout syndrome’, *Training & Development*, 49(3), pp. 7–15.
- Lidstone, J. *et al.* (2014) ‘Relations among restricted and repetitive behaviors, anxiety and sensory features in children with autism spectrum disorders’, *Research in Autism Spectrum Disorders*, 8(2), pp. 82–92. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2013.10.001>.
- Livingston, L.A. *et al.* (2019) ‘Good social skills despite poor theory of mind: exploring compensation in autism spectrum disorder’, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 60(1), pp. 102–110. Elérhető: <https://doi.org/10.1111/jcpp.12886>.
- Lockwood Estrin, G. *et al.* (2021) ‘Barriers to Autism Spectrum Disorder Diagnosis for Young Women and Girls: a Systematic Review’, *Review Journal of Autism and Developmental Disorders*, 8(4), pp. 454–470. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s40489-020-00225-8>.
- Loomes, R., Hull, L. and Mandy, W.P.L. (2017) ‘What Is the Male-to-Female Ratio in Autism Spectrum Disorder? A Systematic Review and Meta-Analysis’, *Journal of the American*

Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 56(6), pp. 466–474. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2017.03.013>.

Lorenz, T. *et al.* (2016) ‘Autism and Overcoming Job Barriers: Comparing Job-Related Barriers and Possible Solutions in and outside of Autism-Specific Employment’, *PLOS ONE*. Edited by N. Hadjikhani, 11(1), p. e0147040. Elérhető: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0147040>.

Lorenz, T. and Heinitz, K. (2014) ‘Aspergers – Different, Not Less: Occupational Strengths and Job Interests of Individuals with Asperger’s Syndrome’, *PLoS ONE*. Edited by G.S. Dichter, 9(6), p. e100358. Elérhető: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0100358>.

Lutz, H. (1993) ‘Feminist theory in practice: An interview with Bell Hooks’, *Women’s Studies International Forum*, 16(4), pp. 419–425. Elérhető: [https://doi.org/10.1016/0277-5395\(93\)90035-8](https://doi.org/10.1016/0277-5395(93)90035-8).

Makar, A.B. *et al.* (1975) ‘Formate assay in body fluids: application in methanol poisoning’, *Biochemical Medicine*, 13(2), pp. 117–126. Elérhető: [https://doi.org/10.1016/0006-2944\(75\)90147-7](https://doi.org/10.1016/0006-2944(75)90147-7).

Mandy, W. *et al.* (2012) ‘Sex Differences in Autism Spectrum Disorder: Evidence from a Large Sample of Children and Adolescents’, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 42(7), pp. 1304–1313. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-011-1356-0>.

Mandy, W. and Lai, M. (2016) ‘Annual Research Review: The role of the environment in the developmental psychopathology of autism spectrum condition’, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(3), pp. 271–292. Elérhető: <https://doi.org/10.1111/jcpp.12501>.

Mann, B.W. (2019) ‘Autism Narratives in Media Coverage of the MMR Vaccine-Autism Controversy under a Crip Futurism Framework’, *Health Communication*, 34(9), pp. 984–990. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/10410236.2018.1449071>.

Matson, J.L. *et al.* (2011) ‘What is the evidence for environmental causes of challenging behaviors in persons with intellectual disabilities and autism spectrum disorders?’, *Research in Developmental Disabilities*, 32(2), pp. 693–698. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2010.11.012>.

May, T., Cornish, K. and Rinehart, N. (2014) ‘Does Gender Matter? A One Year Follow-up of Autistic, Attention and Anxiety Symptoms in High-Functioning Children with Autism

Spectrum Disorder’, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 44(5), pp. 1077–1086. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-013-1964-y>.

McCall, L. (2005) ‘The Complexity of Intersectionality’, *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 30(3), pp. 1771–1800. Elérhető: <https://doi.org/10.1086/426800>.

McCarthy, M. and Phil, B. (1996) ‘The sexual support needs of people with learning disabilities: A profile of those referred for sex education’, *Sexuality and Disability*, 14(4), pp. 265–279. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/BF02590099>.

McDougall, J., Wright, V. and Rosenbaum, P. (2010) ‘The ICF model of functioning and disability: Incorporating quality of life and human development’, *Developmental Neurorehabilitation*, 13(3), pp. 204–211. Elérhető: <https://doi.org/10.3109/17518421003620525>.

McKeever, B.W. (2013) ‘News Framing of Autism: Understanding Media Advocacy and the Combating Autism Act’, *Science Communication*, 35(2), pp. 213–240. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/1075547012450951>.

McLennan, J.D., Lord, C. and Schopler, E. (1993) ‘Sex differences in higher functioning people with autism’, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 23(2), pp. 217–227. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/BF01046216>.

Melamed, T. (1995) ‘Career Success: The Moderating Effect of Gender’, *Journal of Vocational Behavior*, 47(1), pp. 35–60. Elérhető: <https://doi.org/10.1006/jvbe.1995.1028>.

Milner, V. *et al.* (2019) ‘A Qualitative Exploration of the Female Experience of Autism Spectrum Disorder (ASD)’, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 49(6), pp. 2389–2402. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-019-03906-4>.

Mondéjar-Jiménez, J. *et al.* (2009) ‘Impact of social factors on labour discrimination of disabled women’, *Research in Developmental Disabilities*, 30(6), pp. 1115–1123. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2009.07.013>.

Müller, E., Schuler, A. and Yates, G.B. (2008) ‘Social challenges and supports from the perspective of individuals with Asperger syndrome and other autism spectrum disabilities’, *Autism*, 12(2), pp. 173–190. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/1362361307086664>.

Müller, E.A. *et al.* (2003) 'Meeting the vocational support needs of individuals with Asperger Syndrome and other autism spectrum disabilities', *Journal of Vocational Rehabilitation*, 18, pp. 163–175.

Myers, G. (2004) *Matters of Opinion: Talking About Public Issues*. 1st edn. Cambridge University Press. Elérhető: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511486708>.

Naami, A., Hayashi, R. and Liese, H. (2012) 'The unemployment of women with physical disabilities in Ghana: issues and recommendations', *Disability & Society*, 27(2), pp. 191–204. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/09687599.2011.644930>.

Nagib, W. and Wilton, R. (2020) 'Gender matters in career exploration and job-seeking among adults with autism spectrum disorder: evidence from an online community', *Disability and Rehabilitation*, 42(18), pp. 2530–2541. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/09638288.2019.1573936>.

Nawe, J. (2002) 'DUAL RESPONSIBILITY OF MANAGING STRESS, EUSTRESS, DISTRESS, RUST-OUT AND BURN-OUT IN LIBRARIES', *University of Dar es Salaam Library Journal*, 4(1), pp. 43–57. Elérhető: <https://doi.org/10.4314/udslj.v4i1.26599>.

Newson, E., Dawson, M. and Everard, P. (1984) 'The natural history of able autistic people: Their management and functioning in a social context', *Summary of the report to DHSS in four parts. Communication*, (18), pp. 1–4.

Nicholas, J.S. *et al.* (2008) 'Prevalence and Characteristics of Children With Autism-Spectrum Disorders', *Annals of Epidemiology*, 18(2), pp. 130–136. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.annepidem.2007.10.013>.

Nordahl-Hansen, A. (2017) 'Atypical: a typical portrayal of autism?', *The Lancet Psychiatry*, 4(11), pp. 837–838. Elérhető: [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(17\)30397-8](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(17)30397-8).

Nordahl-Hansen, A., Øien, R.A. and Fletcher-Watson, S. (2018) 'Pros and Cons of Character Portrayals of Autism on TV and Film', *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48(2), pp. 635–636. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-017-3390-z>.

Odom, S.L., McConnell, S.R. and Brown, W.H. (2008) 'Social competence of young children: Conceptualization, assessment, and influences.', *Social competence of young children: Risk, disability, and intervention.*, pp. 3–29.

Ortega, F. (2009) 'The Cerebral Subject and the Challenge of Neurodiversity', *BioSocieties*, 4(4), pp. 425–445. Elérhető: <https://doi.org/10.1017/S1745855209990287>.

Peters, H. and Brown, T.C. (2009) 'Mental illness at work: An assessment of co-worker reactions', *Canadian Journal of Administrative Sciences / Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, 26(1), pp. 38–53. Elérhető: <https://doi.org/10.1002/cjas.87>.

Petri Gábor *et al.* (2009) *Autizmus - tény - képek*. Budapest: Autisták Országos Szövetsége: Jelenkutató Alapítvány.

Pfeiffer, B. *et al.* (2017a) 'Environmental factors impacting work satisfaction and performance for adults with autism spectrum disorders', *Journal of Vocational Rehabilitation*, 47(1), pp. 1–12. Elérhető: <https://doi.org/10.3233/JVR-170878>.

Pfeiffer, B. *et al.* (2017b) 'Environmental factors impacting work satisfaction and performance for adults with autism spectrum disorders', *Journal of Vocational Rehabilitation*, 47(1), pp. 1–12. Elérhető: <https://doi.org/10.3233/JVR-170878>.

Pfeiffer, B. *et al.* (2017c) 'Environmental factors impacting work satisfaction and performance for adults with autism spectrum disorders', *Journal of Vocational Rehabilitation*, 47(1), pp. 1–12. Elérhető: <https://doi.org/10.3233/JVR-170878>.

Pham, H.H. *et al.* (2022) 'Racial and Ethnic Differences in Rates and Age of Diagnosis of Autism Spectrum Disorder', *JAMA Network Open*, 5(10), p. e2239604. Elérhető: <https://doi.org/10.1001/jamanetworkopen.2022.39604>.

Pléh, C. (ed.) (2018) *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXV*. Akadémiai Kiadó (A kognitív szempont a nyelv pszichológiájában). Elérhető: <https://mersz.hu/kiadvany/452> (Letöltve: 2024.08.04.).

Prince, M.J. (2010) 'What about a Disability Rights Act for Canada? Practices and Lessons from America, Australia, and the United Kingdom', *Canadian Public Policy*, 36(2), pp. 199–214. Elérhető: <https://doi.org/10.3138/cpp.36.2.199>.

Prins, R. (2013) 'Sickness Absence and Disability: An International Perspective', in P. Loisel and J.R. Anema (eds) *Handbook of Work Disability*. New York, NY: Springer New York, pp. 3–14. Elérhető: https://doi.org/10.1007/978-1-4614-6214-9_1.

Prochnow, A. (2014) 'An analysis of autism through media representation.', *ETC: A Review of General Semantics*, 71(2), pp. 133–149.

Richards, J. (2012) 'Examining the exclusion of employees with Asperger syndrome from the workplace', *Personnel Review*, 41(5), pp. 630–646. Elérhető: <https://doi.org/10.1108/00483481211249148>.

Riley-Hall, E. (2012) *Parenting girls on the autism spectrum: overcoming the challenges and celebrating the gifts*. London; Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.

Ross, G.F. (2004) 'Ethics, trust and expectations regarding the treatment of disabled staff within a tourism/hospitality industry context', *International Journal of Hospitality Management*, 23(5), pp. 523–544. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2004.02.005>.

Ruble, T.L., Cohen, R. and Ruble, D.N. (1984) 'Sex Stereotypes: Occupational Barriers for Women', *American Behavioral Scientist*, 27(3), pp. 339–356. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/000276484027003006>.

Russell, G. *et al.* (2019) 'Mapping the Autistic Advantage from the Accounts of Adults Diagnosed with Autism: A Qualitative Study', *Autism in Adulthood*, 1(2), pp. 124–133. Elérhető: <https://doi.org/10.1089/aut.2018.0035>.

Samari, E. *et al.* (2018) 'Stigma towards people with mental disorders: Perspectives of nursing students', *Archives of Psychiatric Nursing*, 32(6), pp. 802–808. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2018.06.003>.

Saunders, S.L. and Nedelec, B. (2014) 'What Work Means to People with Work Disability: A Scoping Review', *Journal of Occupational Rehabilitation*, 24(1), pp. 100–110. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10926-013-9436-y>.

Schaller, J. and Yang, N.K. (2005) 'Competitive Employment for People With Autism: Correlates of Successful Closure in Competitive and Supported Employment', *Rehabilitation Counseling Bulletin*, 49(1), pp. 4–16. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/00343552050490010201>.

Schur, L. (2002) 'The Difference a Job Makes: The Effects of Employment among People with Disabilities', *Journal of Economic Issues*, 36(2), pp. 339–347. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/00213624.2002.11506476>.

Schur, L.A. (2002) 'Dead end jobs or a path to economic well being? The consequences of non-standard work among people with disabilities', *Behavioral Sciences & the Law*, 20(6), pp. 601–620. Elérhető: <https://doi.org/10.1002/bsl.512>.

Scott, M. *et al.* (2015a) ‘Viewpoints on Factors for Successful Employment for Adults with Autism Spectrum Disorder’, *PLOS ONE*. Edited by C. Schmitz, 10(10), p. e0139281. Elérhető: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0139281>.

Scott, M. *et al.* (2015b) ‘Viewpoints on Factors for Successful Employment for Adults with Autism Spectrum Disorder’, *PLOS ONE*. Edited by C. Schmitz, 10(10), p. e0139281. Elérhető: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0139281>.

Sebestyén, Z. (2014) ‘Interszekcionalitás, mint esélyegyenlőségi koncepció, avagy genderkutatás más szemszögből’, *Metszetek*, 3(1), pp. 276–291.

Sebestyén, Z. (2016) ‘Az interszekcionalitás elméleti megközelítései’, *Metszetek* [Preprint]. Elérhető: <https://doi.org/10.18392/metsz/2016/2/3>.

Sedgewick, F. *et al.* (2016) ‘Gender Differences in the Social Motivation and Friendship Experiences of Autistic and Non-autistic Adolescents’, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 46(4), pp. 1297–1306. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-015-2669-1>.

Shattuck, P.T. *et al.* (2012) ‘Postsecondary Education and Employment Among Youth With an Autism Spectrum Disorder’, *Pediatrics*, 129(6), pp. 1042–1049. Elérhető: <https://doi.org/10.1542/peds.2011-2864>.

Shefcyk, A. (2015) ‘Count us in: Addressing gender disparities in autism research’, *Autism*, 19(2), pp. 131–132. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/1362361314566585>.

Shier, M., Graham, J.R. and Jones, M.E. (2009) ‘Barriers to employment as experienced by disabled people: a qualitative analysis in Calgary and Regina, Canada’, *Disability & Society*, 24(1), pp. 63–75. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/09687590802535485>.

Simcoe, S.M. *et al.* (2018) ‘Profiling Autism Symptomatology: An Exploration of the Q-ASC Parental Report Scale in Capturing Sex Differences in Autism’, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48(2), pp. 389–403. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-017-3324-9>.

Skafle, I., Gabarron, E. and Nordahl-Hansen, A. (2024) ‘Social media shaping autism perception and identity’, *Autism*, 28(10), pp. 2489–2502. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/13623613241230454>.

Smith, J. (1995) 'Semistructured interviewing and qualitative analysis.', in *Rethinking Methods in Psychology*. 1 Oliver's Yard, 55 City Road, London EC1Y 1SP United Kingdom: SAGE Publications Ltd. Elérhető: <https://doi.org/10.4135/9781446221792>.

Smith, R.S. and Sharp, J. (2013) 'Fascination and Isolation: A Grounded Theory Exploration of Unusual Sensory Experiences in Adults with Asperger Syndrome', *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 43(4), pp. 891–910. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-012-1633-6>.

Steinmetz, E. (no date) 'Americans With Disabilities: 2002', *Dept. of Commerce, Economics and Statistics Administration* [Preprint]. Elérhető: <https://www.census.gov/library/publications/2006/demo/p70-107.html> (Letöltve: 2024.10.17.).

Sullivan, T.A. et al. (1979) *The Labor Utilization Framework: Assumptions, Data, and Policy Implications*. National Commission on Employment and Unemployment Statistics (National Commission on Employment and Unemployment Statistics. Background paper). Elérhető: <https://books.google.hu/books?id=ST0gM0PoNKEC> (Letöltve: 2024.08.03.).

Svastics, C. et al. (2023) 'A fogyatékoság és a vállalkozói identitás kapcsolata az interszekcionalitás lencséjén keresztül', *Vezetéstudomány / Budapest Management Review*, pp. 29–39. Elérhető: <https://doi.org/10.14267/VEZTUD.2023.10.03>.

Tang, L. and Bie, B. (2016) 'The stigma of autism in china: an analysis of newspaper portrayals of autism between 2003 and 2012', *Health Communication*, 31(4), pp. 445–452. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/10410236.2014.965381>.

Thiara, R.K., Hague, G. and Mullender, A. (2011) 'Losing out on both counts: disabled women and domestic violence', *Disability & Society*, 26(6), pp. 757–771. Elérhető: <https://doi.org/10.1080/09687599.2011.602867>.

Tierney, S., Burns, J. and Kilbey, E. (2016) 'Looking behind the mask: Social coping strategies of girls on the autistic spectrum', *Research in Autism Spectrum Disorders*, 23, pp. 73–83. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2015.11.013>.

Tillmann, J. et al. (2018) 'Evaluating Sex and Age Differences in ADI-R and ADOS Scores in a Large European Multi-site Sample of Individuals with Autism Spectrum Disorder', *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48(7), pp. 2490–2505. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10803-018-3510-4>.

Toth, K.E. and Dewa, C.S. (2014) 'Employee Decision-Making About Disclosure of a Mental Disorder at Work', *Journal of Occupational Rehabilitation*, 24(4), pp. 732–746. Elérhető: <https://doi.org/10.1007/s10926-014-9504-y>.

Treffert, D.A. (1999) 'The Savant Syndrome and Autistic Disorder', *CNS Spectrums*, 4(12), pp. 57–60. Elérhető: <https://doi.org/10.1017/S1092852900006830>.

Uppal, S. (2005) 'Disability, workplace characteristics and job satisfaction', *International Journal of Manpower*, 26(4), pp. 336–349. Elérhető: <https://doi.org/10.1108/01437720510609537>.

Van Der Meer, J.M.J. et al. (2012) 'Are Autism Spectrum Disorder and Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder Different Manifestations of One Overarching Disorder? Cognitive and Symptom Evidence From a Clinical and Population-Based Sample', *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 51(11), pp. 1160–1172.e3. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2012.08.024>.

Veress, F. and Kovács, J. (2007) 'A megváltozott munkaképességű személyek valós és vélt foglalkoztatási előnyeinek és hátrányainak áttekintése a szakirodalom alapján', in *Gyakorlati megfontolások és kutatási tapasztalatok a megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatásához*. Debrecen: Didakt Kft., pp. 49–51.

Wang, Y. et al. (2019) 'Systematic Literature Review on the Spread of Health-related Misinformation on Social Media', *Social Science & Medicine*, 240, p. 112–122. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2019.112552>.

Whitley, B.E. and Kite, M.E. (2010) *The psychology of prejudice and discrimination*. 2. ed., international ed. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.

Wilkinson, L.A. (2008) 'Self-Management for Children With High-Functioning Autism Spectrum Disorders', *Intervention in School and Clinic*, 43(3), pp. 150–157. Elérhető: <https://doi.org/10.1177/1053451207311613>.

Williams, C. (2016) 'Disability in the Workplace'. SAGE Publications Ltd.

Williams, C.L. (1992) 'The Glass Escalator: Hidden Advantages for Men in the "Female" Professions', *Social Problems*, 39(3), pp. 253–267. Elérhető: <https://doi.org/10.1525/sp.1992.39.3.03x0034h>.

World Health Organization and World Bank (2011) 'World report on disability 2011'. Elérhető: <https://iris.who.int/handle/10665/44575> (Letöltve: 2024.09.22.).

Young, H., Oreve, M.-J. and Speranza, M. (2018) 'Clinical characteristics and problems diagnosing autism spectrum disorder in girls', *Archives de Pédiatrie*, 25(6), pp. 399–403. Elérhető: <https://doi.org/10.1016/j.arcped.2018.06.008>.

9. Mellékletek

1. melléklet: A médiaelemzéshez használt médiaanyagok kódolási táblája:

Portál	Weboldal típusa	Cím	Dátum	Link	Hangvétel	Szerző	Objektivitás	Sztereotípiák	Megjegyzés
origo.hu	Hírportál	Sokan nem eszik ezt az ételt, ezért alakul ki a súlyos betegség	2024. szeptember 7.	https://www.origo.hu/tudomany/2024/09/autizmus-kialakulasa-megelozheto	Semleges	Nem hozzáértő	Szubjektív	Van benne	"Nem csak az autizmust előzi meg a halhús"
tasz.hu	Jogvédő szervezet honlapja	AZ AUTIZMUSSAL ÉS ADHD-VAL ÉLŐ GYEREKEK KISZORULNAK A KÖZOKTATÁSBÓL	2024. január 19.	https://tasz.hu/cikk/k/az-autizmuossal-es-adhd-val-elo-gyerekek-kiszorulnak-a-kozoktatasbol/	Negatív	Hozzáértő, szakértő	Szubjektív	Nincs	
wmn.hu	Női magazin	Az autizmus vagy az ADHD nem betegség, hanem a világ megtapasztalásának érvényes módja	2024. február 7.	https://wmn.hu/ugy/61922-az-autizmus-vagy-az-adhd-nem-betegseg-hanem-a-vilag-megtapasztalasanak-ervenyes-modja	Pozitív	Hozzáértő, szakértő	Objektív	Általánosítás	
mindsetpszichologia.hu	Szaklap	Tények és tévhitek az autizmusról	2024. február 5.	https://mindsetpszichologia.hu/tevhitek-es-tenyek-az-autizmusrol	Semleges	Hozzáértő, szakértő	Objektív	Cáfol	
Bien.hu	Női magazin	Az autizmus 10 tünete nőknél – Nem mindig egyértelmű	2024. augusztus 14.	https://www.bien.hu/autizmus-jelei-noknel/	Semleges	Nem hozzáértő	Objektív	Általánosítás	Nőkről szól
Telex	Hírportál	Ami jól megy, azt megünnepelhetjük, a nehézségeket kompenzálhatjuk	2024. április 7.	https://telex.hu/belfold/2024/04/07/autizmus-spektrum-autista-gyerekek-oszi-tamasne-patricia	Semleges	Hozzáértő, szakértő	Szubjektív	Általánosítás	
index.hu		Hatalmas előrelépést tett Magyarország az autizmus területén	2024. április 30.	https://index.hu/belfold/2024/04/30/autizmus-egyutt-az-autistakert-alapitvany-gyogypedagogia-heim-pal-	Pozitív	Tartalmaz szakértői forrásokat	Objektív szubjektív elemekkel	Nincs	

				gyermekkorhaz/?token=47dc65f5e96915bf0dc0921470da474f						
<i>Dívány.hu</i>	Női magazin	Negyven százalékuk nem beszél, sokan színekben és képekben gondolkodnak	2024. április 2.	https://divany.hu/eletem/autizmus-muveszet/	Semleges	Nem hozzáértő	Szubjektív	Általánosítás		
<i>Blikk</i>	Bulvár	Újra összeállt a Pokolgép gitárosa és a Bon-Bon éneke, a téma az autizmus: „Sokat segített, hogy kiadtam magamból az érzéseimet”	2024. április 2.	https://www.blikk.hu/sztarvilag/hazai-sztarok/pokolgep-zenesz-autizmus-dal-segitseg/mjecz0c	Pozitív	Nem hozzáértő	Objektív	Nincs		
<i>ovonok.hu</i>	Szaklap	Az autizmussal élő gyermekek kommunikációs fejlesztésének lehetősége a csoportszobában	2024. április 18.	https://ovonok.hu/2024/04/az-autizmussal-elo-gyermekek-kommunikacios-fejlesztese-nek-lehetosege-a-csoportszobaban/	Semleges	Hozzáértő, szakértő	Objektív	Nincs		
<i>glamour.hu</i>	Női magazin	Dobálózunk vele, pedig valójában nagyon könnyen félreértjük az autizmus spektrumzavart	2024. április 17.	https://www.glamour.hu/eletemod/autizmus-spektrumzavart-tevhitek/nn84czb	Semleges	Hozzáértő, szakértő	Objektív	Cáfol		
<i>femina.hu</i>	Női magazin	Összefogás az autistákért	2024. április 1.	https://femina.hu/otthon/osszefogas-az-autistakert/	Pozitív	Nem hozzáértő	Szubjektív	Van benne	Örökgyermek	
<i>egeszsegkalauz.hu</i>	egészség	Autizmus diagnózis: gyökeresen megváltoztathatja a család életét	2024. április 02.	https://www.egeszsegkalauz.hu/betegsegek/idegrendszeri-betegsegek/autizmus-diagnozis-autista-viselkedes-kommunikacio/1k1chxx#google_vignette	Semleges	Tartalmaz szakértői forrásokat	Objektív	Nincs		
<i>macskajatek.hu</i>	Blog	„Mindennapi csodák szemtanúi vagyunk,” mondják örömmel az autista testvérpár szülei	2023. október 7.	https://www.macskajatek.hu/cikkek/ket-gyermeknek-autizmus/	Negatív	Nem hozzáértő	Szubjektív	Nincs	Autizmusban szenvednek!	

24.h u	Hírportál	Négy diplomám lesz, de autistaként így is csak reménykedni tudok, hogy megélek	2023. október 14.	https://24.hu/kultura/2023/10/14/csepek-bernadett-nadin-interju-autizmus-autersight-film-pszichologia/	Pozitív	Nem hozzáértő	Szubjektív	Nincs	Nőről és munkavégzésről szól.
Mari eclair e.hu	Női magazin	Ezt válaszd, ha a gyereked megkérdezi, mit jelent az autizmus	2023. március 5.	https://marieclaire.hu/eletmod/2023/03/05/gyerek-valasz-autizmus/	Pozitív	Nem hozzáértő	Objektív	Cáfol	
penz centr um.h u	Gazdasági szakportál	Az autizmus jelei: mi az autista jelentése, mikor derül ki az autizmus, hogyan tanuljunk, játszunk velük?	2023. március 19.	https://www.penzcentrum.hu/egeszseg/20230319/az-autizmus-jelei-mi-az-autista-jelentese-mikor-derul-ki-az-autizmus-hogyan-tanuljunk-jatszunk-veluk-1135084#	Semleges	Nem hozzáértő	Objektív	Általánosítás	Betegségeknek nevezik
Nők lapja	Női magazin	A 18 évesen még írástudatlan cambridge-i professzor története több dologra is rámutat	2023. március 1.	https://www.noklapi.hu/aktualis/2023/03/01/autista-analfabeta-felnottkent-cambridge-professor-jason-arday/	Pozitív	Nem hozzáértő	Szubjektív	Nincs	
life.h u	Női magazin	Az autizmus nem gyógyítható, ne dőlj be a sarlatánoknak!	2023. július 25.	https://www.life.hu/chat-life/2023/07/az-autizmus-nem-gyogyithato-ne-dolj-be-a-sarlatanoknak	Semleges	Nem hozzáértő	Objektív	Cáfol	
24.h u		Nagyobb fájdalmat érezhetnek az autizmussal élők	2023. január 30.	https://24.hu/tudomany/2023/01/30/autizmus-asd-fajdalom-erzekenyseg-kutatas/	Semleges	Tartalmaz szakértői forrásokat	Objektív	Van benne	
inde x.hu	Hírportál	Nem minden autista esőember	2023. február 21.	https://index.hu/belfold/2023/02/21/szija-arto-nagy-szilvia-egyutt-az-autistakert-alapitvany-autistakheim-pal-gyermekkorhaz/	Semleges	Nem hozzáértő	Objektív	Cáfol	
444. hu	Hírportál	Autista fiúval üvöltözött a szolnoki buszsofőr egy	2023. december 8.	https://444.hu/2023/12/08/autista-fiuval-uvoltozott-a-szolnoki-buszsofor-	Semleges	Nem hozzáértő	Szubjektív	Nincs	

		becsomagolt szendvics miatt		egy-becsomagolt-szendvics-miatt						
Magyarnarancs	Hírportál	Két batyuval a háton	2023. december 19.	https://magyarnarancs.hu/belpol/ket-batyuval-a-haton-264315	Semleges	Nem hozzáértő	Szubjektív	Nincs		
tv.szeged.hu	Hírportál	Az autizmus nem betegség, és fejleszthetők az érintett gyerekek	2023. április 24.	https://tv.szeged.hu/cikk/az-autizmus-nem-betegseg-es-fejleszthetok-az-erintett-gyerekek-diagnozis-2023-aprilis-24	Pozitív	Nem hozzáértő	Szubjektív	Nincs		
Ripost	Bulvár	AUTIZMUS VILÁGNAPJA – SOHA ENNYI SEGÍTSÉGET NEM KAPTAK AZ ÉRINTETT CSALÁDOK	2023. április 2.	https://ripost.hu/insider/2023/04/autizmus-vilagnapja-segitseget-kapnak-az-erintettek	Pozitív	Tartalmaz szakértői forrásokat	Objektív	Nincs		
hirado.hu	Hírportál	Kékre színezte az országot az Együtt az Autistákért Alapítvány az autizmus világnapja alkalmából	2023. április 2.	https://hirado.hu/belfold/cikk/2023/04/02/kekre-szinezte-az-orszagot-az-egyutt-az-autistakert-alapitvany-az-autizmus-vilagnapja-alkalmabol	Pozitív	Tartalmaz szakértői forrásokat	Objektív szubjektív elemekkel	Nincs		
Nők Lapja		Autizmus világnapja: ez még mindig nem betegség, amiből ki kéne gyógyulni	2023. április 2.	https://www.noklapi.hu/aktualis/2023/04/02/autizmus-vilagnap-ez-meg-mindig-nem-betegseg-amibol-ki-kene-gyogyulni/	Pozitív	Nem hozzáértő	Szubjektív	Nincs		
femcafe.hu	Női magazin	A gyereked folyton kerüli a szemkontaktust? Akkor van számodra egy rossz hírünk, ugyanis ez egy komoly rendellenesség tünete is lehet	2022. november 22.	https://www.femcafe.hu/cikkek/egeszseg/autizmus-jeleitunetei-szemkontaktus-kerulese-fejlodesi-rendellenesseg	Negatív	Nem hozzáértő	Objektív	Általánosítás	spektrumzavarban szenvedők!	
index.hu		„Én és a világ nagyon nem illünk össze” – ilyen az élet egy autista szemével	2022. augusztus 28.	https://index.hu/belfold/2022/08/28/idegrendszeri-zavarok-autizmus-cseh-judit/	Pozitív	Tartalmaz szakértői forrásokat	Szubjektív	Nincs	Nőről szól.	

web bete g.hu	egészség	Autizmus, a bezárt világ - Ezek lehetnek a figyelmeztető jelek	2022. április 2.	https://www.webbeteg.hu/cikkek/psziches/355/autizmus-a-bezart-vilag	Semleges	Hozzáértő, szakértő	Objektív	Általánosítás	
---------------------	----------	--	------------------------	---	----------	------------------------	----------	---------------	--

2. melléklet: Interjúkon használt kérdéslista

KÉRDÉS	MIRE VAGYOK KÍVÁNCSI?
Bemutakozás	
Meséljen kérem magáról, milyen iskolába járt, mit tanult?	Általános információk
Dolgozik jelenleg? Hogyan talált rá erre a munkára? Mióta dolgozik itt?	Általános információk
Mikor kapta meg a diagnózisát?	Általános információk
Kihívások az elhelyezkedés, munkavégzés során	
Milyen kihívásokat, akadályokat tapasztalt a munkakeresés során?	Milyen akadályokkal szembesülnek az érintettek.
Voltak negatív tapasztalatai az állásinterjúk vagy az álláskeresései során? Ha igen, meséljen róla kérem. (kirekesztő álláshirdetés, előítéletes interjúzó, stb) – Az önéletrajzába feltünteti az autizmust, illetve felvételi interjúkon beszél róla?	Esetleges előítéletek, diszkrimináció előfordulása az érintettekkel szemben az álláskeresési folyamat/ jelentkezés során
Tapasztalt esetleg kihívásokat a munkahelyén, amelyek nehezítik a munkavégzést? – pl. főnök, munkakörnyezet, kollégák, feladatok? Vagy: Mit talál nehéznek a munkájában?	Munkavállaláshoz köthető kihívások.
Hogyan hat az autizmus a munkavégzésére és a karrierjére?	Az autizmus munkahelyi hatásainak és a karrierlehetőségek korlátozásainak felmérése.
Diszkrimináció, Interszekcionalitás	
Tapasztalt valaha diszkriminációt, hátrányos megkülönböztetést munkahelyén, amelyek nem csak az autizmussal, hanem például a nemével is összefüggnek? – Ön szerint miben különbözik egy autizmussal élő nő és férfi helyzete a munkahelyen?	Interszekcionalitás előfordulása
Hogyan befolyásolja az autizmus és a női léte a társadalmi és szakmai lehetőségeit?	interszekcionalitás hatása a karrierre pl.
Jelenlegi és hasznosnak vélt támogatások	
Milyen intézkedéseket tartana hatékonynak az autizmussal élő nők elhelyezkedésének	Milyen konkrét lépéseket és intézkedéseket javasolnak a válaszadók az autizmussal élő nők jobb integrálása érdekében.

elősegítésére? Mitől autizmus-barát egy munkahely?	
Milyen számára elérhető támogatások vannak a munkahelyén? (Home office, távmunka, egészségpénztár stb.) Hasznosnak találja őket? Miért?	A jelenlegi támogatási rendszerek hatékonyságának értékelése.
Milyen munkahelyi intézkedések segítettek eddig Önnek a legtöbbet? Kihez fordul a munkahelyén, ha támogatásra van szüksége?	Hatékony támogatási gyakorlatok és politikák meghatározása.
Médiaelemzéshez kapcsolódó kérdések	
Milyen gyakorisággal találkozik autizmussal kapcsolatos tartalmakkal a médiában? (TV-ben, interneten, újságban stb.) Mondjon kérem példát!	Az autizmus médiabeli jelenlétének gyakorisága
Hogyan befolyásolja Ön szerint a média az autizmus társadalmi megítélését? Mennyire érzi hitelesnek a forrásokat?	A média hatásának vizsgálata az autizmus társadalmi percepciójára.
Milyen sztereotípiákat vagy téveszméket észlelt az autizmussal kapcsolatos médiatartalmakban? Találkozott már olyan médiaanyaggal, ami bemutatja az autizmus spektrumzavar sokszínűségét, vagy pozitívan ábrázolja azt? Mondjon kérem példát!	Az autizmussal kapcsolatos sztereotípiák és tévhitek feltárása, illetve a sokszínű és pontos ábrázolás példáinak azonosítása.